

Transilvaniei, cu dragoste

Rezoluțiunea Adunării Naționale de la Alba-Iulia din 18 Noiembrie / 1 Decembrie 1918

1. Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunată prin reprezentanți lor încredințați la Alba-Iulia în ziua de 18 Noiembrie / 1 Decembrie 1918, declară și unifică cu toți românii și cu toți teritoriilor locuite de dinjii cu România.
- Adunarea Națională proclamă în deosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre.
2. Adunarea Națională va cere teritoriilor sus indicate autonomie provizorie pînă la înțunirea Constituției aleasă pe baza votului universal.
3. În legătură cu aceasta, ca principii fundamentale la libertatea poporului Stat Român, Adunarea Națională proclamă următoarele:
 1. Desfășurarea libertății naționale pentru toți popoarele conlocuitori. Fiecare popor se va constitui, administra și judeca în limba sa proprie prin încredințarea singur și fiecare popor va primi dreptul reprezentării în corpurile legislative și la guvernarea țării în proporție cu numărul locuitorilor, cu libertatea.
 2. Egală în drepturi și desfășurarea libertății naționale confesionale pentru toți confesiunile din țară.
 3. Înființarea asăvîrșită a unui regim curat democratic pe toate terrenele vieții publice. Votul obștei direct, egal, secret pe comună, în mod proporțional pentru ambele sexe în vîrstă de 21 de ani la reprezentarea în comune, județe, cu parlament.
 4. Desăvîrșită libertate de presă, asociere și înțunire; liberă propagandă a tuturor gîndurilor omenești.
 5. Reforma agrară radicală. Se va face conștientizarea tuturor proprietăților, în special a proprietăților mari. Pe baza acestei conștientizări, după una judecămîntele și, în tomenul dreptului de a micșora după trebuință latifundiile, se va da posibilitatea fărîmării să se creeze o proprietate țărănească, pășuna, pîndure) cel puțin, altele, să se poată merge și să se înființeze Prințul conducător al acestei politici agrare e. pe de o parte, prom...
6. Muncitorim...

Sumar

- Ioan Bolovan**, Transilvaniei, cu dragoste pp. 1-4
Viorel Mureșan, Romanul, între narativ și simbolic pp. 5-6
Imelda Chința, Instantanee *cinografice* pp. 7-8
Alexandru Jurcan, Caietul malefic p. 8
Marcel Lucaciu, Veghea maeștrilor pp. 9-10
Carmen Ardelean, Despre anotimpuri esențiale, în ritm de menuet pp. 11-12
Invitați de onoare la Festivalul Internațional de Carte Transilvania p. 12
Marian Ilea, Teo Moldovan, față în față cu proza scurtă p. 13
Simona Ardelean, Filmografiile Simonei. *Rope* (1948) p. 14
Ioan-Pavel Azap, Reeditări filmice (XIV) p. 15
Daniel Mureșan, Cronica discului. Spock's Beard – *Noise Floor* p. 16
Menuț Maximilian, Șapte poeți, la Neuma pp. 17-19
Traian Vedinaș, Jiva Fițu: poematizări și mărturisirea sacralui pp. 20-21
Ioan F. Pop, Solilocvii inutile p. 22
Marin Pop, Aurel Hetco (1884-1967) – personalitate marcantă din generația Marii Uniri pp. 23-27
Gheorghe Moga, O întoarcere la „brazdă” p. 28
László László, „Am un vis” – într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini (VII) pp. 29-35
Versuri de **Gela Enea** p. 36
Poeme de **Terék Anna** în traducerea lui **Andrei Dósa** p. 37
Mircea Popa, Corneliu Coposu și cauza națională pp. 38-40
Alice Valeria Micu, interviu cu **Sorin Lavric**: Să întâmpini viața cu noțiunile minții tale pp. 41-43
Parodie de **Lucian Perța** p. 43
Thököly Vajk, Vrăjeala goală, traducere de **Simone Györfi** pp. 44-45
René Guénon, Obicei vs. tradiție, traducere de **Daniel Hoblea** pp. 46-47
Roxana Cristian, Un blazon viu p. 48
Victor Cioban, Ács Ferenc (1876-1949) pp. 49-54
Viorel Hodiș, Profesorul Vasile Fati (1932-2007) pp. 55-58
Viorel Tăutan, Confesionar (2) pp. 59-60
Sonia Elvireanu, Jocul omonimelor într-o poveste p. 61
Viorel Mureșan, **Daniel Hoblea**, Malaxorul de septembrie pp. 62-63
Daniel Săuca, Pești în apa Iordanului p. 64
Eveniment editorial: „Transilvania din cuvinte”, o antologie alcătuită de **Irina Petraș** coperta III
Arca poeziei: **Rainer Maria Rilke**, Zi de toamnă, în românește de **Al. Philippide**; o rubrică realizată de **Viorel Mureșan** coperta IV

Caiete Silvane

ISSN 1454-3028

on-line: ISSN 2247-7365

Adresa redacției: Zalău, Piața 1 Decembrie 1918, nr. 11, Sălaj, România; Tel./fax 0260/612870;
e-mail: caietesilvane@yahoo.com, office@caietesilvane.ro;
www.caietesilvane.ro; www.culturasalaj.ro

Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, sub egida Uniunii Scriitorilor din România, a Consiliului Județean Sălaj, a Consiliului Local și Primăriei Municipiului Zalău

Serie nouă, Anul XIV, Nr. 9 (164), septembrie 2018.

Apare până în data de 20 a fiecărei luni. Preț: 4 lei

Redacția:

Daniel Săuca - redactor șef
Viorel Mureșan - redactor șef adjunct
Daniel Hoblea - secretar de redacție
Marin Pop, **Carmen Ardelean** - redactori;
Viorel Tăutan, **Marcel Lucaciu**, **Imelda Chința** - redactori asociați;
Györfi-Deák György, **Alice Valeria Micu**, **Gheorghe Moga**,
Simona Ardelean - colaboratori.

Responsabili de număr: **Daniel Săuca**, **Daniel Hoblea**

Corectură: **Oana-Maria Barariu-Săvuș**
Tehnoredactare: **Marius Soare**

Revista apare în urma unui protocol de colaborare încheiat între: Consiliul Județean Sălaj; Instituția Prefectului Sălaj; Primăria Zalău; Direcția Județeană pentru Cultură Sălaj; Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău; Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Filiala Zalău; Biblioteca Județeană „Ioniță Scipione Bădescu” Sălaj; Inspectoratul Școlar Județean Sălaj; Arhivele Naționale Filiala Sălaj; Cenaclul literar „Silvania” și Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj.

Responsabilitatea pentru opiniile și calitatea materialelor publicate revine în întregime autorilor.

Nu primim la redacție decât materiale culese în format electronic, cu respectarea normelor ortografice în vigoare.

Revista „Caiete Silvane” este membră a Asociației Revistelor, Publicațiilor și Editurilor (ARPE)

Abonamentele la revistă se pot contracta prin oficiile poștale, factorii poștali, prin Mediadiff Product SRL și prin redacție (telefon 0260-612870).

Prețul unui abonament pe o lună este de 4 lei. Pentru orice nereguli privind difuzarea vă rugăm să ne contactați telefonic la redacție.

Tiparul realizat la Tipografia Color Print Zalău, Str. 22 Decembrie 1989, nr. 66, Sălaj, tel./fax 0260-661752

Transilvaniei, cu dragoste

Ioan BOLOVAN

Sărbătorirea centenarului intrării României în Primul Război Mondial a prilejuit apariția a numeroase lucrări științifice, dar și a multor eseuri, articole aparținând istoricilor, oamenilor de cultură, ziariștilor etc. În vremea din urmă, am asistat la câteva evenimente editoriale, care prin impactul avut au marcat deopotrivă mediul științific și spațiul public datorită conținutului informațional, ineditului unor materiale, dar și interpretărilor avansate, și nu în ultimul rând, prin emoția declanșată în rândul cititorilor. O notă aparte, pe lângă corul autorilor care au prezentat momentul intrării armatei române în Transilvania în vara anului 1916 ca unul firesc, justificat de nevoia eliberării românilor din provincia intracarpatică din robia seculară, au reprezentat-o cei care (din fericire puțini) au catalogat intrarea României în Marele Război drept un capriciu al elitei politice din Vechiul Regat, un moft al lui Ionel Brătianu și o aventură care a aruncat țara noastră într-un război pentru care nu era pregătită. Firește, recunoaștem că, în baza cercetărilor de istorie militară, armata română nu a fost pregătită să facă față unui front atât de vast. Desigur, nu este o noutate afirmația că armata română nu era dotată în 1916 conform cerințelor unui război modern. Dar, mă întreb care din țările beligerante în prima conflagrație mondială a fost cu adevărat pregătită pentru a face față tuturor provocărilor militare, economice, demografice, sociale aduse de cei patru ani și jumătate de război. Există o singură țară care a avut la îndemână, de la începutul declanșării conflictului, soluții facile și rapide pentru tot ce a însemnat experiența războiului total, în tranșee, dar și pe frontul intern?

Dincolo de această problemă, relativ corectă prin punerea sub semnul întrebării a gradului de pregătire al României pentru a intra în război, acești puțini autori încearcă să demoleze argumentele care au condus clasa politică și Casa Regală de la București să ia decizia de alăturare a țării la Antanta, opinând că Unirea Transilvaniei cu România ar fi venit cumva împotriva cursului firesc al istoriei. Să fie chiar așa, să se fi luat în august 1916 decizia de intrare a României în luptă pentru eliberarea Transilvaniei doar pentru a satisface interesele economice ale liberalilor sau ambițiile expansioniste ale unei elite politice dâmbovițene cum sugerează atari cărcotași? Dimpotrivă, credem cu tărie că trecerea Carpaților de către „batalioanele” armatei române a venit ca un gest normal, legitimat de evoluțiile istorice anterioare care au relevat, nu de puține ori, în deceniile premergătoare Marelui Război,

unitatea de gândire și simțire de o parte și de alta a Carpaților. Eforturile generațiilor de cărturari care adeseori au activat și ca oameni politici în Vechiul Regat (în primul rând generația pașoptistă, ilustrată în continuare în acest articol prin câteva scrieri ale lui Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu, apoi generația Marii Uniri) nu aveau cum să nu sensibilizeze opinia publică din teritoriile de peste Carpați, nu puteau să nu influențeze opțiunile de solidaritate națională ale tuturor românilor și să nu conducă la presiuni asupra decidenților pentru alăturarea României de partea firească a aliaților care erau gata la sfârșitul războiului să recunoască legitimitatea preluării de către România a tuturor teritoriilor din Austro-Ungaria locuite de români.

În anii anteriori Revoluției de la 1848, contactele între fruntașii românilor din toate provinciile românești s-au intensificat. Călătoriile lui George Barițiu și Timotei Cipariu în Țara Românească ori peregrinările moldovenilor și muntenilor prin Transilvania și Banat au asigurat, printre alte forme de comunicare, difuzarea ideologiei naționale și democratice în întreg spațiul românesc. Chiar și la Paris, cel mai important oraș european pentru formarea intelectualității românești din Principate în acei ani, dezideratele sociale, democratice și naționale au fost exprimate prin intermediul Societății Studenților Români, care a contribuit plenar la atragerea pentru mișcarea națională din Principate a suportului politic și diplomatic din străinătate. Discursul rostit în cadrul Societății de către Nicolae Bălcescu la 1 ianuarie 1847 este extrem de sugestiv pentru orientarea națională a programului asociației studenților români din capitala Franței: „Ținta noastră, domnilor, socotesc nu poate fi alta decât unitatea națională a românilor. **Unitate mai întâi și în simțăminte, care să aducă apoi cu vremea unitatea politică... Românismul dar e steagul nostru, supt dânsul trebuie să chemăm pe toți românii** (subl. ns.)”¹. Desigur, obiectivul imediat vizat de Bălcescu era Unirea celor două Principate, dar el face apel la unitate, sub steagul românismului, pentru toți românii. Într-un fel, Bălcescu este un precursor al lui Ioan Slavici, care câteva decenii mai târziu făcea apel la unitatea culturală a tuturor românilor, sub cupola ocrotitoare și călăuzitoare a Bucureștiului (formula „soarele pentru toți românii la București răsare” pe care a impus-o scriitorul arădean pe frontispiciul ziarului *Tribuna* de la Sibiu începând cu 1884 a fost una dintre cele mai importante expresii ale acestui ideal).

Societățile și asociațiile conspirative sau semilegale care au ființat în acei ani pe întreg spațiul românesc au promovat constant atât idealuri democratice, cât și dezideratele unirii și independenței. Formula *Daco-româniei* o regăsim mereu exprimată în actele și programele mișcărilor revoluționare, în publicistica vremii. Au receptat-o ca atare și străinii care au călătorit înainte de Revoluția de la 1848 prin spațiul românesc și au putut lua contact direct cu realitățile vremii. Astfel, Hyppolite Félix Desprez, un bun cunoscător și admirator al istoriei românilor, a surprins cât se poate de fidel acest ideal în preajma Revoluției de la 1848: **„Mișcarea românească reprezintă această acțiune politică a savanților, scriitorilor români din principate, Transilvania, Basarabia și Bucovina, pentru unirea celor opt milioane de români** (subl. ns.), care au supraviețuit celor șaptesprezece secole de crude încercări. Din punctul de vedere al principiului naționalităților, acest popor mutilat nu formează în prezent decât un singur corp și vasta unitate teritorială pe care locuiește se numește România, dacă nu în limba tratatelor cel puțin în cea a patriotismului”². Încadrabile într-un fenomen general european, aspirațiile românilor nu sunt exprimate de acum numai în saloane și cercuri private, ele trec de cadrul limitat al unor discuții și scrisori, debordează în presă, se publică broșuri anonime sau asumate etc. Cultura și ideologia națională, militante prin excelență, au pregătit spiritul public din Principate, au dat expresie idealurilor fundamentale ale poporului român de constituire a unui stat național independent, modern și integrat în rândul statelor civilizate din Europa. Este simptomatic în acest sens discursul rostit la 24 noiembrie 1843 de către Mihail Kogălniceanu la deschiderea cursului de istorie la Academia Mihăileană: „Dacă grecii au căzut odată sub jugul lui Filip și în urmă sub jugul romanilor, este pentru că au vroit să fie plateani, tebani, ateniani, spartani, și nu elini; tot așa și strămoșii noștri au vroit să fie ardeleni, munteni, bănațeni, moldoveni și nu români; rareori ei au vroit să se privească între dâșii ca o singură și aceeași nație; în neunirea lor, dar trebuie să vedem isvorul tuturor nenorocirilor trecute a cărora urme încă până astăzi sunt vii pe pământul nostru... **eu privesc ca patria mea toată acea întindere de loc de unde se vorbește românește și ca istoria națională istoria Moldovei întregi înainte de sfârșirea ei, a Valahiei și a fraților din Transilvania** (subl. ns.)”³. Un rol

important în propagarea istoriei naționale l-au avut *Arhiva românească* și *Dacia literară* (apărută în 1840), editate la Iași de Mihail Kogălniceanu, și *Magazin istoric pentru Dacia* (1845), editat la București de Nicolae Bălcescu și de ardeleanul August Treboniu Laurian. Puzderia de almanahuri, calendare și broșuri, alături de ziarele și revistele mai mult sau mai puțin efemere au pregătit din punct de vedere ideologic explozia de la 1848, contribuind decisiv la difuzarea culturii, dar și a ideologiei naționale.

Revoluția Română de la 1848 din Transilvania a avut în desfășurarea ei un moment astral, reprezentativ pentru responsabilitatea cu care românii ardeleni s-au îngrijit de soarta fraților lor din Principate. La Blaj, între 3/15 și 16/28 septembrie 1848, a fost convocată o nouă adunare națională (a treia), la care au participat circa 60.000 de oameni, de astă dată mulți înarmați. Adunarea a reafirmat programul revoluționar adoptat la a doua adunare din mai de la Blaj, a accentuat anumite aspecte sociale și politice: se respingea încorporarea Transilvaniei la Ungaria și se cerea redarea autonomiei provinciei; se solicita încetarea execuțiilor militare și a represiei împotriva celor care se opuneau autorității guvernului revoluționar maghiar etc. Proclamând ruptura cu guvernul maghiar, elita românească s-a îndreptat spre o posibilă alianță cu Austria liberală și constituțională. În memoriul redactat la această a treia adunare națională și trimis Parlamentului austriac, s-a avansat ideea constituirii unui stat românesc autonom în cadrul Austriei, prin unirea Transilvaniei, Moldovei și a Țării Românești: „În nici un stat nu au obținut toate naționalitățile atât de multe garanții pentru libertatea și naționalitatea lor ca în Austria, prin hotărârile drepte, liberale ale unui înalt Parlament... Noi vrem uniunea liberă a unor popoare libere sub conducerea Austriei, liberă în interior, puternică în afară... Dar nu numai pentru noi ne rugăm, **ci și pentru frații noștri din Principatele Dunărene** (subl. ns.)”⁴. Memoriul din 16/28 septembrie 1848 constituie punctul culminant al colaborării dintre revoluționarii români din Transilvania, Țara Românească, Moldova și Bucovina. În același timp, el este dovada unei acțiuni concertate, menite să salveze statutul politico-juridic al Țărilor Române aflate sub dublă ocupație străină. Regimul politic instaurat după înfrângerea revoluției din Țara Românească era o evidentă încălcare a autonomiei, iar soluția preconizată de memoriul transilvănenilor,

deși propunea crearea unui stat românesc sub egida Austriei, era în mod evident un pas înainte față de situația existentă în cele două state românești de peste Carpați.

Deși lucrarea lui Nicolae Bălcescu *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, scrisă în exil în ultimii ani de viață, a fost tipărită postum în volum în 1878 de către Alexandru Odobescu (după ce fusese publicată în serial între 1861 și 1863 în *Revista română*), ea a contribuit la modelarea spiritului public din România în sensul unității naționale admirabil ilustrată de domnitorul unificator. De altfel, Cartea a IV-a a lucrării, sugestiv intitulată *Unitatea națională (aprilie 1599-iulie 1600)*, debutează cu acea plastică descriere geografică a Transilvaniei care a făcut carieră în ultimul secol și jumătate: „Pe culmea cea mai naltă a munților Carpați se întinde o țară mândră și binecuvântată între toate țările semănate de Domnul pre pământ. Ea seamănă a fi un măreț și întins palat, cap d-operă de arhitectură, unde sunt adunate și așezate cu măiestrie toate frumusețile naturale ce împodobesc celelalte ținuturi ale Europei... Ori încotro te-i uita, vezi colori feliurite ca un întins curcubeu, și tabloul cel mai încântător farmecă vederea... Astfel este țara Ardealului. Dar nu numai artistul și naturalistul, ci încă strategicul, politicul și arheologul au de multe a se minuna într-acest împodobit ținut... istoricul arheolog va cerceta cu interes suvenirurile și rămășițele dacilor, a acestui viteaz și nenorocit popor... El va întâlni încă la tot pasul urmele de uriaș ale poporului crai aici, români, domnii lumii, căci Ardealul e cea mai frumoasă parte a Daciei ferice”⁵.

La fel de important pentru mesajul unionist lăsat moștenire de Bălcescu este un alt articol, un discurs rostit la Paris de patriotul muntean aflat în exil după înfrângerea revoluției din Țara Românească. Este vorba de un text (*Mișcarea românilor din Ardeal la 1848*) tipărit începând cu 1851 în mai multe ediții, inclusiv în volumul din 1878 îngrijit de Alexandru Odobescu, în care era realizată o analiză pertinentă a revoluției românilor din Transilvania la 1848-1849. Admirația lui Nicolae Bălcescu față de a doua adunare națională de la Blaj din 3/15 – 5/17 mai 1848 era una nedisimulată, fiind impresionat de forța manifestării organizate de liderii români ardeleni: „Zi de 15 mai 1848! Zi de lumină, de libertate și de mărire română, te pomenim și te serbăm cu drag! În anele române altă zi nu strălucește mai frumos decât tine și cea asemenea ție, sora ta iubită, ziua de 11 iunie 1848 a poporului din București. Te pomenim și te serbăm cu drag, o zi măreață! Căci întâiași dată auzirăm atunci un popor întreg răspunzând celor ce îi vorbea de unirea Ardealului cu Ungaria, prin această strigare: «Noi vrem să ne unim cu Țeara». Minunată destăinuire a lui Dumnezeu, care în zile așa mari de sărbătoare populară vorbește d-adreptul în inimile aleșilor săi, și numai poporul și poezii, acești fii ai inspirației divine, avură

la 1848 conștiința întâmplărilor viitoare, numai ei ceteră și destăinuiră aceea ce era scris în fundul inimei fiecărui român: **mântuirea de orice domnire streină prin unitatea națională** (subl. ns.)”⁶. Nota pusă de Bălcescu după propoziția „Noi vrem să ne unim cu Țeara” este relevantă pentru crezul lui: „Supt acest cuvânt Țeară, ardelenii arată Țara Românească. Eu n-am avut norocirea de a mă afla la Blaj în ziua de 15 mai 1848, dar mai mulți români din Ardeal ce se aflară mă asigură despre această strigare a poporului”⁷. Chiar dacă astăzi avem o altă interpretare asupra semnificației corecte a ceea ce mulți participanți la a doua adunare de la Blaj au clamat („Noi vrem să ne unim cu Țeara”), important pentru epoca postpașoptistă și pentru efortul unei întregi generații de constituire a unui ideal național prin unirea tuturor românilor este interpretarea dată de Bălcescu, aceea că românii ardeleni au scandat la Blaj că vor unirea cu Țara Românească. Astfel se încadrează și mai bine apelul din memoriul redactat tot la Blaj la a treia adunare națională din septembrie 1848, în care se propunea reunirea sub sceptrul Austriei liberale a tuturor românilor din Principate, Transilvania, Banat și Bucovina.

După câteva decenii de atari luări de poziții și de contacte între românii din Transilvania cu cei de peste munți, în preajma izbucnirii Primului Război Mondial opinia publică din Vechiul Regat era masiv câștigată de ideea susținerii prin toate forțele a idealului unității naționale. Expoziția generală organizată la București în anul 1906 cu ocazia aniversării de către regele Carol I a patru decenii de domnie a prilejuit nenumărate ocazii de efuziune, de exprimare a sentimentelor de solidaritate națională. Memoriile unui bănățean participant la aceste manifestări lasă să se întrevadă atmosfera care era în București în acei ani: „Coloana formată de câte zece în rând, din toate corurile bănățene sosite, ajunse pe Calea Victoriei trecând prin fața Palatului Regal. În parcursul străzilor cădea asupra coloanei ploaie, potop de flori însoțite de urale nesfârșite din ferestrele și balcoanele palatelor împodobite cu scoarțe și drapele românești... În ziua următoare, la Arenele Romane din București, sub dirijarea maestrului conducător de coruri Kiriak s-a produs grandiosul concert jubiliar care a deșteptat vulcanul vibrațiilor sufletului românesc din piepturile fraților români adunați din toate unghiurile Europei. Toate corurile unite au cântat: «Imnul Regal», «Deșteaptă-te române» și «Pui de lei». Era o slavă reală exprimată recunoscător în hotărâre, pentru unirea într-un admirabil popor al românismului din întreaga lume”⁸.

Pe măsură ce ne apropiem de începutul Marelui Război, manifestările de sprijin din România pentru frații lor din Transilvania și Bucovina mai cu seamă s-au multiplicat. Nu de puține ori diplomații Austro-Ungariei acreditați la București au transmis la Viena și Budapesta mesaje alarmante despre creșterea sentimentelor naționale în rândul populației din

Vechiul Regat, evidențiind eforturile elitelor culturale de a întreține o stare de solidaritate națională. Discursul lui Virgil Arion, vicepreședintele Ligii Culturale, la adunarea de protest din București din 6 iunie 1911 împotriva practicilor electorale ale guvernului maghiar de a stopa alegerea de deputați români pentru Parlamentul de la Budapesta, este sugestiv în acest sens: „Sântem de același neam cu românii din Ungaria: nu putem să rupem pe Românul de aici de Românul de dincolo. Nu putem ființa națiunii să o rupem în bucăți care să nu se țină unele de altele... O națiune este un ce viu, ceva perfect și armonic, care trăiește, care durează, care străbate veacurile”⁹.

De altfel, după izbucnirea războiului și declararea neutralității României, aproape că nu a trecut o săptămână fără să se organizeze în București sau alte orașe importante de la sud și est de Carpați adunări populare sau reuniuni ale elitelor culturale unde să nu se exprime dorința intrării României în război de partea Antantei pentru eliberarea fraților de peste munți. Poate cel mai relevant în acest sens, în opinia mea, este discursul intitulat **Inima României**, rostit de Nicolae Titulescu la Ploiești la 3 mai 1915, la mitingul organizat de către Liga culturală. În acest discurs, ca fin observator politic ce era deja, Titulescu a analizat situația României după izbucnirea Primului Război Mondial și contextul geopolitic în care se afla țara noastră. Titulescu reușește să facă o pledoarie inegalabilă pentru renunțarea la neutralitate și intrarea țării noastre în război alături de Antantă pentru recuperarea Transilvaniei. Poziția lui era aceea a majorității politicienilor români care vedeau firească alăturarea României taberei țărilor democratice pentru unirea teritoriilor locuite de românii din Austro-Ungaria: „Problema care se pune azi României e înfricoșător, dar simplu: sau România pricepe datoria pe care i-au creat-o evenimentele în curs, și atunci istoria ei abia începe, iar viitorul ei va fi o răzbunare prelungită și măreață a umilințelor ei seculare; sau România, mioapă la tot ce e «mâine», cu ochii mari deschiși la tot ce e «azi» nu pricepe și înlemnită stă pe loc, și atunci istoria ei va înfățișa pentru vecie exemplul, unic și mizerabil, al unei sinucideri viețuite! Din împrejurările de azi, România trebuie să iasă întreagă și mare! România nu poate fi întreagă fără Ardeal; România nu poate fi mare fără jertfă! **Ardealul e leagănul care i-a ocrotit copilăria, e școala care i-a făurit neamul, e farmecul care i-a susținut viața** (subl. ns.). Ardealul e scânteia care aprinde energia, e mutilarea care strigă răzbunare, e fățarnicia care cheamă pedeapsa, e sugru-

marea care cere libertatea! Ardealul e românismul în restrîște, e întărirea care depărtează vrăjmașul, e viața care cheamă viața! Ne trebuie Ardealul! Nu putem fără el! Vom ști să-l luăm și, mai ales, să-l merităm! Pentru Ardeal nu-i viață care să nu se stingă cu plăcere; pentru Ardeal nu-i efort care să nu se ofere de la sine; pentru Ardeal totul se schimbă, totul se înfrumusețează, până și moartea se schimbă: încetează de a fi hidoasă, devine atrăgătoare! Ardealul nu e numai inima României politice; priviți harta: Ardealul e inima României geografice”¹⁰.

Așa cum a estimat Titulescu, România Mare a fost posibilă câțiva ani mai târziu numai prin jertfa câtorva sute de mii de români, soldați și ofițeri anonimi sau știuți, preoți, dascăli, muncitori și cărturari, munceni, moldoveni sau ardeleni, cu toții martiri ai idealului unității naționale, ai modernizării și afirmării națiunii din care făceau parte în concertul națiunilor civilizate ale Europei. Orice speculații pe tema aranjamentelor de culise de la Conferința Păcii de la Paris, a jocurilor de interese ale Marilor Puteri pălesc în fața realității, aceea care ni se relevă dacă dorim, în toată plenitudinea ei, prin mii și mii de documente ce atestă fără tăgadă starea de spirit a românilor din deceniile premergătoare anului astral 1918.

(Din volumul *Transilvania din cuvinte*. Antologie dedicată Centenarului Marii Uniri, alcătuită de Irina Petraș, ediția a doua, adăugită și revizuită, Editura Școala Ardeleană, 2018)

1 Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol. I, București, 1982, pp. 319-320.

2 *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. IV (1841-1846), coord. Daniela Bușă, București, 2007, p. 659.

3 Bodea, *1848 la români*, I, p. 220.

4 Bodea, *1848 la români*, II, p. 911.

5 Nicolae Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, ediție îngrijită de Andrei Rusu, prefață și tabel cronologic de Emil Manu, București, 1985, pp. 234-235.

6 Nicolae Bălcescu, *Opere II. Scrieri istorice, politice și economice 1848-1852*, ediție critică și note de G. Zane și Elena G. Zane, București, 1982, p. 115.

7 Ibidem.

8 Valeriu Leu, *Modernizare și imobilism. Sate și oameni din Banat la începutul veacului XX în documente memorialistice*, Reșița, 1998, p. 20.

9 *Calendarul Ligei Culturale pe anul 1911*, Vălenii de Munte, 1911, p. 19.

10 <https://cutiacuvechituri.wordpress.com/2012/01/24/inima-romaniei-discurs-din-1915-al-lui-nicolae-titulescu>, accesat la 21 februarie 2017.

Romanul, între narativ și simbolic

Viorel MUREȘAN

Revistele noastre inițiază, măcar la câțiva ani o dată, mese rotunde, anchete, despre starea poeziei, a prozei, a criticii actuale. Intră în normalitatea acestor pertractări să le scape și nume de scriitori notabili, de cele mai multe ori din neștiința interlocutorilor. Difuzarea, ca și inexistentă, a cărților, e poate că principalul vinovat de acest fenomen. Pe deasupra, mai e câteodată neglijența autorilor în cauză. Spun toate aceste lucruri pornind de la cazul unui prozator deloc lipsit de talent și nici de operă: Dan Căilean. Cu o singură poștă cu sigiliu de Cluj-Napoca am primit într-una din zile patru volume de proză cu această semnătură: *A doua latură a cercului*, Eikon, 2012, debut editorial; un roman, *Stabilopozii*, Eikon, 2014, urmat de alte două romane *Sinenomia*, Editura Școala Ardeleană, 2015 și *Porunca 8*, Editura Școala Ardeleană, 2018. Ultimele două sunt însoțite și de o scurtă notă biobibliografică. Autorul e „optzecist prin naștere” (născut în 1953 la Cluj-Napoca), absolvent al Facultății de Mecanică din cadrul Institutului Politehnic Iași (promoția 1977). În studenție creează și conduce, timp de trei ani, un cenaclu, iar după Revoluție editează prima revistă clujeană de benzi desenate. A participat în 2011 la concursul de scenarii de film al postului de televiziune HBO. Un CV, după cum se poate lesne vedea, aproape complet, al unui autor de literatură fantasy. Aceleași ultime două romane beneficiază, printre elementele de paratekst, de sprijinul avizat a doi tineri confrăți: o postfață ce acompaniază *Sinenomia*, semnată de Ștefan Manasia și prefața lui Victor Cubleşan la *Porunca 8*. Fiecare din cele două texte critice vine să surprindă, din unghiuri diferite, trăsături intrinseci ale caligrafiei narative a lui Dan Căilean. În prefața care întovărășește *Porunca 8* întâlnim remarci cu acoperire și în *Stabilopozii*, primul dintre romanele autorului, despre care vrem să vorbim mai departe: „Singurul loc în care Dan Căilean forțează nota este în alegerea numelor, intenționat străvezie, aluzivă, prin jocurile facile de cuvinte” (*Porunca 8*, p. 8). De asemenea, sintagme critice precum „o alegorie despre putere și cinste” sau „un mini thriller politic distopic narat ironic” caracterizează în egală măsură și în mod exact cele două romane. Postfața romanului din 2015 preia în prima ei parte, în rezumat, cronică dedicată de Ștefan Manasia *Stabilopozilor*, în „Tribuna”: „*Stabilopozii* înseamnă aproape două sute de pagini de ficțiune de calitate. Tomografia de înaltă fidelitate a României (extrem)contemporane, cu tumorile și diformitățile ei” (*Sinenomia*, pp. 161-162).

Stabilopozii e o carte care, în primul rând, ne face să înțelegem că lumea din jurul nostru e strâmb croită, sprijinită pe cupiditate, cruzime, răutate, violență. Este romanul unui martor care întâi vede și denunță răul, și abia apoi își propune să-l sancționeze cu mijloacele magiei literare. Remarcăm extraordinara acuitate cu care ne sunt devoalate mecanismele vieții sociale, prin însăși structura cărții. Ficțiunea narativă se ridică pe câteva figuri pentagonale: e vorba de cinci zile în care se succedă evenimentele, desemnate calendaristic într-o manieră oral – adverbializată și investite ca titluri de capitole: *Alaltăieri*, *Ieri*, *Azi*, *Mâine*, *Poimâine*. Fiecare din primele trei zile se compune din câte cinci momente, înainte de-a se încheia printr-un epilog. Grupate după morfologia basmului, în agenți ai binelui și subiecți ai răului, în victime și călăi, personajele cele mai conturate, tot câte cinci, formează două grupări antagonice. O alta, cea a tinerilor lipsiți de ideal, proiecție și umbră fidelă a legiunii răului, chiar dacă are o structură fluctuantă, e formată iarăși din cinci membri. Primul dintre cele patru texte poetice ale cărții se intitulează *Cinci* și sugerează corespondența într-un plan simbolic dintre actanții binelui și aspirația spre echilibru transmisă prin apariția stabilopozilor. Prin urmare, tema acestui roman nu e alta decât căutarea centrului, a armoniei și echilibrului unei lumi ce, din nici nu mai contează care motive, și-a pierdut axa. Și în care ne recunoaștem până la ultimul detaliu propriul „modus vivendi”.

Așadar, cinci personaje din straturi sociale diferite, mânați de considerente osebite și ele, se pomenesc, aduși în condiții de transport care îi caracterizează, într-o stațiune de pe litoralul românesc. Teofil Gorunean e tipul românului vajnic, fost paznic de codru, ajuns la 70 de ani, văduv și cu copii plecați la muncă în străinătate. Odrasla acestora, Nucu, în vârstă de vreo 10 ani, e cel pe care trebuie să-l însoțească la mare, pentru a-și mai ostoi dorul de părinți. Așa că, bunic și nepot străbat țara cu un tren de noapte, ca într-un fel de călătorie inițiată. Cele mai multe lucruri noi le avea de descoperit bătrânul, care se afla pentru prima oară la mare, căci Nucu mai fusese și cu părinții. Fostul pădurar, din emisar al unei lumi conservatoare, cum pornise, ajunge lesne victima unor reprezentări contondente. Solilocviile sale, de un lirism tragic transcendent, sunt confesiunile pe care le transmite Ecaterinei, cea care-i veghează „de sus”, perechea moartă nu de mult timp. Ele se constituie într-un plan narativ interșanjabil cu planul epic principal. Același tip de comunicare apare și la Valer,

exponent și el al unui univers uman strivit de nepăsarea și barbaria unor parveniți. El subzistă din mila unui văr de-al doilea, Tănase Trufoiu, care „în afară de afacerile cu trenuri, mai avea și câteva fabrici. Care însă se aflau în alte zone” (p. 21). Târându-și zilele în permanente reproșuri și jigniri, Valer era șofer pe limuzina de lux a patronului, cu care trebuia să-i ducă în aceeași stațiune pe litoral, pe el și pe burlesca sa doamnă, Maricica. Acasă îi rămâneau o soție bolnăvicioasă și doi copii care, din pricina unei stări de perpetuă paupertate, tânjeau în van să vadă și ei o dată marea. Pe finalul traseului, spre liniștirea clocotitoare patroane, belferul consort îi dă toate asigurările că vor avea tot confortul „la 1000 de euro pe noapte”. În circumstanțele date, iată și fluxul gândurilor bietului slujbaş, care își asumă și o funcție naratorială: „Caractere și purtări de oameni sus puși... aș fugi departe de lumea lor, cât aș vedea cu ochii... împreună cu dragii mei... dar unde să mă duc? Să dau de alții ca ei? A devenit lumea mult prea plină de asemenea persoane... deja sunt prea mulți... Când vom ajunge, va trebui s-o sun pe Irina, să văd cum se simte... 1000 de euro pe noapte... Doamne...” (p. 26).

Personaj agreabil, Aurora e fata frumoasă, dar cam naivă și cam lipsită de mister, pradă sigură unui grup de imberbi sclerați, stăpâni pe mașini de lux și bani cu grămada, numai buni să fie tocați în ritmuri orgiastice. Prinsă într-o escapadă la mare, urmând vocea de sirenă, e drept că nu foarte insistentă, a unei prietene de ocazie, ea ajunge în scurt timp și în mod previzibil, eroină de reportaj cu parfum tabloid. Adică, lângă Teofil Gorunean și Valer, pe o plajă ostilă, într-o lume ursuză, care refuză să-i asimileze. Deși sinteza zilei făcută într-un epilog, ni se pare, un procedeu narativ nițel vetust, pentru o adevărată contextualizare a personajului, ne întoarcem la vocea auctorială: „Tineri de bani gata; care pleacă la mare... Desigur că aici, și nu în alte țări, își pot etala îngâmfarea, tupeul, până la urmă prostia, toate având, însă, ca bază, poziția unuia dintre părinți. Ciudat, dar nu neobișnuit, marea majoritate a acestora sunt băieți, care, nu-i așa?, au nevoie de companie feminină, de care, de cele mai multe ori, să-și bată joc. Si, uneori, printre aceste fete ajunge, întâmplător, dar nu ieșit din comun, și câte una care, într-un moment de depresie prostească, ajunge să regrete și să sufere” (p. 46). Agentul șef Valu e un om al ordinii, „care devine, brusc, îngrijorat de prea marea ascensiune a unui interlop” (p. 85). Principala lui temă de meditație, primită de la un superior, încapă într-o singură frază: „E bine să fii versatil?” Scapă de această dilemă într-o acțiune de salvare a celor agresați de grupul tinerilor dezaxați și iresponsabili într-o busculadă (Aurora, bătrânul, Nucu, Valer), pe holul hotelului – topos al afaceristului mafiot Banu. Iese, cum spuneam din vechea sa dilemă, transformat în victimă însângărată a impulsivității celor pe care își propusese să-i urmărească, însă cu destule ezitări.

Tema violenței fiind nucleul incandescent al romanului, cine sunt agenții agresiunii? În linii mari s-a tot vorbit despre ei în aceste pagini, spunându-le pe nume sau nu. „Străluciți luceferi ai vicilor” ar fi formula sintetică, rostită hăt și bine demultișor de către Nicolae Filimon, care, iată, i-ar putea înghiți în hăul ei și pe lipsitul de scrupule cap al mafiei turistice Banu, dar și pe aghiotantul său de extracție primitivă Bătă, lângă care încap, cu larghețe musafirii lor, perechea grotescă Maricica și Tănase Trufoiu. Sigur, nu trebuie uitați nici tinerii nebunatici, Nicki, odrasla celor doi de mai sus, Leo, deținătorul mașinii cu care s-a deplasat grupul la mare, Lavinia, cea cu care face el cuplu, dar și Șachi, călăul Aurorei. Mânați de aceleași instincte barbare, pe care nici nu-și propun să le reprime, sunt toți o apă și-un pământ, un diform personaj colectiv.

Peste narațiunea propriu-zisă, cam subțire, se suprapune, poate că prevalentă, o dimensiune simbolică a romanului. Responsabili de această substituție devin *stabilopozii*, blocuri de beton sub formă de stea, amplasate pe malul mării pentru a bara amenințarea valurilor. Când aceștia prind viață și se hotărăsc să intervină pentru apărarea celor slabi, pe cei puternici, pe călăi, îi cuprinde teama. Mai cu seamă că *stabilopozii* încep să se miște, înaintând spre hoteluri, urcând chiar în ele, la ceasul de intensitate supranaturală maximă al miezului nopții. Fiecare personaj din roman are o relație aparte cu *stabilopozii*. De pildă, Valer, poate cel mai bătut de soartă, în dese sale solilocvii, când își imaginează că stă de vorbă cu cei dragi rămași acasă, le intuiește forța primitiv – simbolică: „... niște creaturi pe care zeul mării le-ar fi transformat în stane de piatră sau, mă rog, de beton. Iar voi să vă faceți că sunteți speriați și să vă cuibăriți lângă mine, ca să vă apăr. Îmi veți pune întrebări suplimentare despre legendă, dar, din păcate, nu voi putea să vă spun altceva. Atâta doar că îmi place mărția lor, precum și faptul că, oricât i-ar lovi valurile, rămân, în continuare, neclintii” (p. 76).

Originalitatea scriitorului, dacă e s-o căutăm cu orice preț, stă în formula postmodernă de construcție, un mixaj între proza realității, care e reportajul, narațiunea de tip polițist și povestea onirică, toate îmbrăcând haina stilului frust și răceala scrisului la computer. Prioritatea reflecțiilor mai scrupuloase privind scrisul acestui prozator îi aparține tot lui Victor Cubleșan: „Dan Căilean scrie îndesat, scurt, ține descrierile la minim, știe să înseze explicații din off fără a cădea în burți narrative, construiește totul precis și mai ales eficient. Dialogul e utilizat des, dar fără a cădea în verbozități inutile. Totul conduce spre o scriitură plăcută, ușor de citit, suplă. O scriitură a cărei miză este narațiunea, dinamismul, nu alergatul după figuri de stil. Totul vădește maturitate și exercițiu, totul indică un autor foarte sigur de el, care construiește o poveste exact așa cum își dorește” (loc. cit., p. 7).

Instantanee cinegrafice

Imelda CHINȚA

Prin periplul imaginar pe o insulă cinematografică – pentru că, nu-i așa, cinematografia a devenit o cenușăreasă a artelor – lectura are rol de mediator, de fir al Ariadnei prin „labirintul neordonat al viziunii regizorale”, așa cum afirmă în *Introducere*, Simona Ardelean, autoarea volumului *Cinegrafii*, apărut la Editura Caiete Silvine, 2018, volum prefăcut de binecunoscutul scriitor clujean, Ioan-Pavel Azap, care, de altfel, nuanțează rolul minimalist al cinematografului în secolul actual, precum și penuria de critici de film.

Simona alege să-și ordoneze cronicile ca pe o tablă de șah imaginară, în care piesele își joacă strategic rolul, în șase secțiuni: *Turnul*, *Pionul*, *Regele*, *Regina*, *Căluțul de lemn*, *Nebunul*, *Pătratul*, *Distanța*. Scrierile s-au concentrat asupra unor producții cinematografice recente, mai exact, intervalul 2006-2017, două fiind mai vechi 1994, *Una pura formalità*, respectiv 1999, *The Straight Story*. Cronicile sunt, în esență, reflecții ale Simonei având pe alocuri, note diaristice, pătrunzând discret în laboratorul creației autoarei: „Uneori, dar foarte rar, mă uit la filme luând notițe”, „La *The Correspondence* am mâzgălit vreo patru pagini”, „N-aș revedea multe din filmele pe care le-am văzut”. Elementele de intertextualitate se conjugă, într-o notă personală, cu reflecțiile pe marginea subiectelor alese, cu noțiuni de critică și estetică literară. Autoarea comentează producțiile cinematografice prin prisma experiențelor culturale și realizează conexiuni; dialogul din filmul *Una pura formalità* este apropiat de literatura lui Kafka: „dialogul pare o reinterpretare a procesului kafkian”, la fel secvențe din *Mr. Pip* (2012) amintesc de piesa soresciană, *Iona*: „Pentru părinții copiilor, profesorul este prilejul ca ei, în calitate de invitați, să-și împărtășească înțelepciunea adunată din generație în generație despre crabi, grădinile care cresc în ocean sau foarte poetica imagine a viselor sfărâmate, care pot fi întâlnite la țărm sub forma peștilor cu ochii căscați care nu pot să creadă că li s-a terminat apa, lucru care mi-a amintit inevitabil de *Iona* lui Sorescu”.

Atentă la detalii, la multitudinea de simboluri pe care le decodifică acribios prin prisma lecturilor vaste și a sensibilității artistice, autoarea își exersează spiritul critic: „Sunt câteva scene aparent neînsemnate (o frunză care stăruie la geam, un câine care nu se desprinde de ea în parc...), dar care sunt responsabile pentru partea de poezie a filmului și care ar trebui să explice metaforic dimensiunile multiple”, „E adevărat, filmul se mișcă lent, dialogurile sunt forme poe-

tice ușor neverosimile, momentele de tensiune se disipează către final...”, sau: „După mine, dacă e să indic eventuala carență a acestui film, episodul înstrăinării celor doi nu a fost pe deplin exploatat” (*The Theory of Everything* – 2014).

Adeseori memoria este declanșată involuntar, Simona Ardelean reface legăturile, așază piesele printr-o mutare inteligentă, abil construită și premeditată. Comentariile subiective sunt secondate de cele detașate, obiective, asumate și coagulate într-o interpretare plină de forță, dar și de o viziune critică sobră: „Numele lui Stephen Hawking mi s-a fixat în memorie la finalul liceului... datorită unui film *Donnie Darko* (Iată cum filmul, după aproape 15 ani, a însemnat pentru mine umplerea cu emoții a unei coperti de carte pe care – nu știu prin ce minune a memoriei selective – mintea mea o păstrează nealterată)”, „Desigur, filmul are un ton general luminos și chiar și aspectele discutabile, serioase (dreptul la sinucidere asistată) sunt sub forma unei tușe de penel care deschide loc interpretărilor și nu opac, închis, cu ton de judecată morală” (*Me Before You* – 2016).

Turnul cuprinde o selecție de șase filme, bine alese, a căror evoluție pe axa verticalității sau orizontalității, surprinde, emoționează sau îndeamnă la reflecție pe marginea unei tematici universale interconectate: dragostea, timpul, senectutea.

Partea a doua, *Pionul*, un grupaj de șapte producții, necesită o parcurgere nu doar liniară, ci pas cu pas pentru a reda întregul, iar trimiterile culturale susțin această idee: „După vizionarea acestui film, voi parcurge invers firul timpului, vizionându-i film cu film până la debutul său (...). Salcâmul lui Moromete ar putea fi prima imagine ficțional autohtonă care să ne vină în minte” (*The Olive Tree* – 2016). Simona Ardelean nu este un critic de întâmpinare, ci își selectează atent producțiile cinematografice, atât subiectiv, cât și obiectiv în funcție de aprecierile asupra filmului sau de valoarea acestuia: „Cred că am obiceiul dobândit de a cerne calitativ filmele pe care le voi viziona”. Adeseori, elementele de teorie literară converg spre un scenariu critic, secondat de viziunea personală a notațiilor: „Tehnica narativă pe care filmul se bazează e analepsa. (...) M-am întrebat pe parcursul filmului de ce Nawal nu le-a dezvăluit totul copiilor săi...” (*Incidences* – 2010).

Secțiunea *Regele*, *Regina* cuprinde o selecție de opt creații cinematografice de top, cu mesaje înscrise în realitate, cu o tematică provocatoare, sunt asemenea

unui „caleidoscop ale căror piese proiectează” o poveste multicoloră, asemeni producției *The Best Offer* (2013), un scenariu croit pe tipicul *operei aperte*, care cultivă misterul. Filmele aduc în prim-plan relațiile interumane, dependența emoțională, nevoia stringentă a omului de comunicare și puterea de a ierta, elocvent în acest sens fiind *Last Love* (2013).

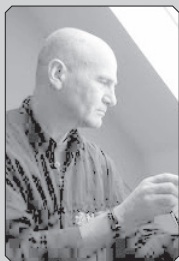
Bal (2010) din secțiunea *Căluțul de lemn* are ca punct de plecare o cronologie inversată (adult-tânăr-copil), iar altele precum *Brothers of the Wind* (2015), creează impresia de documentar în care firul poveștii se schimbă. *Nebunul* cuprinde șase producții ce propun un scenariu fantastic (*The Giver* – 2014), o societate distopică menită a face o analiză socială a unei lumi spre care ne îndreptăm. Atenția se concentrează nu asupra jocului actoricesc, ci asupra imaginii abil constru-

ite „de la alb-negru la colorat”.

Limbajul cinematografic în joncțiune cu cel filosofic într-o producție precum *Ex Machina* (2015) este fin decriptat de Simona Ardelean: „Pentru Wittgenstein cuvântul primește semnificație doar atunci când este exprimat. (...) Dar provocarea constă, conform lui Nathan, așezat în fața unui tablou de Pollock, să nu acționezi, să nu te exprimi în mod automat”.

The Straight Story (1999), o producție mai veche, este inclus în ultima secțiune a cărții, *Pătratul. Distanța*, film ce explorează subconștientul, visul, coșmarul, straniul, într-o perspectivă ce oferă posibilitatea de a gândi și interpreta simbolic întregul.

Simplitatea, naturalețea, firescul din scrisul Simonei Ardelean o impun ca o voce veridică în spațiul, de ce nu critic, autohton.

Caietul malefic

Alexandru JURCAN

Regizorul Paolo Genovese a fost sedus de spusele lui Marquez, care considera că avem trei vieți: una socială, alta privată și una secretă. Filmul său din 2016, cu mare succes la public și nu numai (vezi premiul David di Donatello) se numește *Perfetti sconosciuti*, adică „perfect străini”. Exact, nu ne cunoaștem unii pe alții, deoarece mereu avem ceva de ascuns, nu ne place să arătăm totul, din spaimă, lașitate, perversitate.

În filmul lui Genovese cinează șapte buni prieteni. Trei cupluri plus Peppe, care a venit singur. Mănâncă, râd, se simt bine și privesc din când în când eclipsa de lună (care devine, desigur, o metaforă). Totul la nivel superficial, calduț, fără profunzimi. Asta până când începe un joc masochist, de masacru: pun toți telefoanele pe masă, urmând să citească tare orice mesaj primit, iar apelurile să fie în difuzor. Telefonul smartphone tensionează, deconstruiește relații, devine atac la fragilitatea umană. Cum spune un personaj: „cutia neagră a existenței noastre”. Ca și cum ai sta dezbrăcat în fața celorlalți. Ai conștiința curată? Ți-ai mințit prietenii? Ce le-ai ascuns? Ipocrizia latentă începe să fiarbă, adevărurile ascunse ies la iveală, dar criza va purifica, eclipsa va lua sfârșit.

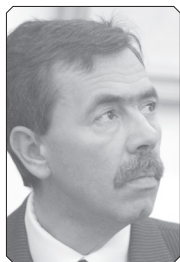
Excelent subiect, pe care îl cer acum și alte țări, spre remake-uri posibile. E de admirat armonia grupului de actori: Alba Rohrwacher, Giuseppe Battiston, Anna Foglietta, Edoardo Leo, Valerio Mastandrea, Marco Giallini, Kasia Smutniak.

Cât de incomod e Paolo Genovese! Ce vrea să ne

transmită? Că suntem capabili de orori, ca să ne hrănim egoismul? Cineva spunea că regizorul n-a realizat nimic, deși a ajuns la jumătatea vieții. Ce să mai demonstreze? Și acest film al său din 2017 – *The Place* – seduce și provoacă. Film incomod și răscolitor despre subsolurile putrede ale ființelor. Ale noastre. El, bărbatul misterios, mereu în acel bar, deschide și închide caietul malefic, după un ritual misterios. Vin diverși oameni, invadați de dorințe, capabili de orice, pentru a-și obține visul. Pactul cu... cine? Care Mefisto? Vinderea sufletului, a principiilor. De ce cere el în schimb lucruri oribile? „Dau sarcini îngrozitoare, pentru că știu că există cineva care să le îndeplinească”. Astfel e umanitatea? Ce vrei să insinuezi, domnule Genovese? Dar îmbârligarea sarcinilor? „Crezi în Dumnezeu?” „Cred în detalii!” La un moment dat, bărbatul excedat își șoptește în barbă: „Mă tem că hrănesc monștri”.

Joacă în *The Place* Valerio Mastandrea, Sabrina Ferilli, Silvio Muccino, Alba Rohrwacher. Actori credibili, unul și unul. Subtextul e limpede: suntem capabili să săvârșim răul, să-l sădăm în pulsuni viscerale otrăvite. La început refuzăm: să violăm? să ucidem? să jefuim un prieten? Imposibil! După care revenim să semnăm pactul, să ne apărăm interesele, meschinăria, orgoliile sterile.

Angela ospătărița să fie speranța regăsirii unei umanități luminoase? Filmul conține și doze de predictibilitate, însă la ieșirea din sală oamenii încearcă să se redescopere. Să mai fie, oare, zone obscure nedecelate în sufletul lor? Restul e, desigur, tăcere.

Veghea maștrilor

Marcel LUCACIU

Situate între realitate și ficțiune, memoriile, amintirile și jurnalele au deopotrivă farmecul și doza lor de subiectivitate, dar ele nu presupun, totdeauna, construirea unei imagini favorabile a celui care se confesează. Textele acestea de frontieră se constituie într-o permanentă „căutare de negăsire” a timpului revolut, într-un admirabil exercițiu de sinceritate prin intermediul căruia, lăsându-se purtat de fluxul rememorarilor ardente, eul profund se dezbracă de prejudecăți, uitând de capricioasa posteritate.

Deși a cochetat, rând pe rând, cu poezia, proza și eseistica, Ion Negoitescu (1921-1993) s-a remarcat, mai degrabă, în calitate de critic și istoric literar datorită lucrărilor sale fundamentale: *Poezia lui Eminescu* (1968) și *Istoria literaturii române*, vol. 1 (1800-1945), 1991. Spre surprinderea tuturor, în ultimii ani de viață, petrecuți în exilul german, nu a mai lucrat la cel de-al doilea volum al *Istoriei...*, ci a preferat să-și scrie *Autobiografia* despre care vorbea, cu entuziasm, într-un interviu acordat Martei Petreu: „...voi spune totu! despre mine, chiar și cele mai inconfortabile lucruri”. Existau, totuși, opreliști pe care tânărul ce semnase, odinioară, *Manifestul Cercului Literar* le presimțea, înfiorat: „Singurul eșec care mă mai poate aștepta este acela de a muri înainte de a-mi termina *Autobiografia*”. Ceea ce, din păcate, s-a și întâmplat, mult prea curând...

Publicate și republicate sub genericul *Straja dragonilor* (Biblioteca Apostrof, Cluj, 1994; Humanitas, București, 2009), memoriile lui Negoitescu sunt doar o introducere la marele proiect, căci ele n-au putut fi duse până la capăt, rezumându-se la două capitole (*Rochia de bal* și *Convocat la director*) ce reconstituie, cu febrilitate, o perioadă relativ scurtă: 1921-1941. Cea mai recentă ediție (Humanitas, 2017) beneficiază de condiții grafice impecabile, de un pertinent *Cuvânt înainte* al Ioanei Părvulescu, fiind îngrijită și prefațată, cu aceeași meticulozitate, de eruditul universitar clujean Ion Vartic.

Familia, copilăria, școala și adolescența sunt principalele teme ale memoriilor ce se deschid, *ex abrupto*, cu momentul nașterii scriitorului (10 august 1921) și dezvăluirea trăsăturilor sale de caracter: „graba, precipitarea, spontaneitatea care te împiedică să-ți organizezi mai bine treburile vieții, iată una din trăsăturile esențiale ale caracterului meu”. Presărată cu multe digresiuni, narațiunea nu respectă întotdeauna ordinea cronologică, ea zăbovind, cel puțin în primul capitol, asupra impresionantelor ga-

lerii cu rubedenii. Astfel, bunicul Theodor Cotuțiu (preot ortodox și fost memorandist), bunica Lucreția (fiică de notar), mătușile Aurelia, Mărioara, Elenuța („femeia fatală”) și Virginia (principala protectoare a copilului Negoitescu) sunt doar câteva dintre chipurile dragi ale copilăriei, atent creionate cu nostalgie și duioșie. În schimb, imaginea părinților, mai ales a tatălui (ofițer și, ulterior, avocat), e ușor umbrită de amintirea severității lor, de refuzul unor sentimente de afecțiune, reale altminteri, dar niciodată exteriorizate: „Tata interzisese astfel de manifestări sentimentale, considerate de dânsul ca de prost-gust. Nici pe ei nu i-am surprins vreodată sărutându-se ori mângâindu-se, nici eu n-aveam voie să-i sărut. Când taică-meu nu era de față, mai îndrăzneam să o sărut pe mama, care însă nu se grăbea să răspundă. Doar târziu, ca student poate, și apoi până la moarte, am putut să o sărut în voie, fără ca ea în schimb să simtă un reciproc îndemn, deși nu era o ființă rece, distantă, rigidă, ci comunicativă și prietenoasă, o soție și o mamă sensibilă și extrem de devotată, făcându-și din inimă datoria”.

Pentru că tatăl era mutat de la o garnizoană la alta, prin țară, elevul Ion Negoitescu frecventează diferite școli primare și licee din Cluj, Galați, Aiud, fără să fie atras de învățătură, chiar dacă, uneori, se întâmplă să fie și premiant: „...învățam fără îndemn, cu acea silă care contrazicea plăcerea lecturilor particulare, tot mai extinse”. Copilul considerat de părinții lui „o sălbăticiune de domesticit” este preocupat de teatru, muzică, pictură, cinematografie, instaurează ordinea în biblioteca personală și probează un cult special al cărții: „Dacă aș fi fost în viață un om foarte bogat, mi-aș fi procurat cărțile în dublu exemplar: unul pentru lectură sistematică, și altul de ținut pe raft și doar de răsfoit cu voluptate din când în când”. Bucuria lecturii îl transformă, curând, într-un „ales” ce reușește să-și uimească profesorii prin cunoștințele vaste și chiar să atragă atenția unor personalități ale vremii: maeștrii („dragonii”) Lucian Blaga și Eugen Lovinescu pe care i-a cunoscut, în cele din urmă, și care i-au vegheat adolescența.

Printre rândurile scrise cu multă dezinvoltură, sub presiunea timpului nemilos, apar, sporadic, și alte figuri ilustre ale culturii române, unele dintre ele privite cu neîncredere, altele cu o nețărmurită admirație, însă toate caracterizate, sugestiv, grație unor formule memorabile: Petre Țuțea („Socratele clandestin al Bucureștilor”), Mihail Sadoveanu („pururi deprins cu

succesele, pe care natura i le-a dăruit nu altfel decât talentul”), Hortensia Papadat-Bengescu („o distinsă și impozantă cucoană, în fața căreia aș fi vrut să mă prostern ca în fața unei zeități”) ș.a.

Cu toate că intenția memorialistului (mărturisită, de altfel) nu este aceea de a face literatură, descrierile consacrate orașelor Aiud, Cluj și Sibiu sunt vrednice de condeiul unui romancier precum G. Călinescu, prin tehnica detaliului și preferința pentru baroc. Alteori, fina și exuberanta scriitură este impregnată de un lirism cu reminiscențe din proza lui Mateiu Caragiale, *Craii de Curtea-Vechi*: „De Ziua morților, cimitirul, ale cărui picioare stau înfipte în inima urbei, devenea ferie misterioasă, cu mulțimea încărcată de flori, mai ales crizanteme, urcând aleile destul de repezi (...), cu rumoarea neîntreruptă ce se ridica dintre mormintele arzând de lumânări, parcă grădina celor duși ar fi prins viață, cu coruri de tineri cântând în jurul lăcașului de veci al unui fost profesor al lor, cu porțile criptelor nobiliare deschise...”

Subit întreruptă, frusta confesiune câștigă în echilibru, prospețime și simetrie grație includerii, la final,

a unui fragment, de o frumusețe aparte, din *Jurnalul inedit* al lui Negoțescu: „Când iubesc, mă dăruiesc iubirii cu totul, fără teamă și fără speranță. Știu că nu voi fi iubit și că voi suferi. Nu caut suferința, dar caut iubirea cu atâta ardoare, încât suferința cea mai grozavă nu mă înspăimântă, nu mă împiedică...” Fragmentul a fost pus la dispoziția lui Ion Vartic de Emil Hurezeanu – deținătorul *Jurnalului* și al drepturilor de editare a lui. Conform dorinței testamentare *Jurnalul* va fi tipărit, integral, la 30 de ani după moartea autorului, respectiv în anul 2023...

Remarcabil prin expresivitatea limbajului, prin muzicalitatea frazelor lungi, prin năvala celor mai năstrușnice (sau intime) amintiri, volumul *Straja dragonilor* are o valoare documentară și estetică, fiind, rând pe rând, roman de familie, roman al copilăriei, roman al adolescenței, roman al formării și devenirii spirituale. Chiar dacă nu s-a numărat printre fericiții privilegiați ai sorții, Ion Negoțescu și-a învins, în această carte, orice inhibiție, dovedindu-se nu doar un critic și un istoric literar de excepție, ci și un excelent autor de proză subiectivă.

FIET

FESTIVALUL INTERNAȚIONAL DE CARTE TRANSILVANIA
EDIȚIE DEDICATĂ CENTENARULUI MARI UNIRI
2-7 OCTOMBRIE 2018, PIAȚA UNIRII, CLUJ-NAPOCA

**MAREA LECTURĂ
10.000
DE CITITORI**

**GUINNESS
WORLD RECORDS**

**OFFICIAL
ATTEMPT**

Most people in a reading relay

SÂMBĂȚĂ, 6 OCTOMBRIE 2018, ORA 10.00,
PIAȚA UNIRII, CLUJ-NAPOCA

HAIDEȚI SĂ CITIM ÎMPREUNĂ!

Caiete Silvane 164

Despre anotimpuri esențiale, în ritm de menuet

Carmen ARDELEAN

Viața, de la capăt, Leon-Iosif Grapini

Deși a debutat cu versuri, „meteahnă” veche, dacă avem în vedere mărturiile autorului din volumul „Viața, de la capăt”, Editura Paralela 45, Pitești, 2018, Leon-Iosif Grapini este, prin excelență, un *povestaș*. N-au scăpat de o binemeritată premiere, realizată de Filiala Cluj a Uniunii Scriitorilor din România, romanul „Memorialul Cetății” și volumul de proză scurtă „Capăt de linie”.

Subintitulat „roman”, „Viața, de la capăt” îmbracă, mai degrabă, forma unei lucrări autobiografice, de graniță, care înglobează elemente memorialistice, în special amintiri și colportări diaristice, pe care autorul reușește să le determine să fuzioneze magmatic, într-un produs narativ care-și dezvăluie treptat, până la final, subteranele, intențiile. Spațiul copilăriei, Șanțul atât de drag autorului, rămâne, ca în „Memorialul Cetății” și „Capătul lumii” toposul central, vitalizat și vitalizant, organ fundamental al ființei autorului, la care se raportează, pe tot parcursul volumelor sale, ca la o matrice existențială.

Ceea ce dă o notă distinctă prozei lui Leon-Iosif Grapini e modul în care îi reușește „desenul din covor”, căci desene și culori, aparent fără legătură, reușesc să contureze, de multe ori abia perceptibil, un tipar existențial de mijloc de secol XX, în care Șanțul devine toposul „de graniță” al cărții-viață, al cărții operă, al realității și al ficțiunii deopotrivă. Bunul cunoscător al operei prozatorului înțelege, cu fiecare nouă povestire că, dincolo de imboldul de re-proiectare a „vârstei de aur”, a impulsului pe care atât de sensibil îl descria o mare prozatoare interbelică: „Am răspuns chemării autobiografice cu simțirea cuvioasă a cuminăcăturii, dezgolare și sfială de sine, când m-am cufundat în apele din mine”, scriitorul decodifică, dezvăluie sursele romanelor sale, nucleele narative, figurile reprezentative autobiografice care constituie, în fond, substanța epicului său.

Nu senzaționalul întâmplărilor sau al figurilor umane, trasate în tușe mai fine sau mai groase, asupra cărora zăbovește, marchează cititorul, ci stilul narativ, arta cinematografică, dozarea anticipării și întreținerea suspansului, permanenta raportare – extrem de empatică – la așteptările, nevoile, nedumeririle cititorului, constanta implicare a cititorului la text, prin strategii narative tipice povestirii. Când martor, când colportor, când personaj, naratorul, care se autointitulează generic, printr-o interesantă dedu-

blare, „copilul din poveste”, „copilul cu ochi albaștri”, „protagonistul cărții noastre” dilată și comprimă descrieri și evocări, ca un demiurg auctorial, ca un regizor care alege să lumineze, prelung sau fulgurant, eroi sau ipostaze.

Dulce-amăruie este evocarea ce derutează, în primele pagini, cititorul. Un incipit ce pare să introducă într-un spațiu clar ficțional, vizibil marcat de o tehnică a detaliului rebreniană și, pe alocuri, cu aer morometian, e contrabalansat de un discurs în care ironia fină sau sarcasmul rural abrupt, umorul și vorbele de duh, apelativele regionale și amprenta lingvistică autohtonă, alături de alte elemente ce asigură o autentică oralitate, domină.

Bun mânăitor al strategiilor „captatio benevolentiae”, cu respect, considerație și cu neascunsă bonomie, în raportul cu cititorul, Leon-Iosif Grapini alege să distribuie riguros, elemente ce conturează o dublă monografie: una a spațiului natal, individualizat și reprezentat prin evenimente marcante, figuri emblematice, distincte și una a spațiului interior, a afectelor, ale căror spectre și intensități sunt dintre cele mai variate. De aici, tonul variabil: când tonic, reconfortant, când sobru, solemn.

Divizat în funcție de „vârstele de aur” ale protagonistului, timpul narativ e voit, premeditat umbrat de o incertă ambiguitate, utilă narativ, disipată doar de referințele culturale, științifice sau istorice care devin repere exacte: vizita lui Iosif al II-lea, instalarea comunismului, colectivizarea, primul pas pe lună, eclipsele sau nota de 10 a Nadiei. În contrapondere, sunt evenimente, momente, spații, obiecte care stau sub semnul magicului, al magiei pe care naratorul reușește s-o păstreze la nivelul la care, copil fiind, a perceput-o: Paștele și Crăciunul, prima zi de școală, prima compunere, „transhumanța” din timpul culesului fructelor de pădure, nunțile, șezătorile, primul film, primul televizor, prima iubire păstrează aroma și textura originală. Obiectele magice sunt dintre cele mai variate: *bumbuștele*, taragotul, oracolul, colecția de artiști și vedete de cinema, vederile, decorațiile făcute de taragotist, stelele multicolore decupate, caietul cu creații literare sau lucrările de 10, dar și curentul electric, televizorul, trenul, cișmeaua din curte. Magice îi par copilului și, implicit, adultului încărcat de povara nostalgiei evocării, grădina cu pomi, derdelușul, fierăria, „milăria” (lutăria), pădurea înțesată cu cabane muncitorești, camera „de paradă”, scena, tabăra

școlară, orașul-„stațiune” sau spațiile încărcate de un thanatos negativ, alături de jocurile sau dramele, eșecurile copilăriei, unele atinse de modernitate. De altfel, în paralel cu evocarea autobiografică, personală, cartea surprinde o etapă importantă din evoluția civilizației românești, marcată de revoluția industrială, surprinsă, evident, cu ochii copilului de odinioară și filtrată, aproape imperceptibil, de ochiul adultului care, de cele mai multe ori, refuză o percepție, o abordare analitică. Locuri comune ale perioadei comuniste se întretes, fără a domina sau altera imaginea încărcată de idealism, cu atât mai puțin când vine vorba de figurile marcante ale copilăriei: mama, bunica, prietenii de joacă, fierarul Le-

ontin, taragotistul badea Florea, lelea Zamfira, Anisia, bătrâna Marina, alături de șoferul de autobuz, „domnii” ce realizau recensământul animalelor.

Dacă volumul semnat de Leon-Iosif Grapini e un roman, în sensul clasic al cuvântului, e mai puțin important în contextul în care autorul reușește să creeze micronarațiuni ce au toate datele necesare unui text în proză și care, în mod fericit, reușesc deopotrivă să-și păstreze independența și să creeze o coeziune „de grup”. Dedicat nepotului Dragoș, înclinăm să credem că e vorba, mai degrabă, de o necesară regăsire și expunere a intimității, de o organică, imperioasă *dezumbrire* a unor oameni și timpuri, de o binefăcătoare revedere a unor anotimpuri esențiale.

Invitați de onoare la Festivalul Internațional de Carte Transilvania

■ Paul Farkaș (Israel) este invitat de onoare la Festivalul Internațional de Carte Transilvania.

Paul Farkaș (1947, Beiuș, jud. Bihor) este filolog, ziarist și traducător. Deși trăiește de 32 de ani în Israel, a rămas puternic legat de România, de cultura și oamenii ei. Este absolvent al Facultății de Filologie din cadrul Universității Babeș-Bolyai, secția engleză-română. A obținut Master of Philosophy în literatura engleză la Anglia Ruskin University din Marea Britanie și un doctorat în literatura en-

■ Noa Levin Harif (Israel) este invitată de onoare la Festivalul Internațional de Carte Transilvania. Cu acest prilej va avea loc lansarea Antologiei poeziei Echi-

nox „Apa strânsă-n căușul palmei” (2018), tradusă în limba ebraică de Moshe B. Itzhaki și Paul Farkaș și publicată la Editura Keshev LeShira din Tel Aviv (Selecția poezilor: Radu Țuculescu; Prefață: Ion Pop). Evenimentul va fi urmat de vernisajul expoziției de grafică „Precum frunzele care scriu toamna” semnată de Noa Levin Harif, ilustratoarea volumului (Curator: Moshe B. Itzhaki).

Noa Levin Harif (Israel) este poetă, artistă multidisciplinară, profesoară, lector și instructor pedagogic al Institutului de Artă, la Colegiul Academic al Științelor Educației Oranim. Titulară pe linia profesor-artist în liceul cu predare a științelor umaniste și a artelor în sistemul multivocațional și îndrumătoare a pedagogiei artelor în cadrul Institutului de Arte de la Oranim în 2017. Este absolventă a secției de creație industrială de la

Betzalel (1996). Locuiește la Nahalal, în nordul Israelului. Între 2005 și 2018, a avut numeroase expoziții în Israel și Spania.

■ Catherine Lovey (Elveția) este invitată de onoare la FICT 2018, unde va lansa volumul „Domnul și Doamna Riva” (Traducere din limba franceză și Cuvânt înainte de Florica Ciodaru-Courriol, Colecția Longseller, Editura Școala Ardeleană, 2017).

Catherine Lovey (1967, regiunea Valais, Elveția) este scriitoare

și jurnalistă de limbă franceză. Atrasă, de mică, de lectură și scris, la douăzeci și patru de ani și-a distrus manuscrisele primelor trei romane, hotărâtă să nu mai scrie niciodată literatură. După absolvirea studiilor de Relații internaționale, a lucrat o vreme în presa scrisă specializată în problemele economice și financiare. A obținut și o diplomă în Criminologie pentru a se dedica chestiunilor privind secretul bancar, corupția și spălarea de bani.

gleză la Universitatea Babeș-Bolyai. A tradus din poeziile poetului israelian Moshe B. Itzhaki – „Pasărea din urmă” (2015) – colaborând cu acesta la traducerea și apariția volumelor de poezie ale poetei Ana Blandiana în ebraică – „Refluxul sensurilor” (2014) și „Speranță sub un soare gri” (2017) – și, în 2018, a antologiei poezilor echinoxști „Apa strânsă-n căușul palmei”.

Teo Moldovan, față în față cu proza scurtă

Marian ILEA

Editura „Ecou Transilvan” a publicat anul acesta o carte de proză scurtă semnată de romancierul băimărean Teo Moldovan. *Colaj comico-tragic din fragmente disparate* are 21 de texte, unele cu personaje întâlnite în romanele autorului, altele născute din povești auzite de la prieteni, altele voit și chiar vădit urmând segmente de viață desprinse din presa recentă. Titlul volumului definește (în mare parte) ceea ce încearcă Teo Moldovan să propună cititorului.

Să treci de la spațiile largi și lungi (generoase) pe care ți le oferă romanul la texte scurte și medii ca lungime e dificil. Teo Moldovan are știința (inclusiv dramaturgică) de a dezvolta o povestire ce se transformă în nuvelă și, după nuvelă, prin aglutinarea epicului, povestirea devine roman.

O povestire, o proză scurtă elimină orice fel de aglutinări, nu-ți dă confortul întâlnirii cu personajele și mâine... și poimâine... ș.a.m.d., povestirea e sau nu e. În câteva pagini trebuie să creezi personajele, lumea și să ai secretul (pe care-l are un Radu Cosașu) să te oprești la timp.

Proza scurtă consumă puțină benzină, cu maximum de viteză. Aici, la acest model de epic prinde a ucenici vârtos romancierul. Din cele 21 de texte ale acestui volum sunt sigur că Teo Moldovan scotea pe piața literară (cu ușurință) trei romane.

Să revenim la volumul recent apărut la Editura „Ecou Transilvan”. Spațiul în care se mișcă personajele e botezat Cetate (îl acceptăm ca atare), un loc pe care-l identificăm ca fiind Baia Mare. Cei care trec prin Cetate ajung la București ori la Paris sau Viena. Trec prin experiențe limită în căutarea iubirii. N-o găsesc sau când o găsesc o pierd repede și după ce o pierd rămân prizonierii utopici ai acesteia.

Personaj reușit, voiajor într-o lume a satului aflat la limita minei Lupoiaia, e Lima. „Hai, Lima, să bem aldămașu’ și după ce bem trei pahare mă taxezi ca pe ultimul fleț”. În această caracterizare de care beneficiază personajul din partea alor lui se află chichirezul vieții dusă (trecută) în care doar ironia și sarcasmul își mai află locul.

Oricât de teatral „joacă” pentru supraviețuire, Lima, filonul uman, răbufnește în momentele singurătății lui bătrânicioase. Lima e un eșuat social, e terorist comunitar, dar e „marele suferind al comunității”. Suferința, însă, nu-l purifică. E plină lumea lui de sex neîmplinit, de imagini ale dosului feminin pe care le ironizează îmbibat în alcool. Ceva nu e în regulă cu acea lume a lui pe care Lima o simte fizic dureros.

Finalul textului umanizează personajul cu povestea lui alimentată dintr-o poveste venită din războiul de pe

teritoriul Galiției, unde tânărul Lima scapă de moarte și se îndrăgostește de Anușka. Cu ea, în viața-i, rămâne tot restul vieții. În loc de moarte, destinul i-a dat-o pe Anușka și el a ajuns să trăiască departe de acel dar, gândindu-se la el. E un soi de „ce-ar fi fost dacă ar fi fost”. Și tot apelând la Anușka, chemând-o cu puterea gândului, Lima se pregătește pentru întâlnirea cu moartea. E un text reușit, scris alert de Teo Moldovan. E o poveste încheiată. Personajul are cărare epică din belșug.

Nu același lucru se întâmplă cu textul „Fitiliștii”, unde se schițează o lume a politicianului și a derizoriului presei din ultima perioadă. Autorul încearcă să creeze comicul de situație atunci când în Cetate ajunge unul dintre candidații la președinția României, numit străveziu Poante. În afară de metehnele lumii politice din Cetate, textul rămâne dator cu epic dens (nu doar cu dialoguri unde ironia grosieră și umorul de situație rămân agățate de tavanul televiziunii, unde belferi locali jubilează). Pentru o proză scurtă e insuficient. Ca secvență într-un roman social, textul s-ar putea să-și găsească utilitatea.

N-am înțeles rolul unui text despre Adolf Hitler („Berghof 25/26 iulie”). Pe câteva pagini e descris felul în care practica Adolf sexul împreună cu Eva Braun. Oricât de explicit și bine scris, un astfel de text e un pariu pierdut din start. Cel mult se adaugă sutelor de mii de pagini care s-au scris despre sinistrul personaj – ca pagini în plus.

Nu același lucru se poate spune despre un text savuros ca „Procesul vuvuzele, vuvuzea”, partea I, unde reapar personajele din *Puzzle*, cu comicul de situație bine condus la care se adaugă și pagini bune de dramaturgie. De la Schroot la Dai, la Flit și până la Vucea ș.a.m.d., personajele trăiesc într-un ridicol dus la extrem. Teo Moldovan folosește cu dexteritate o parte a lumii din Cetate, pe care a prezentat-o în romanele lui.

Un text bun e: „Tată, mi-e inima plină de tine”. E un filon în acest text care poate fi exploatat în cheie romanescă. În economia volumului de proză scurtă e vorba de plus valoare prozastică! Foarte bine scris e textul: „Frumusețe de jad”. Personajele care-și trăiesc iubirea ucigătoare sunt Pauline Conda și Ștefan Bogdan Stere.

Dragostea dintre ei ucide. Pauline e actriță, Ștefan Bogdan e în Legiunea Străină. Cei doi își trăiesc dragostea la Paris. E o dragoste care ucide (Stere) și din care se poate trăi o viață (Pauline). Scriitură alertă. Text încheiat. Proză scurtă reușită. În „Colaj comico-tragic din fragmente disparate” întâlnim un romancier care (paradoxal) uceniceste în sensibilul domeniu al prozei scurte. E o ucenicie reușită cea despre care scriu.

Parcurgând cele 500 de pagini ale cărții, orice cititor va găsi două-trei texte care să-l atragă sau să-l cucerească prin felul în care Teo Moldovan povestește.

Filmografiile Simonei

Rope (1948)

Simona ARDELEAN

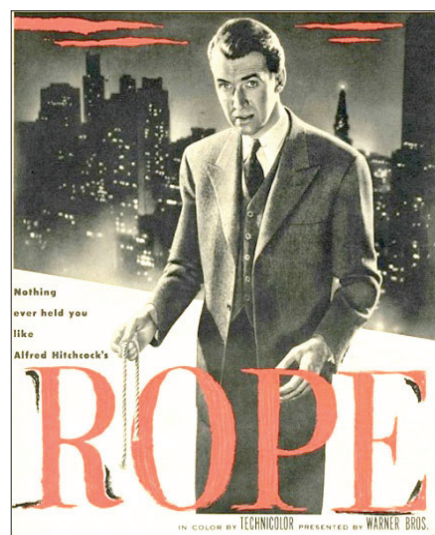
Donna Tartt publică în 1992 un roman de debut intitulat *Istoria Secretă* (*The Secret History*) după o muncă de opt ani, pentru că așa cum mărturisește autoarea, ea nu poate scrie nici repede, nici puțin. Romanul se întinde pe mai mult de șase sute de pagini în ediția Penguin și se decupează stilistic de literatura actuală prin reverberațiile sale dickensiene. Tematic, romanul se revendică de la realismul rus al lui Dostoievski în *Crimă și pedeapsă*, prin problema omului superior care are libertatea de a transgresa legile morale. În *Istoria secretă*, crima și făptașii ne sunt prezentați de la bun început urmând să-i rămână cititorului, în lungul periplu narativ, misiunea de a afla motivația și modul în care s-a întâmplat crima. Așadar, ca în serialele de televiziune *Monk* sau *Columbo*, drumul parcurs e întotdeauna invers. Șase studenți de la un colegiu de elită din Vermont, pasionați de limbile clasice, vor pune morbid în practică elemente de filosofie și cultură antică, descoperind în același timp diferența dintre estetismul ipotetic și realitate.

În 1948, Alfred Hitchcock semna regia pentru *Rope*, unul din numele iconice ale genului film noir și poate unul dintre cele mai controversate filme ale sale. Considerat un titlu de referință, el are în distribuție nume precum James Stewart (Rupert Cadell), John Dall (Brandon Shaw), Farley Granger (Phillip Morgan), Joan Chandler (Janet Walker), Douglas Dick (Kenneth Lawrence), Edith Evanson (dna Wilson). Pentru Joan Chandler, acesta este cel de-al doilea și ultimul film al carierei sale. Stewart, câștigător a două premii Oscar pentru *Poveste din Philadelphia* (1940) și mai apoi pentru întreaga carieră, colaborează cu Hitchcock și pentru *Rear Window* (1954), *The Man Who Knew Too Much* (1956) și *Vertigo* (1958). Granger revine în

atenția regizorului pentru *Strangers on a Train* (1951), iar Edith Evanson pentru încă un rol minor în *Marnie* (1964). Dacă mai târziu, în *The trouble with Harry* (1955), Hitchcock reușește să facă dintr-o moarte o comedie absurdă, dar spumoasă, în *Funia* (*Rope*) moartea e un subiect serios, filosofic. Văzându-l, primul meu gând a fost cartea Donnei Tartt, scrisă la o diferență de jumătate de secol, cu evidente nuanțe.

Un amănunt interesant este faptul că filmul este bazat pe cartea lui Patrick Hamilton, care la rândul său a fost inspirată dintr-un fapt real (uciderea de către doi studenți a unui băiat de paisprezece ani în Chicago, 1924) și a fost interzis în nenumărate cinematografe americane. Un alt amănunt interesant e că a dispărut din atenția publicului pentru trei decenii pentru că, împreună cu alte patru filme (toate cele în care joacă Stewart plus *The trouble with Harry*), a fost răscumpărat de Hitchcock și lăsat moștenire cu drept de autor fiicei sale.

În film, Brandon și Phillip pun la cale o crimă perfectă doar pentru a dovedi teoria omului superior (Nietzsche e citat în discuțiile de la petrecerea pe care o dau după comiterea crimei și la care invită apropiați și rude ale victimei). Dar nu crima în sine interesează, ci ca-n romanul citat anterior, motivația și modul în care a fost înfăptuită. Spectatorii știu din prima scenă care e arma crimei și locul unde a fost ascuns cadavrul, dar rămâne să fie descoperit, demonstrat, și aici intervine rolul lui Rupert, ale cărui teorii, dar și spirit detectivist vor construi miezul acțiunii. Și aici, victima, un fost coleg de facultate, e considerată inferioară, iar chestionările psihologice pe care Phillip ce pare singurul afectat de crima comisă, i le adresează lui Brandon, scot la iveală sângele rece și lipsa de remușcări ale celui care

crede că are dreptul/privilegiul intelectual să decidă cine e demn și cine nu să trăiască. La cină se discută despre convențiile sociale, incompetenți și crime, despre cum slăbi-ciunea e o eroare, dar discuția este pentru ei una teoretică și deci, subiect de glume. Pe măsură ce Brandon devine tot mai îndrăzneț în remarcile sale, Rupert devine tot mai suspicios. Solilocviul final e, după mine, culmea interpretativă a filmului. Sunt doar zece scene în film, iar durata filmului e de optzeci de minute, însă desfășurarea pe care regizorul dorește să o imprime în mintea spectatorului e mult mai lentă, lucru subliniat de schimbarea luminii care vine dinspre panorama văzută de la fereastră. Linia de orizont a orașului sugerează faptul că apartamentul se află la un etaj superior, un fel de turn protejat de lumină și zgomotul stradal, de lumea comună. Aluziile la altarul sacrificial, cufărul greu de lemn care rămâne aproape mereu o macabră prezență în cadru, țin de suspansul pe care pelicula îl creează din plin. Filmarea s-a făcut în realitate într-un cadru restrâns, cu decoruri de carton, cu o grămadă de cabluri și echipament masiv de filmare, însă rezultatul, din punct de vedere tehnic, e o bijuterie.

Reeditări filmice (XIV)

Ioan-Pavel AZAP

Fata babei și fata moșneagului (1)

Cel mai ecranizat scriitor român, și avem în vedere doar lungmetrajele, este I.L. Caragiale (14 filme), urmat de Mihail Sadoveanu (10 filme), pe locul trei situându-se, în mod surprinzător poate, Ion Creangă, cu șapte transpuneri pe marele ecran. Odată cu premiera *Moromeților 2*, anunțată pentru toamna acestui an, i se va alătura și Marin Preda, tot cu șapte filme realizate după scrierile sale. Ne vom opri în rândurile ce urmează asupra peliculei *Maria Mirabela*, inspirată din povestea lui Creangă *Fata babei și fata moșneagului*. Scenarist și regizor: Ion Popescu-Gopo, aflat nu la prima întâlnire cu opera marelui scriitor [1].

Ion Popescu-Gopo (1923-1989) a fost primul regizor de film român care s-a impus internațional, novator pe plan mondial în filmul de animație. Colaborează încă de la sfârșitul anilor '30 cu desene, caricaturi și benzi desenate în publicațiile umoristice ale vremii, iar în 1941 realizează, cu mijloace artizanale, primele animații, având caracter publicitar. Continuă după război cu animații epigonice dysneiene. Voind să scape de „tirania” maeștrilor, să-și descopere și să-și impună personalitatea, Gopo își creează propriul personaj, un omuleț fără nume, și odată cu acesta un nou stil în animația mondială. „Revoluția gopiană”, cum a numit-o criticul italian Giannalberto Bendazzi, se produce în 1957, odată cu succesul mondial al filmului *Scurtă istorie*, scurtmetraj în care apare pentru prima oară Omulețul, încununat la Cannes cu primul Palme d'Or din istoria filmului românesc. Fără a renunța niciodată la animație, Gopo s-a impus și în filmul cu actori, debutând în 1962 cu *S-a furat o bombă*, film în care nu se rosteste nicio replică, „ingenioasă parabolă antirăzboinică [...] cu savuroase secvențe de comedie burlescă [...] prilej de parodiare a clișeele filmului «negru»” [2].

Îmbinând jocul actorilor cu desenul animat, tinzând spre o feerie muzicală (de reținut șlagărele lui Eugen Doga), *Maria Mirabela* (coproducție România / URSS, premiera: 22 decembrie 1981, cinematograful „Scala”, București) este, probabil, cea mai liberă adaptare cinematografică după o operă literară din istoria filmului românesc. În ciuda declarațiilor regizorului [3], autor și al scenariului, chiar și celui mai pasionat cititor al lui Creangă nu îi este ușor să recunoască similitudinea între film și povestea scriitorului moldovean. Ne-am oprit asupra filmului considerându-l totuși inspirat din *Fata babei și fata moșneagului*, obligați fiind de amintita declarație a lui Gopo, dar și de unele trimiteri la ope-

ra lui Creangă, mai ușor decelabile dacă le situăm în contextul ansamblului creației lui Gopo. Filmul spune povestea a două fete, surorile Maria și Mirabela, plecate să descopere lumea urmând, vag, întâmplările din poveste. Cea mai transparentă aluzie la Creangă este întâlnirea fetițelor cu părul invadat de omizi, mai degrabă cu omizile pe care le conving să nu mai devoreze frunzele pomului – spunându-le că, viitorii fluturi, se pot hrăni și cu nectarul florilor – salvându-l astfel. În rest, este vorba despre un film ușor incoerent, dar, pe alocuri, fermecător prin momentele sale muzicale și grație jocului celor două interprete-copii, Gilda Manolescu (Maria) și Medeea Marinescu (Mirabela).

Mariei Mirabela i-a urmat, în 1989, *sequel-ul Maria și Mirabela în Tranzistoria*, tot un muzical, care nu se mai inspiră însă, oricât de liber, din Ion Creangă.

[1] Gopo a mai realizat: *De-aș fi... Harap Alb!* (1965, și scenarist, după *Harap Alb*), *Povestea dragostei* (1976, după *Povestea porcului*), *Rămășagul* (1985, după *Punguța cu doi bani*). În 1989 începe *Stan Pățitul*, după *Povestea lui Stan Pățitul*, rămas neterminat din cauza morții regizorului. Celelalte ecranizări sunt semnate de Elisabeta Bostan (*Amintiri din copilărie*, 1965; *Mama*, după *Capra cu trei iezi*, România, 1976) și Mircea Daneliuc (*Tusea și junghiul*, după *Fata babei și fata moșneagului*, 1992 – asupra căruia ne vom opri în episodul următor).

[2] Dana Duma, *Gopo*, Ed. Meridiane, București, 1996, p. 21.

[3] „Este, la suprafață, comportarea bună și comportarea rea a copiilor, în relația cu cei doi părinți... Și fetele pleacă în lume. Cu ce se întâlnesc ele? Citesc pe Călinescu și constat că el nu spune nimic despre asta. Nu spune cu ce se întâlnesc fetele și ce semnificație au întâlnirile. Fetele se întâlnesc cu o fântână, cu un pom plin de omizi și cu un cuptor părăsit. Dar pe unde merg ele, pentru că o fântână și un pom pot să întâlnească în drum, dar un cuptor nu. Deci, e vorba de simboluri, mai mult, ca în orice basm adevărat, intervine un cifru. Cuptorul e focul, fântâna e apa, omizile și copacul sunt aerul, întrucât copacul căruia i se mănâncă frunzele moare – nu are aer. Creangă lucrează cu cele trei elemente esențiale ale vieții, cu care se joacă metamorfozându-le, cum mi-am permis și eu să mă joc mai departe, ecranizând basmul în musicalul pe care l-am pomenit” (Ion Popescu-Gopo, „Mai întâi a fost imaginea”, interviu realizat de Valerian Sava, *Almanah Cinema* 1985, p. 28).

Spock's Beard – *Noise Floor*

Daniel MUREȘAN

Ca de fiecare dată, un nou album *Spock's Beard* provoacă emoție și surpriză. Emoție, fiindcă trupa este una fanion a rockului progresiv și surpriză, deoarece musai să găsim ceva inovație pe album. După *Dream Theater*, cred că *Spock's Beard* este trupa care a contribuit cel mai mult la renașterea progresivului după anii '90.

Noise Floor este cel de-al treisprezecelea album de studio, al treilea cu Ted Leonard vocalist și al unsprezecelea cu Nick D'Virgilio la tobe. Plecarea lui Neal Morse nu a bulversat mult linia adoptată de grup. Alan Morse, Dave Meros și Ryo Okumoto dau un sunet unic, tot timpul îmbunătățit, pe care nici o altă trupă nu-l prea poate imita. Melodicitatea pieselor de pe *Noise Floor* se înscrie în tiparele grupului, însă se simte o interesantă influență a trupelor anilor '70. Ryo Okumoto este maestrul acestui disc, clapele lui intrând subtil în compozițiile unor clasici americani ai genului, cum ar fi *Styx*, *Boston* sau *Kansas*. Influențele *Gentle Giant* sunt de data aceasta mult mai subtile, chiar dacă armoniile imposibile și structurile melodice atipice sunt bine conturate.

Când am văzut pe disc numele producătorului, cine altul decât Rich Mouser, nu a mai fost nicio surpriză: nuanță, forță, claritate, sensibilitate. Fără îndoială, Mouser este persoana care contribuie decisiv la fenomenul *Spock's Beard*. Din păcate Nick D'Virgilio este mult prea ocupat cu alte proiecte și nu este membru permanent al trupei. Dar nu cred că este o pierdere pentru rockul progresiv, poate curând ne vom delecta cu noi proiecte *Big Big Train* sau *Fates Warning*.

Așadar, vă invit să ascultați un nou album conceptual *Spock's Beard*, plin de profesionalism muzical, cu armonii vocale superbe și reverberații ale progresivului clasic. Unii spun că *Spock's Beard* este cea mai interesantă trupă de pe planetă. Nu știu dacă este chiar așa, dar un lucru este sigur: trupa este una solidă, dovedind profesionalism în cei douăzeci și trei de ani de activitate.

Vă invit la un regal de clasic progresiv, plin de noutăți subtile, de suflet și culoare. Bucurați-vă de rock!

Tracklist:

1. To Breathe Another Day
2. What Becomes Of Me
3. Somebody's Home
4. Have We All Gone Crazy Yet
5. So This Is Life
6. One So Wise

7. Box Of Spiders
8. Beginnings

InsideOut Music 2018

Componentă:

Ted Leonard – voce (Enchant, Thought Chamber, Transatlantic)
Alan Morse – chitară electrică și acustică
Ryo Okumoto – keyboards (GPS, Asia, Eric Burdon, Eric Clapton, Phil Collins)

Dave Meros – chitară bas (Eric Burdon, Iron Butterfly)

Invitați:

- Nick D'Virgilio – baterie (Genesis, Tears for Fears, Big Big Train, Fates Warning)
- Eric Gorfain – vioară (Neil Diamond, James Blunt, Jon McLaughlin, Iggy Pop)
- Leah Katz – violă (Tesla)
- Richard Dodd – violoncel (The Bangles, Johnny Cash, A Perfect Circle)
- David Robertson – corn englezesc

Discografie Spock's Beard:

- The Light (1995)
- Beware of Darkness (1996)
- The Kindness of Strangers (1998)
- Day for Night (1999)
- V (2000)
- Snow (2002)
- Feel Euphoria (2003)
- Octane (2005)
- Spock's Beard (2006)
- X (2010)
- Brief Nocturnes and Dreamless Sleep (2013)
- The Oblivion Particle (2015)
- Noise Floor (2018)

Șapte poeți, la Neuma

Editura clujeană Neuma s-a axat, încă de la început, pe promovarea poeziei contemporane, lucru vizibil și prin cele mai recente apariții. Editorul Andrea Hedeș, la rândul ei poet, dar și critic literar, propune, prin proiectele pe care le are, lărgirea sferei de cunoaștere a poezilor noștri, astfel încât oglinda vieții literare actuale capătă noi contururi.

În Colecția Arca au apărut, în același timp, nu mai puțin de șapte titluri ale unor poeți mai mult sau mai puțin cunoscuți. Unii dintre ei, aflați la debut, alții la maturitatea poetică. Apropierea criticului Horia Gârbea de editura clujeană este demn de notat; e de remarcat și faptul că toate cele șapte cărți au așezate, pe coperta IV, gândurile acestuia, iar unele dintre ele beneficiază și de prefața sau postfața lui.

De la debutul din anul 1979, cu volumul „Flaut pe răni”, la Editura Cartea Românească, până în momentul de față, Florea Burtan a publicat numeroase volume de versuri, proză scurtă, dar și un roman. Colaborator frecvent al revistelor literare, la rândul lui redactor șef al

ziarului „Teleormanul” și al revistei de cultură „Caligraf”, Florea Burtan propune, prin volumul „Tren printre zodii”, subintitulat „Poeme de odinioară”, întâlnirea cu versul clasic, rămânând fidel rimelor: „Să fii femeia mea măcar o noapte/ Cât să pierim puțin câte puțin/ Într-o odaie mirosind a mere coapte/ A miere răzvrătită și a pelin”.

În poezia lui, lampa veghează mereu ca într-o tainică întâlnire cu lumina, iar îngerii scaldă chipul muritorilor rămânând un romantic în stil clasic. „Un versificator impecabil și un etern îndrăgostit, care își exprimă cu sonorități puternice, dar țâșnite din flaute fine, iubirea... Acesta este Florea Burtan, cel care călătorește cu trenul de noapte spre timpul de odinioară a dragostei mirifice... Muzica, sângele, nuanțele crepusculare și izolarea în noapte și taină, în care iubita de indicibilă splendoare se dezbracă șoptit, creează o atmosferă încărcată de magia așteptării, mai delicioasă decât împlinirea propriu-zisă a ritualului erotic. O poezie inspirată, dar și meșteșugită, care atrage cititorul”, spune Horia Gârbea.

Clara Tîrcă se află la debutul liric, considerat de Horia Gârbea drept unul promițător: „o sumă de fulgurații lirice ale unei poete care joacă delicat copilăreala cu exuberanțe largi și îmbufnări inocente... Fragilitatea este mimată consecvent cu abilitate, metaforele se desenează ca niște arabescuri de fum. Poezia Clarei Tîrcă e ca o încercare de a găsi mereu similitudini formeilor norilor, în timp ce ei trec și-și prefac înfățișarea. Textele sunt agreabile, atașante, plăcute ca răcoarea umbrei unui portic prin care treci în mijlocul verii”.

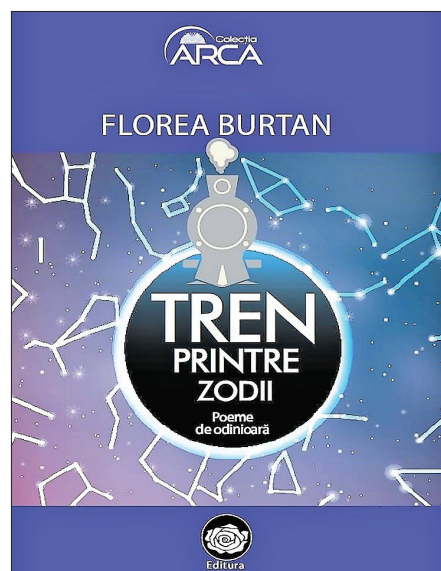
În volumul „Reluare în rai” gă-

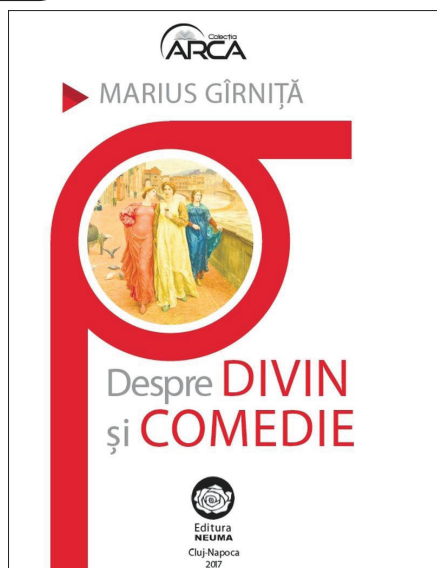
Menuț MAXIMINIAN

sim o poezie a căutărilor luminoase, a tumultului vieții exprimat într-un mod aparte, a resetării și a luării de la capăt, într-o altă ipostază, putând miza pe viitorul poetei: „habar nu aveam/ ce greu/ este să culci/ doi îngeri/ deodată/ se zbat/ vor povești/ la lumina neonului/ de pe stradă/ pun întrebări cu voce tare/ (se sperie somnul)/ nu au loc în pat/ (oricât ar fi de mare)/ trag toată plapuma/ (ca să tremuri covrig)/ ipoteza s-a verificat:/ îngerii nu dorm în pat/ le ațipește aripa stângă/ de mila celui care/ le cuvântă”.

Patru poeți români stabiliți în Spania sunt editați de Neuma. Două nume a căror cărți deja au cronici de întâmpinare sunt părințele Eugen Barz cu „Cinematograful singurătății” și Dragoș Cosmin Popa, cu „Numele meu este”. Lor li se adaugă Marius Gîrniță, care a preluat președinția Asociației Scriitorilor și Artiștilor Români din Spania de la colegul lui, bistrițeanul Gelu Vlașin. Vorbim despre o promovare intensă în ultimii ani a poezilor noștri din Spania, de o poezie scrisă într-un alt spațiu în

limba maternă, din ce în ce mai vizibilă nu doar acasă. În poezia lui Marius Gîrniță, din volumul „Despre divin și comedie”, întâlnim un echilibru filosofal, în care elegiile trec prin metrul antic, oferindu-ne un exercițiu de admirație al lumii cotidiene: „scrie cu felurite litere/ și declarații/ până afară/ așa cum există mereu cineva/ în spatele unei guri/ deschisă înaintea rostirii/ zilei de mâine”.

Se observă și influențele mediului în care poetul trăiește, Peninsula Iberică. „Textele sale sunt conceptuale și livrești, dovadă e însuși titlul cu trimitere directă și ușor polenică la Dante Alighieri. Tentat de filozofare, dar și de sonoritatea lingvistică a conceptelor, Marius Gîrniță își face călătoria sa dantescă în divinul celest și comedia terestră, găsindu-și încă o dată,

prin acest volum, un loc aparte în peisajul liric actual”, spune Horia Gârbea.

Versurile lui Cezar C. Viziniuck din „Unde ești, Maria?” prezintă un poet care oscilează foarte bine între clasic și modern, între rimă și versul alb, remarcând aici dialogurile dintre poet și Maria: „Amintirea ta răsare/ Din neantul unde am fost închis/ Precum un imens soare/ Stea nemăsuratei iubiri”. De altfel, scrisorile adresate Mariei sunt originale și frumoase, iar dialogul cu Sufletul, al Trupului, cu totul inedit: „Nebunule, privește în jurul tău și țipă/ E singurul mod de a te descărca/ Nimeni nu te mai ascultă/ Doar eu, cel ce-ți zbat în piept/ Tu ai dorit prima dată/ Nu mă învinui/ Eu mi-am făcut treaba/ Am iubit”, spune sufletul. La rândul ei, Maria răspunde fabulos: „Nu/ Inima mea îți promite/ Curând vom fi împreună/ Și eu voi fi a ta/ Iubirea noastră/ Nu se va stinge/ Lofn ne va sprijini/ Îmi poți vorbi oricând/ Simplu/ Cuvintele vor rămâne/ În mine/ De mă cauți/ Mă voi lăsa găsită”.

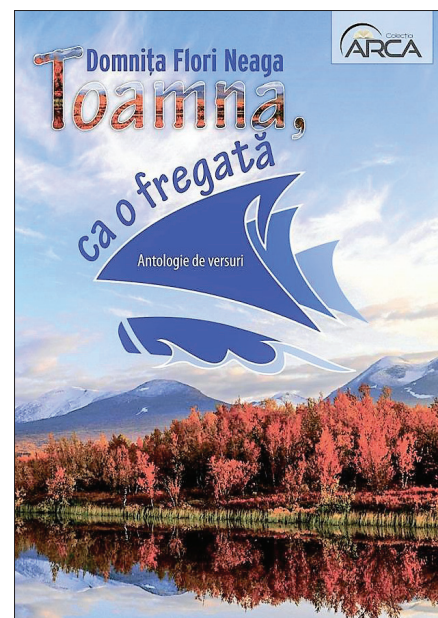
Despre poetul care locuiește, la rândul lui, în Spania, Horia Gârbea spune că „este abil, sensibil, decupează precis imagini și simboluri care se smulg din banalitate... Se impune cititorului prin metafore inspirate”.

Prin antologia „Toamna ca o fregată”, Domnița Flori Neaga rememorează parcursul ei pe calea poeziei încă de la debutul din 1971, în revista literară „Argeș”, iar mai apoi prin apariția celor patru volume de versuri. Contabilizând, am putea spune că poeta aduce în fața cititorilor un volum cam la patru ani. Poate acesta ar fi ritmul poeziei, spre deosebire de unii, care prezintă patru volume pe an. De fapt, ritmicitatea aparițiilor din ultima vreme nu se poate contabiliza. Dacă au fost scriitori ce au publicat o singură carte, rămânând în literatură cu aceasta, sunt alții care au deja sute de titluri și nu știu ce va rămâne după ei în literatură.

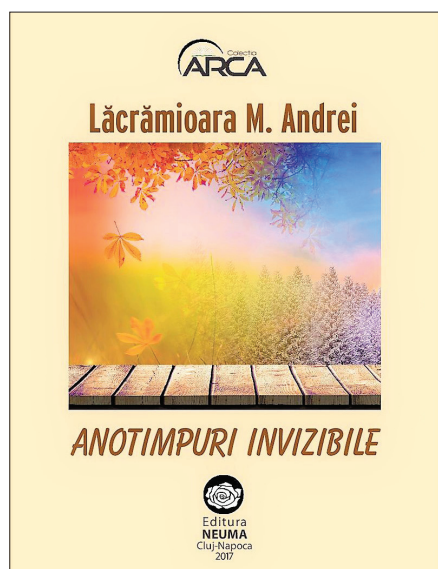
Observăm la Domnița Flori

Neaga construcții ample în versuri, poezia ei fiind una clară, scrisă cu echilibru, dar și cu mijloace ale unui poet tradiționalist, Horia Gârbea numind-o poezie vintage: „Poezia Domniței Neaga se revendică de la tradiționalism. Acceptă cu seninătate și aprioric, în toate volumele antologate aici, convenția poeziei tradiționale: lirism, prozodie îngrijită la modul parnasian, delimitarea ideilor prin strofe închegate, de regulă catrene, etalarea unui sortiment bogat de variante ale versificației, mai să concureze eminentele «exerciții» din «mica metodă» a profesorului Mihai Dinu”.

Sfera preocupărilor scriitoarei se vede și prin eseurile, studiile

literare, cronică literară publicate de-a lungul vremii, pentru care a obținut mai multe premii, începând cu premiul Editurii Cartea Românească. În același timp, se observă și rigurozitatea profesiei, fiind dascăl de limba și literatura română la Roșiorii de Vede, întâlnindu-ne astfel cu o limbă limpede și clară: „Cu o căldură necunoscută,/ Mă învăluie fierbinte/ Întâlnirea cu tine, târzie.../ Abia ne-am cunoscut,/ Dar ne știam de mai bine/ De o veșnicie.../ Am trăit cu gândul la tine,/ Ca la o iubire tainică, nepermisă,/ Și ți-am ascultat vraja/ Până la sațietate,/ În toți

anii aceia,/ Când am stat în robie/
Și în singurătate”.

Lăcrămioara M. Andrei debutează destul de târziu, dacă ar trebui să ne luăm după moda debuturilor, încă de la o vârstă fragedă. Dacă unii scot cărți de versuri încă din adolescență, poeta vine cu volumul „Anotimpuri invizibile” la trecerea pragului a 50 de ani, de altfel și debutul cu poezii într-o revistă fiind tot acum, în „Convorbiri literare”, și tot aceasta este perioada în care se înscrie într-un cencu. Scriitoarea mai are un volum de proză scurtă, iar poezia de față este una în care avem de-a face cu idei originale, la fel cum întâlnim în „Oameni de faină”, în care gândurile sunt plămădite și mai apoi făcute figurine pentru copii sau în poezia „Inventar”, în care iubirea este cântărită în fiecare zi: „Două inimi așteaptă/ Să primească/ Din dărnicia ta”. Horia Gârbea spune: „În poezia Lăcrămioarei Andrei fondul de emoție, sensibil al comunicării este controlat cu rigoare de rațiune. Chiar și metaforele sunt trasate geometric. Poeta are simțul realității pe care o percepe acut și care nu-i permite să devieze în efuziuni exclusiv lirice. Contrastul dintre luciditatea și precizia cu care scanează lumea și stratul mai adânc al unei naturi poetice oferă cititorului satisfacții estetice indiscutabile. Debutul Lăcrămioarei Andrei pune anotimpurile presupus «invizibile», într-o lumină de

cuart care le redă vederii și constituie începutul unui drum trasat cu atenție și promițător”. Îl credem pe cuvânt și vă dăm și un exemplu din poeziile volumului, „Poveste de Crăciun”: „Dimineața se strânge/ caun acordeon/ un lăutar/ cântă colinde/ în centrul orașului./ Brădul împodobit/ cu ghirlande/ nu ajunge la cer/ unde Fecioara Maria se pregătește/ să aducă pe lume/ un fiu./ În cutia de carton/ stau câteva monede/ pentru/ un vis de copil/ în ajun de Crăciun”.

De la debutul din 1975, cu volumul „Interferențe”, Nicoleta Milea a avut un parcurs însoțit nu doar de apariții editoriale, ci și de referințe critice, care i-au fost favorabile. Întreaga viață i-a fost însoțită de dragostea pentru cărți, după cum ea însăși mărturisește: „mă opresc/ doar în fața/ vitrinelor cu

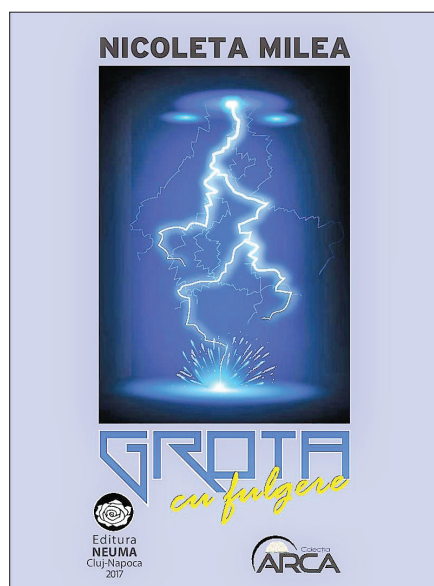
ticnește/ de aripa unei privighetori oarbe/ ascuns într-un iris albastriu/ martor al acestei întâmplări/ un călău sare/ la gâtul luminii/ cine e viitorul/ și cine-i trecutul/ stăpân orizontul/ aleargă cuvântul din față/ spre noi/ trecătorii se opresc și răs”.

Și de această dată, Horia Gârbea are un cuvânt de spus: „Cu astfel de poeme concentrate, apropiate de șaradă, a hotărât Nicoleta Milea să-și atragă cititorul, punându-i în față nu o realitate certă, cu atât mai puțin o oglindă, ci un înșelător caleidoscop care este răsucit cu abilitate, câte puțin, dar decisiv pentru schimbarea radicală a imaginii de la un vers la altul. Nicoleta Milea, o poetă cu experiență și tehnică superioară, oferă, pentru rafinații poeziei și mai ales pentru amatorii de a căuta în profunzime descifrarea textului, o experiență delectabilă, dar și ocazia unor meditații grave. Grota cu fulgere este cel mai izbutit volum al său”.

Șapte nume propuse cititorilor de Editura Neuma, fiecare cu propriul stil de a-și construi poeziile, cu propria personalitate, cu propriul mod de abordare a temelor lirice. Viitorul va decide câte dintre aceste nume vor rămâne în posteritate, noi neputând pune etichete sau paria pentru modul în care vor fi receptate poeziile de către generațiile următoare. Putem doar să ne bucurăm de aceste apariții. Odată ieșite în lume, cărțile nu mai aparțin scriitorilor și depinde de fiecare în parte cât de sus vor putea zbura.

În acest cadru, merită amintită și revista de cultură „Neuma”, din același trust cu editura, tot mai vizibilă pe piața literară. Publicația condusă de Andrea Hedeș, având ca redactor șef pe Andrei Moldovan, are colaboratori precum Gabriel Chifu, Gheorghe Grigurcu, Cassian Maria Spiridon, Mircea Mutu și lista poate continua.

Suntem convinși că, pe viitor, Neuma-editura și Neuma-revista vor avea multe cuvinte de spus pe piața literară a țării.

cărți/ și a florărilor”. „Absurdele pocnete mute” prind viață în poezia din volumul „Grota cu fulgere”, în care lumina este prezentă aproape în fiecare titlu de poezie, fiind ca un fulger de sabie „la soborul de cuvinte”. Imaginile, pe alocuri șocante, („un călău sare la gâtul luminii”) sunt cu atât mai demne de reținut cu cât, până la urmă sunt o pledoarie pentru libertatea cuvântului: „pentru cei mai mulți astăzi e sărbătoare/ doar eu rătăcesc prin cetatea tăcerii/ clipa însăși se po-

Jiva Fițu: poematizări și mărturisirea sacrului

Traian VEDINAȘ

Eram colegi la o școală de meserii în Aradul anilor '60, într-o clasă multietnică. Figura cea mai elegantă a clasei era Ladislau Klein, evreu care ne-a părăsit după un an, emigrând cu familia în Argentina. Aveam în clasă un ungur, un „țigan” și câțiva sârbi din satele vecine Aradului. Români erau din toate părțile, din Banatul locului, din Maramureș, din Țara Lăpușului, dar și din Ținutul Gorjului. În învățarea și practicarea meseriei „finisori de produse textile” i-am cunoscut pe șvabi, prietenoși și supermeseriași. De la unul dintre ei, meșterul Schankula, am primit o lecție de estetică. Am învățat că sunt mai multe feluri de alb, ceea ce într-un fel contrazicea canonul curcubeului. Mai târziu, lecția mi s-a confirmat artistic, când am contemplat grafica alb pe alb a lui Ioan Cuciurcă, unul dintre artiștii români reprezentativi de atunci și de acum. Recent a avut la Muzeul de Artă al Clujului o expoziție cu rezonanțe internaționale.

Jiva Fițu, sârb din Felnac, azi timișorean, are două cărți: *Iubire și Blestem* (2010), cu poeme scrise între 1970-1982, și *Semne* (2018), cu memororii sub pecetea sacrului. Ambele sunt alcătuite în cuvinte românești, respectând porunca părintelui său, Vasile Fițu: „Nu uita că ești român”.

Poemele din *Iubire și Blestem* sunt melancolice și profund nostalgice. Sunt împărțite în cicluri: „Căutările inimii”, „Rostogoliri prin viață”, „Lupta cu vinul”, „Haikuuri”.

Poemul ce dă titlul plachetei e o veritabilă artă poetică, o poetică a sfâșierii, sfâșierea prefacerii iubirii în blestem: „Cu umbra blestemată, iubirea ne brăzdează/ Nu-i lance să împungă mai lung ca ne-mplinirea/ Când vântul trece roată, lumina când se schimbă,/ Uscată lângă umbră, tot piere-ncet iubirea”.

Constructul poetic și constant dăltuit cu îndelungă răbdare e antinomia metaforică dintre contrastele existențiale: iubire/blestem, pământ/cer, arderi/tăceri, taine/nebunii, efemer/etern, surprins și în ritmul scurt și tăios din haiku: „Iarba tăcerii/ Crește veșnic stăpână/ Cimitirului”.

Capodopera din *Iubire și blestem* e însă *Rugăciune Babilonului* din ciclul irakian, pe care o reproducem cu motoul și grafica poematică, și una și alta în ritm de melancolie absolută:

„Moto: Pe malul apei, la Babilon,
printre ruine și curmali,
se întâlnesc întrebările lumii.

J.F.

Babilonule, fala ta plutește ca ziua și noaptea!
Ce credințe ai purtat pe strada cea sfântă?
Ce biruințe au sunat pașii sub semnul clădit al izbânzii?

Ce cântece și tăceri ți-au încărcat templele?
Ce viață mândră ai dezlegat în trăire?
Ce leagăn de trufie ți-a luminat soarele?
Ce dureri ai azvârlit în privirea popoarelor?
Cine ți-a blestemat puterea zidurilor?
Ce greșală acoperă tăcerea ruinelor?
Ce păcat te-a-ngropat în trecere?
Babilonule, dăruie învățămintele întârziate,
în ceasul curat, de așteptare,
pentru creșterea zilelor din inimile copiilor!

04.01.1982

Kirkuk (Șarika 17.A.1) Iraq”.

În poem e clară nostalgia sacrului, pe care o găsim rememorată în două „semne” din *Semne* (2018).

Primul semn e din copilărie și se numește *Icoana Maicii Domnului*:

„Mă găseam în cameră, lângă pat, în genunchi, cu mâinile lipite, spunând rugăciunea știută. Eram conștient că fac un lucru important, așa cum fac și oamenii mari, hotărâți, atunci când au treabă serioasă, ca într-un «dat ritualic».

Spunându-mi rugăciunea, nu știu cum, capul mi s-a întors spre dreapta, în zona lămpii atârnată, loc în care cu privirea am descoperit ca într-o fotografie veche cu imagini ovale, Icoana Maicii Domnului, luminată, vie, având mâinile pe genunchi și purtând veșminte de un albastru deschis, ușor combinat cu alb pe margini. După un timp, lumina s-a stins, imaginea a dispărut”.

Al doilea semn a fost căutarea de către Jiva, de Sfintele Paști în '90, a Bisericii Ortodoxe din Tripoli, oraș în care, din septembrie '89, Jiva a lucrat ca „tehnician topograf”.

Acolo „eroul” a trăit evenimentele din decembrie '89, despre care „tripolienii” nu știau nimic, mai mult, cândva între 25 decembrie și 31 decembrie, la un ceai, egipteanul Ahmet i-a spus: „Ceașescu n-a murit”. În acea clipă, Jiva se simțea „bătrân”, dar

după citirea telegramelor trimise de soție din Timișoara, cu mesajul „Suntem vii!”, „arăta mai tânăr”.

În preajma Sfințelor Paști, încă în Tripoli, Jiva avea nevoie de țară, de un simbol al țării. Ideea a condus inevitabil la o hotărâre:

„Eram departe de familie, de țară. Aici, n-am făcut nimic. Nici la poza de grup n-am participat. Ce puteam face? Atunci, mi-a venit o idee. Urma, în curând, să vină Sfintele Paști. M-am interesat dacă există Biserica Ortodoxă, undeva. Nimeni nu a fost și nu știa. M-am mai interesat. Am aflat că ar exista, dar nimeni nu știa unde. Am luat hotărârea să continui să mă interesez, să aflu unde este și apoi să-i pot conduce, la Sfintele Paști, pe colegii din șantier, la Slujbă. Am hotărât să fac această muncă de pionierat, pentru ca, în urma noastră, celelalte generații de șantieriști români să poată beneficia de bucuria libertății de exprimare”.

A urmat căutarea și descoperirea:

„Mi-am făcut timp liber pentru căutare. M-am rugat lui Dumnezeu să mă ajute. Am început căutarea. Iată-mă oprit, neînțelegând, cum am rămas blocat, ca în fața unui zid. Am ocolit de trei ori construcția. N-am găsit Biserica. Mă simțeam oprit. Dar nu renunțam. Nu înțelegeam ce mi se întâmplă, dar n-am renunțat la căutare, la luptă. Nu am cedat psihic. În acel moment, am simțit cum capul mi se întoarce într-o parte, apoi și o parte a corpului. Se răsuceau spre înapoi, moment în care parca privind mai mult peste umăr, pe perete am zărit o cruce alcătuită din puncte luminoase și strălucitoare în continuă mișcare de pulsare a luminii. Lumina era strălucitoare, ca de la o mulțime de diamante. Crucea avea o lumină vie. După acest moment de arătare miraculoasă, lumina a dispărut, iar pe perete a rămas clară o cruce din tencuială, deasupra unei uși de lemn, fixată în perete. Ce a fost aceasta? Cum s-a întâmplat? A fost o minune? Doamne Dumnezeule! A fost un semn? Abia atunci am înțeles că Dumnezeu, după unele încercări, m-a ajutat. Mulțumescu-ți ție, Doamne!”

Apoi dezamăgirea, sfășierea, chiar în ziua Sfințelor Paști:

„Autobuzul, pregătit de șofer, Gică din Con., ne aștepta în curtea șantierului, cu mult timp înainte. Deja se simțea momentul «altfel», special, ca de sărbătoare. Eram mulțumit.

A trecut printre noi directorul român, Cec. din Con., pentru a ne vedea. M-a întrebat: «Cum pot ajunge singur cu mașina, la biserică?» I-am explicat, clar. N-a ajuns niciodată. Noi am ajuns.

La Biserica Ortodoxă din Tripoli, Libia, la Sfintele Paști din 1990, la vremea în care trebuia să fie oficiată slujba, funcționa un casetofon, în care un om al bisericii, ca și păzitor (de loc din Nigeria) schimba mereu cele două casete între ele. Casetele conțineau colinde înregistrate de un cor din Coreea de Sud și erau donate bisericii.

Încă nu venise nici un preot din Grecia sau un călugăr de la Muntele Athos.

Lumea aștepta cu încredere și speranță că o să vină”.

Și rugarea:

„Cititorule, care ajungi să cunoști această scriere, te rog, de poți, să anunți mai marii hotărâtori ai rânduielilor bisericești din Grecia, din Muntele Athos, din Cipru și din Alexandria, ca prin hotărâri pământești, cu voia lui Dumnezeu, să asigure înfăptuirea slujbelor, la marile sărbători, cum ar fi Crăciunul și Sfintele Paști, în locașul Bisericii Ortodoxe din Tripoli, Libia, acolo unde la sărbătoarea Sfințelor Paști din 1990 erau puse și mereu întoarse, la casetofon, două casete pe care erau înregistrate pe bandă colinde cântate de către un cor din Coreea de Sud. La ceasul și vremea slujbei, nici un slujitor bisericesc nu săvârșea slujba. Fiecare dintre noi se ruga cum știa, în limba lui și după măsura credinței sale. Duhul Sfânt era acolo. Se simțea prin emoția comportării fiecăruia dintre cei prezenți”.

Creație și credință, credință și creație, poezie și rugăciune, rugăciune și poematizare, ipostaze îngemănate ale mărturisirii sacralului.

Convorbiri literare, nr. 8 (272), august 2018

Din cuprins: Cassian Maria Spiridon – „E. Lovinescu la Convorbiri literare”; Virgil Nemoianu – „Un rapsod al nostalgiei: la moartea lui Ștefan Băciș”; Gheorghe Grigurcu – „Creația nu pune decât probleme insolubile”; Basarab Nicolescu – „Adonis: anti-religios sau transreligios?”; Alexandru

Zub – „Unitatea românilor în perspectivă istorică”; Mircea A. Diaconu – „Despre granițe istorice, geografice și culturale (I). Traumele ca șansă”; Ioan Holban – „Răstignit pe două hărți”; Mihai Ralea – „Matei Cantacuzino”; Adrian Dinu Rachieru – „Horia Bădescu și «arta scăderii»”...

(D.H.)

REVISTĂ A UNIIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA ANUL CLJ
CONVORBIRI LITERARE
FONDATĂ DE SOCIETATEA JUNIMEA DIN IAȘI, LA 1 MARTIE 1867
Director: Cassian Maria SPIRIDON

Marca calitate a unei mari literaturi: e înepetabilă
— dialog cu istorici și critici literari **Mihai ZAMIR**

POEZIE: Ovidiu GHEAȘU, Valentin TÂMBĂLARI, Marcel NIROU
PROZĂ: Constantin SPIRIDON

RECUPERĂRI: DIN MAIORESCU
Virgil NEMOIANU: Un rapsod al nostalgiei: la moartea lui Ștefan Băciș
Elvira SOROHAN: Comentarii la o „istorie politică” a literaturii române
Gheorghe GRIGURCU: „Creația nu pune decât probleme insolubile”
Basarab NICOLESCU: Adonis: anti-religios sau transreligios?
Alexandru ZUB: Unitatea românilor în perspectivă istorică
Ioan HOLBAN: Răstignit pe două hărți

Constantin BOSTAN: Basarabul Gili, Beșevon
Traian D. LAZĂR: Iași, capitala Marii Uniri
Mihai RALEA: Matei Cantacuzino
Gicu VASILE: Dumitru Nădălan-Romur
Theodor CORBEAȘU: Bosonab și „cazul Stere”
Ioana DIACONESCU: Un alt „Dosar artistic”

Arthur SUCIU: Ultima proză
Ion AGRIȘORĂRE: O pagină mai puțin cunoscută a Războiului de Întregire
Marius-Victor BUCU: Glose despre actualitatea lui Tim Maiorescu
Liviu CUFORDEA: Dostoevski și moștenirea lui epistolară
Constantin CORBEAȘU: Pan M. Văzirescu și puterea spirituală

Ion PÂPUC: Căi care s-au vădit sau NÎN
Mircea PLATON: Despre demnitatea lumii (prețuri) la Basarab
Dan TOMULEȚU: Un alfel de Illich
Poetă: DECEAN: Trecut, prezent și viitor

Solilocvii inutile

Ioan F. POP

Întîmplarea își procură un conținut în funcție de posibilitățile disponibile. Ca atare, nu există întîmplare pură, ci doar o sumă de coincidențe întîmplătoare. Întîmplarea – ceea ce poate fi cu cel mai mic efort, cu posibilitățile cele mai realizabile. Nimeni nu poate prevedea întîmplarea, pentru că ea își determină efectivitatea în chiar momentul întîmplării. Întîmplarea se întîmplă din libertatea totală a propriei posibilități. (Întîmplarea care se repetă în mod sistematic devine normă). În realitate, nimeni nu știe pe ce latură va cădea *moneda* întîmplării. Dacă cineva ar ști, s-ar anula întîmplarea. Lumea a fost posibilă chiar prin neprevăzutul absolut al propriei întîmplări. Chiar și pre-vederea divină i-ar anula acesteia traiectoria propriului hazard. Lumea e o arbitraritate care nu poate fi cunoscută, pentru că nu se *varsă* în nici o necesitate ontologică. Doar libertatea întîmplării e propria ei necesitate. Libertate care e liberă chiar și în imposibilitățile ei.

*

Ființa înaintează în particularitățile ei pe măsură ce întrebarea fundamentală a acesteia rămîne întregă, neinterogată total. Ființa continuă să fie fără să-și poată da un răspuns final la acest indimenticabil fapt. „Nu este pînă la urmă și întrebarea privitoare la ființă o prejudecată, tocmai datorită vechimii ei onorabile, ce duce pînă la Parmenide”? (M. Heidegger). Există o interogație în care ființa să se poată dezvălui integral? Cine poate rosti o asemenea interogație? Și cu ce consecințe pentru ființarea însăși?

*

Unii oameni nu merită scoși din eroarea și fundătura lor existențială pentru că îi indignăm și nefericim degeaba. Mai bine îi lași fericiți în eroare decît nefericiți în adevăr. Pentru a se simți bine, ei trebuie chiar încurajați, admirați că își pot face dintr-un eșec prilej de jubilație. Căci nu e puțin lucru să înaintezi solemn spre prăpastie cu privirea fixată galeș în nori.

*

Mirajul trecutului îndepărtat face uneori din fricos un erou și din laș un martir. Trecerea timpului încarcă oamenii și evenimentele cu o aură care nu a existat în fapt, greșelile se preschimbă în viziuni. Paseismul umple de glorie și evlavie anumite persoane pusilanime și întîmplări irelevante care, în prezentul lor, treceau total neobservate. Simpla îndepărtare temporală face

din banalitate un mit, dintr-o eroare o hierofanie. În comparație cu prezentul, orice trecut este sacru. Începutul lumii este sacralitatea însăși.

*

Îmi amintesc cu nostalgie unde și cum m-a prins libertatea din decembrie 1989. Eram la întreprinderea *Metalica*, în biroul CTC, unde comentam aprins situația tensionată din Timișoara. La un moment dat, am auzit, din difuzoarele montate pe hol, vocea poetului M. Dinescu, care, sugrumat de emoție, anunța că „am învins”! În acel moment, buimăcit de bucurie, am părăsit reflex incinta fabricii și am început să alerg pe străzi, anunțînd marea veste, veste care putea *deconta* rapid toată mizeria și imbecilitatea trecutului. Amestecul de claxoane și de strigăte, timide la acea oră, de gesturi discrete, aflate încă sub teroarea fricii, anunțau sfîrșitul barbariei comunistoide. Am continuat să alerg, fără să știu de ce și fără o adresă precisă, trăind noua libertate ca pe un delir greu de prins în cuvinte. Am descoperit brusc bucuria solidarității dată de libertatea exterioară, beția iluziei acesteia, extazul dat de ruinarea vechii ideologii. Seara, alături de cîțiva prieteni, am hălăduit prin centrul orașului, am pus un steag pe catedrala greco-catolică Sfîntul Nicolae, am împărțit lumînări celor din fața Primăriei. Nu am dormit toată noaptea, după cum am *uitat*, pentru cîteva zile, să mai trec pe la serviciu. Mă consideram *angajatul* non-stop al noii libertăți cîștigate. Preț de cîteva zile, am simțit că am dat mîna cu istoria. Numai că istoria nu se prea ține niciodată de cuvînt. Am început libertatea exterioară cu o fugă pe străzi, în cea interioară rătăcesc de cînd mă știu...

*

Binele reușește doar cînd răul adoarme. Răul reușește chiar și împotriva binelui. Răi ne naștem, buni ne formăm. „Pentru ca răul să triumfe, este suficient ca oamenii buni să nu facă nimic” (E. Burke). Cei îndelung exersați în machiavelicuri, rele și ticăloșii nu se mai pot îndrepta; cultural, le-ar mai trebui o viață, moral, încă una, uman, una veșnică. Ca atare, nu le rămîne decît să-și rumege vanitos nemerniciile, să-și drămuiască savant nulitatea. Chiar și pentru faptul că, întîmplător, există, mulți cred că merită o răsplătă. Căci nici chiar răul derivat din propria existență nu vor să-l comită pe gratis. Vor să abuzeze pînă și de faptul stocastic de a fi. Nu avem nici un *cui* în Univers de care să agățăm moralitatea.

Aurel Hetco (1884-1967) – personalitate marcantă din generația Marii Uniri

Marin POP

În galeria personalităților marcante din generația Marii Uniri, care și-au desfășurat activitatea în Sălajul istoric, la loc de cinste se înscrie și avocatul Aurel Hetco.

S-a născut la 26 februarie 1884 în localitatea Bozânta Mare, județul Maramureș. Tatăl său, Vasile Hetco era preot, iar mama sa, Maria, casnică.

La vârsta de 3 ani rămâne orfan de tată, mama sa făcând eforturi foarte mari pentru a-l trimite la școală. A urmat cursurile școlii primare și liceale la Baia Mare. Conform afirmațiilor sale, de la vârsta de 14 ani, fiind un „elev eminent” s-a întreținut singur la studii, prin meditațiile pe care le acorda „altor elevi mai norocoși” ca el.

După bacalaureat, ca bursier, s-a înscris la Academia de Drept din Oradea, unde a urmat cursurile juridice, în perioada 1902-1905. Aici i-a avut colegi, printre alții, pe Sever Erdely, fost avocat în Oradea și fruntaș PNT, Ioan June și Ioan Prodan, foști avocați. Ultimul an de facultate l-a urmat la Cluj, unde i-a avut colegi, printre alții, pe Ioan Tiberiu, fost avocat în Baia Mare și Ioan Moldovan, notar public în Bihor. A obținut diploma de doctor în Drept la Universitatea din Cluj, iar după stagiatură a dat examenul și a primit diploma de avocat la Budapesta. Stagiatura a făcut-o în perioada 1906-1910 la avocații Max Șimon din Cluj și Aurel Nilvan din Șomcuta Mare.

În anul 1911 și-a deschis birou avocațial la Jibou, lucrând alături de dr. Ladislau (Vasile) Ghiurco, până la izbucnirea Primului Război Mondial, când a fost înrolat ca ofițer în rezervă¹.

Tânărul avocat se implică activ în viața cultural-național românească a urbei de pe Someș. Astfel, în anul 1912 a fost unul dintre principalii organizatori ai despărțământului

Jibou al Astrei. Adunarea de constituire a despărțământului a avut loc pe data de 14 noiembrie 1912. Delegat din partea Comitetului central al Astrei din Sibiu cu înființarea despărțământului a fost protopopul districtului Noțig, Gavril Cherebețiu. Noul despărțământ cuprindea localitățile aparținătoare cercurilor administrative Jibou și Zalău. Președinte al despărțământului a fost ales Teofil Dragomir, proprietar în Lupoaia, iar Aurel Hetco a fost ales notar². El este singurul care se înscrie ca membru pe viață, ceilalți 22 s-au înscris ca membri ordinari³.

Rolul jucat de Aurel Hetco în cadrul despărțământului este recunoscut chiar de către Teofil Dragomir, președintele despărțământului, în discursul rostit cu ocazia inaugurării monumentului sergentului-erou Ilie Popa, la Jibou: „D-l dr. Aureliu Hetco s-a înscris în istoria acestui ținut mărginaș al etnicității noastre, deja sub stăpânirea străină, când, în anul 1912, a organizat «Despărțământul Jibou» al Astrei pentru Cultura și Literatura poporului român, în cadrul căruia prin întruniri culturale, serate, conferințe, discursuri, reprezentatii teatrale, articole de ziare pentru popor s-a ținut mereu aprinsă flacăra conștiinței și mândriei românești”⁴.

Aurel Hetco s-a căsătorit cu Mela Popeea, fiica eruditului profesor brașovean Ion Popeea și nepoată a episcopului-academician, Nicolae Popeea. Pentru zelul cu care s-a dedicat în timpul războiului ca soră de caritate, îngrijirii soldaților răniți și bolnavi în spitalele din Brașov, Bârlad și Iași, soția sa a fost decorată cu înaltul ordin „Regina Maria cl. II”⁵.

După izbucnirea Marelui Război, Aurel Hetco a fost încorporat

**Aurel Hetco în anul 1915,
având gradul de locotenent**

la Regimentul 32 Infanterie Dej. Cu această unitate a participat la bătăliile de pe frontul din Serbia, apoi pe frontul din Galiția în 1916-1917. A primit gradul de sublocotenent și apoi locotenent, comandant de pluton. În anul 1918, conform declarațiilor sale ulterioare, a participat la bătăliile de pe frontul italian, de unde, în toamna anului 1918 a venit acasă și s-a înrolat ca voluntar în Gărzile Naționale⁶.

Era ziua de 10 noiembrie 1918, spune el într-un manuscris trimis lui Grațian Mărcuș în anul 1954, din domiciliul obligatoriu ce i s-a fixat în Jibou, când a primit o telegramă în garnizoana din Deva, unde era comandant al uneia dintre cele patru secții ale Școlii speciale de mitraliere, cu grad de locotenent. Telegrama, scurtă, dar elocventă, era trimisă de fruntașul politic sălăjean, Vasile Ghiurco, prieten și colaborator apropiat: „Vino imediat. Probleme importante îți reclamă prezența”.

În acest context, deși comanda-tul școlii, maiorul Mozer a încer-

cat cu disperare să-l înduplece să rămână, tânărul locotenent a răspuns glasului inimii și a plecat spre Jibou, alături de ordonanța sa, Slavica Gligore din Rodna Veche, „nepot vrednic de strămoșii lui grăniceri”. Au ajuns la Jibou în noaptea de 12 noiembrie 1918, „la căminul părăsit, după o absență mai bine de patru ani, petrecuți în privațiuni și lupte sângeroase pe trei fronturi, în slujba unor idealuri străine...”⁷.

Câțiva frunțași înfiripaseră înaintea sosirii lui, în unele localități, consilii și gărzii naționale române, dar fără nicio coeziune între ele și fără subordonare față de o autoritate centrală.

În acest context istoric se impunea constituirea unei organizații centrale pentru întreaga zonă a Jiboului. Astfel, pe data de 15 noiembrie 1918, sub semnaturile lui dr. Ladislau (Vasile) Ghiurco, avocat în Jibou, Teofil Dragomir, proprietar în Lupoiaia, Emeric Pop, dr. Ioan Bozac și dr. Aurel Hetco, a fost convocată o mare adunare populară, cu scopul de a se constitui Consiliul Național Român și Garda Națională Română din plasa Jibou. Președinte al consiliului a fost ales dr. Vasile Ghiurco, iar Aurel Hetco a fost ales în fruntea gărzilor naționale din plasa Jibou.

După constituire, a fost ales un Comitet de direcție, ca organ permanent de conducere, care era compus din dr. Vasile Ghiurco, Teofil Dragomir și dr. Aurel Hetco, cărora li s-au pus la dispoziție trei secretari: Alexandru Marcu – avocat stagiar; Gheorghe Petruca – absolvent de teologie și student în litere; Aurelian Drăgan – preot, funcționar la banca „Sălăjana” din Jibou⁸.

Comitetul de direcție și-a repartizat lucrările în trei secții: juridică – condusă de dr. Vasile Ghiurco; economică – condusă de Teofil Dragomir; administrativă și militară – condusă de dr. Aurel Hetco⁹.

Aurel Hetco a fost ales ca delegat cu credențional pentru Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, dar a primit însărcinarea de a conduce treburile publice locale pe perioada absenței delegaților¹⁰.

Din păcate, administrația românească nu a putut fi instaurată imediat după istoricele hotărâri de la Alba Iulia, din cauza liniei demarcaționale. Au urmat câteva luni de teroare din partea bandelor secuiești bolșevizate, conduse de maiorul Gyurocsik.

Consiliul Național Român din Jibou s-a sesizat față de această situație și a căutat soluții pentru prevenirea primejdiei amenințătoare. S-a luat decizia redactării unui memoriu către Comandamentul Armatei Române din Cluj, în care se solicita eliberarea cât mai grabnică a Jiboului, care era și la vremea respectivă un important nod de cale ferată. În calitate de vicepreședinte al Consiliului și de comandant al Gărzii Naționale din Jibou, Aurel Hetco a fost desemnat să prezinte memoriul generalului Neculce. Astfel, în ziua de 10 ianuarie 1919 pleacă spre Cluj, cu această misiune secretă. A ajuns în Gherla, unde s-a întâlnit cu preotul-profesor Dumitru Man, care l-a prezentat comandantului de brigadă din Gherla, împreună cu care s-a reîntors și a eliberat Gara Jibou și întreaga zonă. La această operațiune militară, Aurel Hetco a avut o contribuție importantă, deoarece cunoștea foarte bine zona și dispunea de vaste cunoștințe militare acumulate în cei patru ani de război. Astfel, gara din Jibou a fost eliberată fără victime, armata maghiară retrăgându-se în grabă spre Zalău. Au urmat clipe de groază și lupte date de armata română pentru eliberarea localităților Crișeni și Zalău, unde au căzut eroic, printre alții, sergentul Ilie Popa din Regimentul 15 Infanterie. Văzându-l în agonie, adus într-o căruță spre Jibou, unde a fost înmormântat în ziua de 21 ianuarie 1919, Aurel Hetco a rămas marcat pe viață de acest tragic episod.

După eliberarea Budapestei de regimul bolșevic care fusese instaurat de Béla Kun în Ungaria și terminarea ostilităților, Aurel Hetco propune Consiliului de Administrație al băncii „Sălăjana”, din care făcea și el parte, ridicarea unui monument în cinstea memoriei eroului sergent Ilie Popa, înmormântat în

cimitirul din Jibou. Are neplăcuta surpriză de a fi refuzat de către colegi: „Măcar de-ar fi vorba de un mormânt colectiv sau de un ofițer superior”, i-a răspuns unul dintre colegi.

Dezamăgit de această atitudine, Aurel Hetco a luat hotărârea de a construi singur monumentul. A făcut apel la „tineretul dansator” din 34 de comune, care au adunat în câteva luni 20% din sumă, iar el a pus restul, împreună cu soția sa, Mela, născută Popea. Monumentul a fost realizat în câteva luni de arhitectul italian Vincenzo Vecil și are 2 m în subsol și 4,5 m înălțime¹¹.

Inaugurarea monumentului s-a făcut în anul 1920, pe data de 15 august, cu mare fast. Colonelul Sâmboteanu, comandantul Regimentului 11 Călărași, care staționa la Jibou, a raportat generalului Petală, la vremea respectivă guvernator al Ardealului, despre „isprava” lui Aurel Hetco. Acesta a ținut să fie prezent la inaugurare. A fost însoțit de încă trei generali: Olteanu, comandant de divizie, Florescu, comandant teritorial de corp de armată și Daschievici, general de cavalerie.

Din partea autorităților locale și județene au participat primpreședintele Tribunalului Sălaj, dr. Vasile Ghiurco, subprefectul dr. Iuliu Pop, Teofil Dragoș, președintele despărțământului Jibou al Astrei. De asemenea, presa locală, prin preotul Laurențiu Bran, care înființase de curând la Jibou ziarul „Sălajul” și corespondenții diferitelor ziare din Cluj și București. De la Oradea a venit orchestra militară, iar onorurile au fost date de escadroanele de cavalerie din Regimentul 11 Călărași.

Evenimentul a debutat cu oficierea serviciului divin, celebrat de un sobor de 10 preoți, uniți și ortodocși, după care inițiatorul și ctitorul monumentului, Aurel Hetco l-a predat autorităților militare, bisericești și administrative prezente, prin următoarele cuvinte: „Ridicatu-s-a acest monument, ca să sfințească locul, unde pământul dezrobit al Ardealului adăpostește cu dragoste sub glia lui pe unul dintre eliberatorii săi. Ridicatu-s-a

acest monument, ca o dovadă vie că întregirea neamului s-a făcut prin jertfe de vieți și sânge. Ridicatu-s-a acest monument, ca să servească ca piatră de hotar la granițele de vest ale neamului, granițe trasate pentru noi, acum două mii de ani, de moșii-strămoșii noștri, legionarii lui Traian. Ridicatu-s-a acest monument, ca simbol al unirii noastre pe vecie, cu frații noștri dezrobitori de dincolo de Carpați ...! Cu această destinație, predau monumentul: clerului – pentru binecuvântare, armatei – pentru onoruri și autorităților civile – pentru îngrijire și păstrare!”¹²

A urmat un discurs impresionant al generalului Petală, care nu uită, la final, să mulțumească lui Aurel Hetco pentru realizarea monumentului: „Deci, când plecăm drapelul asupra mormântului viteazului sergent Ilie Popa din Reg. 15 Inf., tot atunci mă simt îndatorat că atât în numele Armatei, cât și al meu personal, să exprim d-lui dr. Aureliu Hetco, inițiatorul și înfăptuitorul acestui măreț monument, cele mai recunoscătoare mulțumiri și urări de bine.

Jertfa unuia și fapta celuilalt vor fi păstrate alături în amintirea noastră”¹³.

În perioada 1919-1925, Aurel Hetco a îndeplinit funcția de prim-pretor la plasa Jibou. În anul 1925 s-a stabilit la Cluj, unde a activat ca avocat în cadrul baroului până la Dictatul de la Viena din 30 august 1940, având un birou avocațial. Nu s-a refugiat și a rămas la Cluj, însă a avut de suferit. Regimul horthyst l-a șters din tabloul avocaților Baroului Cluj, interzicându-i orice activitate pe motiv că a fost asociat la începutul carierei cu un evreu și astfel a fost catalogat ca antifascist. În aceste condiții, alături de avocații evrei, a ajuns șomer, până la eliberarea Clujului în toamna anului 1944.

Ajungând Clujul sub ocupație sovietică, la propunerea unor fruntași comuniști a fost numit procuror general la Curtea de Apel din Cluj, în care calitate a funcționat de la 12 octombrie 1944 până la 1 aprilie 1945, „contribuind la democratizarea în sens popular a justiției

penale din Ardealul de Nord, până la reîntoarcerea la Cluj a Curții de apel din Cluj, refugiată la Sibiu”.

După război s-a reînscris în Baroul avocaților și a practicat avocatura până la reorganizarea acestei instituții după model sovietic, fiind transformată în colegiu în anul 1948, când și Aurel Hetco a fost epurat politic. A fost pensionar al Casei Locale de asigurări de pe lângă Baroul avocaților din Cluj, până la sistarea acestuia, prin contopirea cu Casa Centrală în anul 1951¹⁴.

Pentru că a făcut politică militantă alături de Octavian Goga, Securitatea a început să-l țină sub strictă supraveghere, după cum se propunea într-un referat datat 4 decembrie 1951, „pentru a se stabili activitatea dușmănoasă ce eventual a desfășurat-o”¹⁵.

Pe data de 29 ianuarie 1952 a fost „invitat” la Securitate și interogată în legătură cu trecutul său politic. El recunoaște că a făcut politică alături de Octavian Goga, al cărui partid a fuzionat apoi cu partidul lui A.C. Cuza, dar încearcă să minimizeze rolul pe care l-a jucat în cadrul partidului, subliniind că a fost un simplu membru: „Am ajuns în partidul național creștin Cuza Goga fără intenția mea de a mă identifica cu ideologia lui, din motivul că eram aderent al poetului Goga și astfel am devenit din complezență în așa-numitul partid agrarian, fără nici un rol în acest partid. Când apoi Goga s-a unit cu Cuza, pe care nu-l aprobam și nici nu-l cunoșteam, am fost trecut fără întrebare cu alții în bloc în partidul unit, fără ca însă să fiu activat în mod militant. Mi s-a atribuit o titulatură pe hârtie. Odată, nu pot preciza când, am fost invitat de Bornemisa, gazetar și proprietar de tipografie să-i facem lui Goga o vizită la Ciucea. Acolo prin surprindere am fost solicitat să țin un discurs improvisat lui Goga, ceea ce luat prin surpriză, nu puteam denega. Am vorbit ceva foarte scurt și improvisat, nu știam că va apare în tipar, ceea ce am spus nu-mi amintesc precis, însă nu mă identific cu textul prezentat mie, deoarece acesta nu l-am putut controla și nici nu-mi aduc aminte să-l fi citit

Aurel Hetco în anul 1952, când a fost arestat și condamnat politic

la timpul său”¹⁶.

Securitatea avea însă date exacte chiar din presa vremii despre activitatea lui politică și din „investigațiile” pe care le-a întreprins. Astfel, în documentele de la dosar se spune că a intrat în politică în partidul lui Iorga-Argetoianu. De asemenea, a făcut parte din conducerea „Ligii Antirevizioniste”. În anul 1934 a aderat la partidul agrarian al lui Octavian Goga, devenit Partidul Național Creștin după fuziunea cu A.C. Cuza. La Congresul din anul 1936, care s-a ținut la Ciucea, a fost ales membru în Consiliul Județean al organizației PNC Cluj și șef de sector la plasa Hida, ceea ce recunoaște mai târziu în timpul unui interogatoriu al Securității. Spune că la Ciucea au fost prezenți toți fruntașii partidului din județul Cluj și împrejurimi amintindu-i pe Dr. Sebastian Bornemisa, Dr. Damian Gabor vicepreședinte al organizației din județul Cluj, Dr. Ioan Fedorca secretar general al organizației Cluj, Dr. Sabin Oprean vicepreședinte al organizației pe județul Cluj, Dr. Teodor Vidican prim-secretar general al organizației județului Cluj. Cu această ocazie a ținut un discurs în prezența președintelui partidului, Octavian Goga.

Până în anul 1938, când rege-

le Carol al II-lea demite guvernul Goga și desființează partidele politice, Aurel Hetco a desfășurat o activitate politică intensă în special în plasa Hida, încercând să organizeze partidul în toate comunele. A fost sprijinit în munca sa de protopopul martir Aurel Munteanu din Huedin, dar nu au avut aderenții pe care și-i doreau¹⁷.

După chemarea la Securitate a fost pus să dea o declarație că nu va spune nimănui de această „invitație” și „nici despre cele discutate și despre interogatorul care mi s-a luat”¹⁸.

A fost urmărit în continuare de către organele de securitate și arestat pe data de 15 august 1952, când a avut loc un nou mare val de arestări în toată țara. A fost ridicat de la domiciliul său din Cluj și reținut „la dispoziția” Securității Satului timp de două luni. A fost interogată de mai multe ori, fiind învinuit pentru activitatea lui politică de dinainte și de după 1944, când spun organele securității a făcut parte din Partidul Național Popular.

Pe data de 24 octombrie 1952 a fost trimis cu domiciliu forțat la Jibou, pentru 24 de luni¹⁹.

La Jibou a fost ajutat de familia Lupoian, la care a locuit. Întâlnindu-l pe stradă o veche cunoștință, aceasta și trimite o notă informativă Securității, declarând cu mânie proletară că Aurel Hetco trebuia arestat și condamnat aspru. De fapt, se autodenunță că a umblat printre documentele pe care Aurel Hetco le avea ascunse la chiriașii săi din Cluj, ea fiind bonă la familia respectivă: „Prin luna ianuarie m-am întâlnit aici în Jibou cu Domnul Hetco Aurel care locuiește la familia lui Lupoian din Jibou, m-am mirat foarte mult, văzând că forurile conducătoare, nu au luat nici o măsură de sancționare și izolare pe acest dușman de moarte al clasei muncitoare, că au dat posibilitate să fie azi domn să se plimbe prin Jibou, cu dungă la pantaloni, parcă ar fi ocare, și l-am întrebat cei cu dumeana, aici a spus că are un prieten aici tare bun, și a venit la dânsul, l-am întrebat și l-am întrebat dacă stă mai mult timp aici. A spus că va sta pentru că la Cluj este aglomerat

și acum este tineretul la putere. (...)

Dau această notă informativă, pentru că în anul 1938-39 am locuit la familia Olimpia Căpălescu în postul de îngrijitoare la un copil de 3 ani și familia aceasta locuia cu chirie la Domnul Hetco Aurel”.

Ea spune că a deschis pupitrul la care lucra Aurel Hetco și a găsit „o serie întreagă de procese verbale și manifeste scrise, către Gheorghe de Băsești către familia regală, și mai mult material politic, în seara de 16 aprilie, am fost cu personalul la Regiune de Partid Cluj, nu am găsit pe nimeni am stat de vorbă cu portarul și a spus că sunt în ședință și să merg dimineață, eu m-am întors la Tov. Bendea și am dat tot materialul și am trasat ca sarcină să-l ducă dimineața la Regiunea de Partid, sectorul politic, și tot materialul a fost depus de către tov. Bendea Vironica în data de 17 aprilie la Sectorul Politic camera 80, tov. Bendea Veronica m-a cunoscut printre scrisori recomandată că le-am predat așa cum am spus eu.

Tov., eu nu sunt de acord ca acest Hetco Aurel, care a luptat contra gărzilor Roșii din 1919, că eu am găsit într-un mic carnețel notat de către mâna lui, căci Marxismul este cel mai periculos pentru epoca noastră de azi, să fie dârz și luptători pentru că este cele mai grele timpuri care le trăim, în anul 193(?), după aceia am găsit acea scrisoare, copie pe care a adresat-o familiei Regale, după ce a fost înăbușit grevele, într-un loc din 1933, vrea să arate că această viperă, că a stat într-o familie care a avut legătură și cu Partidul și cu Justiția. Tov. eu mai întreb 2 lucruri de ce a depus acest material politic în camera chiriașilor, de ce l-au păstrat până în anul 1953, de ce mașina de scris fără zgomot specială a fost depusă pe sală la chiriaș, tov., eu cred că Regionala a luat măsuri pentru acest respectiv imediat nu cred că se mai găsește în Jibou”. Nota plină de ură a bonei care cere condamnarea lui Aurel Hetco, semnată al Unirii Transilvaniei cu România, devenit acum, ironia sorții, „dușman al poporului” este datată Jibou, la 26 mai 1953²⁰.

Pe data de 30 iunie 1953, căpi-

tanul Moraru Ioan de la Securitatea regiunii Cluj anunța organele securității raionului Jibou că în toamna anului 1952, Aurel Hetco a fost „dislocat” și i s-a stabilit domiciliu forțat la Jibou, cerându-le să fie strict supravegheat: „Luați măsuri ca susnumitul să fie ținut în supraveghere informativă, în trecut a fost șef de plasă la partidul Goga Cuza și membru în P.N.P. la Cluj a avut o casă cu 15 apartamente care a fost naționalizată, este cunoscut cu manifestări dușmănoase la A.S. (Adresa Statului – n.n.)”²¹.

Pe data de 19 martie 1954, Securitatea cere noi măsuri asupra lui Aurel Hetco, care i-a scris cu subînțeleș soției, Mela, următoarele: „Perspectivele de a intra în vreo slujbă sunt cam șubrede, deoarece din motive de economii se fac mereu reduceri de personal”. În continuare a spus: „Aici a sosit primăvara, s-a dezghețat Someșul care părea încremenit pentru totdeauna. Oare până când va rămânea încremenită și situația noastră? Cine ar putea să răspundă”²².

Aurel Hetco a fost profund afectat și de noua reformă monetară, pentru că rămânând fără pensie și-a pus bani deoparte pentru zile negre, după cum reiese dintr-o notă informativă dată de „sursa” V. Chiorean în ziua de 28 decembrie 1952: „Reforma bănească continuă să preocupe lumea în cea mai mare măsură. Oamenii cari și-au făcut economii, pentru a acoperi cheltuielile câteva luni, nefiind angajați în câmpul muncii au fost aspru loviți prin reformă. Astfel, Aurel Hetco, fost avocat, spunea că-și pusese la o parte 60-70.000 lei cu cari își acopere cheltuielile 7-8 luni, acum cu schimbul abia are din ce trăi 2-3 săptămâni.

Dr. Markus Gheorghe medic de copii, spunea că a rămas fără bani și are greutatea familială, având copii la școală. Cosma Ioan, fost notar public spunea că și-a pierdut și postul și banii și că este avizat la ajutorul băiatului său, care este medic la spital.

La sate oamenii se plâng mai puțin, țărani având ce vinde, cereale, porci, vite, păsări, ouă, făină etc., s-au refăcut repede, ei însă se

plâng că au scăzut prețurile la produsele țărănești și nu au scăzut în aceeași proporție mărfurile de la oraș, ghete, pânză, unelte agricole, etc. Sunt însă cu nădejde că de va ajunge la o nivelare”²³.

La 20 noiembrie 1954, lui Aurel Hetco i s-a ridicat domiciliul forțat și s-a reîntors la Cluj, str. Tebei nr. 28, unde îl aștepta soția. În urma plecării sale din Jibou, organele de securitate locale raportau următoarele: „În timpul cât susnumitul a stat în Jibou a fost luat în evidența dosarului de obiectiv al comunei Jibou, astfel că în prezent are fișă cartotecă model 2 la secția «C» precum și în cartoteca noastră”²⁴.

După revenirea la Cluj a fost urmărit în continuare de către organele de securitate, prin diferiți informatori. Probabil simțind că va avea din nou probleme cu reprezentanții noului regim, a cerut sprijin unor foști colaboratori, ajunși în funcții cheie, rugându-i să dea declarații despre adevărata lui activitate, în special în perioada cât a fost procuror general. Astfel, pe data de 18 decembrie 1955, Teofil Vescan, primul primar al orașului Cluj în octombrie 1944, acum membru al Partidului Muncitoresc Român, declară că el l-a delegat pe Aurel Hetco în funcția de procuror general și șef al Parchetului general de pe lângă Curtea de Apel din Cluj, în vederea reorganizării justiției penale, în conformitate cu spiritul nou al vremii. De asemenea, că până la 1 aprilie 1945, Aurel Hetco „s-a dovedit de colaborator util și sincer, purificând legea și procedura penală locală de dispozițiile discriminatorii fasciste și rasiale muncind pe aceeași linie cu Parchetul militar sovietic din Cluj, pentru introducerea și fortificarea noii orânduiri sociale. A îndeplinit deci o misiune foarte importantă în calitatea sa de procuror general”²⁵.

O altă declarație de susținere a fost trimisă de Vasile Pogăcean, ajuns ambasador al RPR la Budapesta, pe data de 26 octombrie 1959. Declară că el era prefect al județului Cluj după eliberare, iar Aurel Hetco a fost „un colaborator bun, care și-a făcut datoria în mod cinstit”²⁶.

Alte informații pe care le aflăm despre Aurel Hetco din dosarele Securității datează din anul 1961. Este vorba de o investigație cerută de Serviciul III din cadrul MAI Cluj: „Agenta «Radu Elisabeta», ne-a informat despre sus-numitul că domiciliază la adresa din str. Ioan Ghica nr. 26, din anul 1958, în calitate de chiriași împreună cu soția sa.

Despre sus-numitul nuse cunoaște ca în prezent să aibă ocupații deosebite decât tot timpul stă la domiciliu și citește sau vizionează diferite spectacole.

Față de vecini are o comportare bună și nu este încadrat politic”. Se mai afirmă că era des vizitat de Adela Pop din str. Tebei, fiică de preot²⁷.

Pe data de 6 ianuarie 1965 se hotărăște trecerea în evidență pasivă a dosarului de Urmărire Informativă a lui Aurel Hetco, subliniindu-se că era la o vârstă înaintată și nu mai era „periculos” pentru regimul totalitar comunist: „În prezent elementul este în vârstă de peste 80 de ani, trăiește o viață retrasă neavând legături prezente cu alte elemente suspecte.

Este mulțumit că în urmă cu 2 ani a primit pensia, singura sursă de existență”²⁸.

Alte funcții importante deținute de Aurel Hetco după Marea Unire au fost: secretar general al „Acțiunii Patriotice”, vicepreședinte al „Agrului”, membru în Comitetul de Direcție al „Ligii Antirevizioniste din Transilvania” și președinte al „Asociației (foștilor) gardiști și legionari români ardeleni, luptători pentru întregirea neamului din 1918-1919” timp de 12 ani, în perioada 1928-1940, până la Dictatul de la Viena din 30 august 1940. După război, văzând direcția spre care se îndreaptă țara, a renunțat la funcție, fiind numit președinte de onoare al asociației.

Pentru meritele sale deosebite în realizarea României Întregite, în anul 1938 a fost decorat cu Ordinul și Medalia „Ferdinand”, cu spade²⁹.

Aurel Hetco a decedat la 13 februarie 1967 la Cluj³⁰, cu puțin înainte de a împlini vârsta de 82 de ani. A fost, din păcate, încă una din nenumăratele victime ale

regimului totalitar comunist, arestat, condamnat pe nedrept, trimis cu Domiciliu Obligatoriu, marginalizat și a sfârșit într-o nemerită uitare.

Acum, când se împlinesc 100 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România, eveniment unic în istoria noastră românească, la realizarea căreia a contribuit și Aurel Hetco, se cuvine să-i cinstim memoria așa cum se cuvine.

Note:

1. A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I. 569933, f. 24; Idem, fond Penal, dosar P. 6242, f. 5.
2. *Transilvania* (Sibiu), nr. 6, noiembrie-decembrie 1912, p. 567.
3. Idem, nr. 4-5, iulie-octombrie 1913.
4. Cornel Grad, Doru E. Goron, 1918/1919. *Contribuții sălăjene la Marea Unire*, Ed. Limes, Zalău, 2000, document nr. 80, p. 284.
5. *Ibidem*, p. 281.
6. A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar P. 6242, f. 5.
7. C. Grad, D. E. Goron, *op. cit.*, document nr. 80, p. 267.
8. *Ibidem*, p. 268.
9. *Ibidem*, p. 269.
10. *Ibidem*, p. 77.
11. *Ibidem*, p. 281.
12. *Ibidem*, p. 283.
13. *Ibidem*, p. 284.
14. A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I. 569933, f. 24.
15. Idem, fond Penal, dosar P. 6242, f. 21.
16. *Ibidem*, f. 23.
17. *Ibidem*, f. 9.
18. *Ibidem*, f. 24.
19. Idem, fond Informativ, dosar I. 569933, f. 24.
20. *Ibidem*, f. 25.
21. *Ibidem*, f. 7.
22. *Ibidem*, f. 6.
23. Idem, fond Penal, dosar P. 6242, f. 31.
24. Idem, fond Informativ, dosar I. 569.993, f. 19.
25. *Ibidem*, f. 62.
26. *Ibidem*, f. 63.
27. *Ibidem*, f. 61.
28. *Ibidem*, f. 79.
29. C. Grad, D. E. Goron, *op. cit.*, document nr. 80, p. 285-287.
30. A.C.N.S.A.S. fond Informativ, dosar I. 569.993, f. 78.

Sursa ilustrații: Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sălaj

O întoarcere la „brazdă”

Gheorghe MOGA

Prezența termenilor aparținând fondului popular al lexicului în creațiile argeziene cu statut de „arte poetice” își are temeiul în convingerea autorului că poetul își poate alege cuvintele din toate domeniile vocabularului, esențială rămânând *prefa cere a* materialului lexical în „versuri și icoane”: „În cuvintele adormite trebuiesc trezite vâpăile avântate”. O frecvență deosebită o are cuvântul *brazdă*. Prezent în *Testament* („Ca să schimbăm, acum, întâia oară, / Sapa-n condei și *brazda*-n călimară...”), cuvântul revine în *Plugule, Rugă de seară, Nu v-am sădit, Cuprinsul, Inscriptia inscripțiilor*, de cele mai multe ori în preajma altor cuvinte din același câmp semantic: *pământ* (*lut, ogor, țarină*), *plug*. Prin „potrivirea” acestora îi sunt sugerate cititorului legătura strânsă dintre condeier și pământul căruia îi aparține, nevoia primenirii, prin efort trudnic și disciplinat, a creației artistice, încrederea în forța cuvântului de a intra „în suflete de prieteni și străini”, conștiința „urmei” lăsate în câmpul literaturii române. „Cea mai nevrednică odraslă de plugar” – cum, cu modestie, se autodefineste în *Întoarcere la brazdă* – și-a tras seva vieții și a creației prin rădăcina rămasă în „pământul de acasă”.

Substantivul *brazdă* are sensul de „fâșie de pământ răsturnată cu plugul”; prin analogie a căpătat și sensul de „glie”, mai apoi de „rând de iarbă cosită” și „strat de legume sau de flori”. Prin extensiune a ajuns să însemne și „hotar, graniță”. *A fi în brazdă (cu cineva)* înseamnă, în sudul Ardealului, „a fi vecin cu cineva”. *Brazdă* este un împrumut slav vechi. „Împrospătarea limbii cu cuvinte de origine slavă” – cum numește Sextil Pușcariu acest proces de lungă durată – și înlocuirea termenului vechi prin cel nou a urmat după o epocă de coexistență a celor două cuvinte sinonime” (*Limba română*, Minerva, București, 1976, p. 274). Acest proces cunoaște aspecte multiple; uneori, cuvântul latin coexistă cu cel slav (*șă-tarniță, lard-slănină*), alteori, cuvântul slav aduce o nuanță semantică în plus (*lăudă-fală, pulbere-praf*). Sunt cazuri în care „lupta” dintre perechile de cuvinte nu s-a încheiat (*față-obraz*). Și Sextil Pușcariu continuă: „Cât de «nelogică» e înlocuirea cuvintelor de origine latină cu împrumuturi de la slavi se vede din cazuri ca *plug, sită, război, brici*, de origine slavă, deși *ar, cern, țes și rad* sunt latine”. În tomul I, partea I (A-B) din *Dicționarul Academiei*, s.v. *brazdă* găsim, firește, citate din scrierile tipărite până la data editării acestui volum (1913). Contextele argeziene în care apare *brazdă* acoperă sensurile înregistrate, aducând în plus nuanțe care îmbogățesc

„cariera poetică” a termenului.

Nici în alte limbi romanice nu s-a păstrat cuvântul latinesc *lira* „brazdă”. În limba franceză *sillon* este termenul corespondent a cărui origine (probabilă) se află în substratul galic. În limba italiană sunt două cuvinte cu sensul de „brazdă”: *zolla* provine din adjectivul lat. *solla* „compact, întreg” (la rândul lui provenind din *solidus*) și *solco*, ultimul cu sensuri secundare identice cu cele din română „dără, urmă, rid” și cu un derivat verbal *solcare* „a brăzda”. Totuși lat. *lira* poate fi recunoscut în verbul *delirare* cu sensul inițial „a ieși afară din brazda plugului”: „Nașterea noului înțeles se explică numai luând în considerare importanța rituală a liniei drepte trasată de plug, care apare încă în riturile «brazdei drepte» conservate în folclorul italian: forme de devoțiune religioasă legate de tragerea unei brazde (adesea noaptea; în anumite zile ale fazelor lunare), din trasul drept sau strâmb al brazdei se vor deduce previziunile despre mersul anului agricol, despre starea de sănătate a membrilor comunității în lunile următoare. Noțiunea de *delir*, cu alte cuvinte, este percepută ca o încălcare a unei reguli fundamentale a aratului” (Mario Alinei, Francesco Benozzo, *Dizionario etimologico-semantic della lingua italiana*, Pendragon, Bologna, 2015, pp. 37-38).

Cu două decenii înainte, printr-o analiză istorică verticală și cu dovezi scrise, G.I. Tohăneanu redase neologismelor *delir* și *a delira* „straiul lor sărbătoresc, de imagini”: „Împrumutat din latinescul *delirare*, verbul nostru *delira* «a aiura» și-a pierdut, pentru noi, transparența: în latină este analizabil, românii recunoșteau, în alcătuirea lui, substantivul *lira* și prefixul *de-*, exprimând, de astă dată, «ieșirea din», «abaterea de la». Prin urmare, «la obârșie, la izvor», *delirare* a fost un termen plugăresc, însemnând mai întâi, «a ieși din brazdă», apoi «a părăsi linia dreaptă», în sfârșit «a aiura, a bate câmpii»” (*Dicționar de imagini pierdute*, Amarcord, Timișoara, 1995, p. 8).

În graiul plugarului de la noi, petecul de pământ nearat, care rămâne când brazda nu-i dreaptă, se numește *greș* (substantiv postverbal din *a greși*), iar ieșirea din brazdă (prin generalizare, lucrul făcut rău) se numește *greșeală*. Creatoare de imagine sunt și locuțiunile *a da* (*a aduce pe cineva*) *pe brazdă* și *a se da pe brazdă*, cu variantele *a pune în rând cu lumea* (*cu oamenii*) și *a aduce (pe cineva) la calea cea dreaptă* prezente în proza lui I. Creangă, M. Sadoveanu și la mulți alții. Zona expresivă a acestor locuțiuni depășește pe cea a posibilelor verbe echivalente (*a corija, a se acomoda*).

„Am un vis”*

- într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini (VII)

LÁSZLÓ László

Am un vis, anume că, într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini – pentru că, în contrast cu aparențele, sunt mult mai multe lucruri care ne leagă. Doar să vrem să facem pași de apropiere, doar să vrem să ne ascultăm, doar să vrem să ne înțelegem. „Sine ira et studio.” (Tacit)

Premise:

Relațiile româno-maghiare în Anul Centenarului sunt destul de tensionate. Sper ca, prin aceste rânduri, să nu sap șanțuri între români și maghiari, ci poate să ne apropiem. Fiind profesor de istorie cu o anumită experiență – și unul care dintotdeauna am fost adeptul conviețuirii, cunoașterii și respectului reciproc dintre români și maghiari, în Ardeal, în România și în Europa – consider că nu trebuie să tac, ci să spun ce am de spus. Pentru că am un vis...

Unele elemente, fapte și personaje istorice alimentează tensiunile româno-maghiare, deși ar putea să contribuie la mai multă înțelegere

Trecând în revistă istoria comună, avem câteva puncte care pot reprezenta elemente (sau „muniție”) ale conflictului și care, în loc să contribuie la mai multă înțelegere, ne pun în opoziție în loc să ne apropie. Însă depinde de noi: căutăm motive de ceartă și harță sau punți și paliere comune. (Cine noi? Noi, românii și maghiarii, maghiarii și românii, aici și cât de curând.)

Cu prezentarea selectivă și, pe alocuri, subiectivă a istoriei comune, am ajuns în secolul al XVIII-lea. Secolul care a adus unirea unei părți a românilor ardeleni cu Biserica Catolică, răscoala și războiul curuților (mișcare îndreptată împotriva austrieilor), răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan, Supplexul, iluminismul și altele. De această dată ne oprim la răscoala din 1784, marcată prin numele și personalitatea lui Horea. Cred că este prima confruntare directă româno-maghiară, care nici până azi nu a fost sau nu este prezentată așa cum s-a petrecut, ci într-o măsură sau alta, cu patimă și părtinire.

Răscoala lui Horea (1784)

Cum am procedat și în episoadele anterioare, voi face mai întâi referire la manualele de istorie din care au învățat înaintașii și urmașii noștri, apoi voi mai face trimitere la unele lucrări despre evenimentul discutat, iar dacă timpul îmi va permite, voi trage și unele concluzii.

Se știe că personajul central al răscoalei este Nicolae Ursu (poreclit Horea sau Horia), care era un om întreprinzător și, de mai multe ori, s-a deplasat la Viena

cu jalbele moților. Horea fost primit în audiență chiar de împăratul Iosif al II-lea. Nu era un caz excepțional, ci o practică uzuală, motiv pentru care s-a răspândit, ori s-a întărit mitul „bunului împărat”. În tradiția și credința populară, suveranul (voievodul, regele, împăratul sau pur și simplu șeful), este un om bun, guvernat de bune intenții, însă cei din preajma lui îl mint și îl împiedică să facă fapte bune. Iar decretul sale – cele bune, evident – sunt ascunse de intermediari, funcționari și de instituțiile locale ticăloase etc.

Despre audiența lui Horea, manualul interbelic afirmă: „Deși împăratul a fost rezervat, Horia a înțeles că n-ar fi supărat dacă românii și-ar cucerii singuri drepturile. Întors în Ardeal, Horia răspândește vestea că împăratul a admis ridicarea românilor și că-i ia sub ocrotirea lui” (1). Dacă asta a fost sau nu intenția împăratului, nu are relevanță. (Deși, judecând corect, un șef de stat nu agreează animozități sub cârmuirea sa, deci nu credem că ar fi încurajat intențiile rebele, adică „ridicarea românilor”). Însă, dacă ne gândim la practica vieneză de „Divide et impera”, atunci o asemenea interpretare a faptelor pare să fie plauzibilă. Dar aceasta este doar o simplă speculație, lipsită de probe certe.

Pentru mersul evenimentelor, însă, această audiență a dat gir liderului moților. El a devenit o autoritate, care, întors acasă, spunea că aduce un mesaj imperial important. Pe parcursul întregii răscoale, Horea a afirmat peste tot că acționează în numele și din porunca împăratului, „și în numele lui Dumnezeu”, știind foarte bine că moții sunt deosebit de credincioși. Horea a fost susținut în demersul său de numeroși preoți ortodocși, fapt care i-a sporit autoritatea și credibilitatea. Moților nu le-a fost greu să-l creadă, și pentru motivul că asemenea vorbe erau pe placul lor...

Pretextul sau ocazia pentru izbucnirea răscoalei a fost un ordin imperial din ianuarie 1784, prin care se permitea înscrierea țăranilor din zonele apropiate regimentelor de graniță din Transilvania, în regimentele de grăniceri deja existente. Țăranii dependenți sperau că, prin înscriere, vor scăpa de iobăgie și, pe deasupra, vor primi și arme. După ce autoritățile realizează că ordinul a fost greșit interpretat (atât de țărani, cât și de autoritățile militare din Transilvania, care au înscris locuitorii din peste 80 de sate), vor face totul ca înscrierile să fie anulate și să se revină la starea inițială, însă bulgărele de zăpadă odată aruncat, cam greu se poate opri.

„Cu o mare iuțeală răscoala cuprinde întreg Zarandul,

de unde se răspândește în Hunedoara, în Munții Abrudului, unde Horea de față cu Cloșca, Crișan și Ioan fiul lui Horea, la 4 noiembrie, ia jurământul celor adunați în hotarul comunei Blăjeni” (2). Răscoala izbucnește, prin urmare, răspândindu-se mai ales în zona de munte și în împrejurimi.

Referitor la cauza răscoalei (a faptului că răscoala a izbucnit în Apuseni) și despre situația locuitorilor munților numiți, cu termenul generic, „moți”: „Cea mai grea situație o aveau moții, iobagii de pe domeniile statului din Munții Apuseni. Pe domeniul Zlatnei, în condițiile unui minerit reorganizat...” (3). Apare aici, pe drept, faptul că inițiatorii erau iobagii de pe domeniul statului (stat reprezentat prin instituții supuse Vienei), dar de aici până la desfășurarea deplină a evenimentelor e o cale cam lungă: iobagii statului se răzvrătesc împotriva nobilimii și a autorităților locale. Din acest motiv pare plauzibilă ideea citată, legată de intenția sugerată de împărat cu ocazia primirii lui Horea... Când ne referim la autorități, ne gândim la instituțiile din comitate, dar și la instituțiile miniere, fiscale. Se mai impune o precizare: în zona Apusenilor nu prea locuiau nobili, ei având castele și locuințe în zone mai fertile, de șes, pe valea râurilor mai mari și, eventual, în orașe. Ca să „se întâlnească” cu „nobilii”, moții trebuiau să iasă din zona Apusenilor.

Tot despre cauze și în privința începutului răscoalei: „Până la începutul secolului al XVIII-lea, locuitorii Munților Apuseni, moții s-au bucurat de o serie de avantaje, în ceea ce privește serviciul militar și obligațiile în produse. Transformarea zonei, în 1715, în domeniu de stat a determinat intensificarea ritmului de aservire a acestora. Ei au pierdut dreptul de cârciumărit, de exploatare a pădurilor și pășunilor. Au fost supuși, de asemenea, unor servituți legate de dezvoltarea mineritului: construirea de cuptoare, transportul lemnului și minereului, ca și la plata unor impozite” (4). În lectura mea, manualul precedent poate exagera susținând că țăranii dependenți din zonele de șes aveau o situație cel puțin la fel de dificilă și nu prea aveau scăpare, nici eventuale venituri suplimentare din prelucrarea și valorificarea lemnului, nici posibilitatea vânatului etc. Locuitorii din Apuseni, în mod cert, nu aveau o situație de invidiat, datorită climei și a faptului că terenurile cultivabile erau puține și neroditoare etc. Dar zona montană oferă alte oportunități, de care încercau să profite locuitorii, iar autoritățile imperiale urmăreau să controleze situația, în virtutea sistemului de stat centralizat. (Statul vrea întotdeauna să stoarcă bani de la contribuabili.) Anterior, locuitorii din Apuseni aveau anumite avantaje, în comparație cu cei din zonele mai joase, mai intensiv exploatate. Statul austriac, însă, cuprins de febra centralizării, nu a vrut să lase „porțițe” de scăpare pentru supuși, strângând, astfel, „cureaua” pentru locuitorii din zona montan-minieră. (Situația cu obligațiile crescute ale moților s-a înrăutățit după 1772. Înaintea acestui an, autoritățile nu

aveau date certe despre numărul locuitorilor din zonă și nici despre posibilitățile lor materiale!)

Primul incident (conflict) armat are loc la Curechiu, în 1 noiembrie 1784: „La Curechiu, un sat din apropierea Bradului, țăranii sunt atacați de reprezentanții autorităților zărandene. Întâmplarea de la Curechiu din 1 noiembrie înseamnă scânteia, care a aprins focul cel mare” (5).

De fapt ce s-a întâmplat? Pe 28 octombrie, Crișan (în numele lui Horea) a convocat la Mesteacăn, pentru 31 octombrie, reprezentanții moților. Cei adunați se vor deplasa spre Alba Iulia (pentru a se înscrie în regimentele de graniță, înscriere deja anulată cu câteva luni mai devreme). Cei aflați în drum spre Alba Iulia au înnoptat la Curechiu, în ziua de 1 noiembrie. Acolo au ajuns și reprezentanții comitatului Alba: vicecomitele, însoțit de doi „solgăbirăi” (pretori) și patru-cinci soldați. Oficialitățile aveau informații despre intenția țăranilor și despre conducătorul cetei adunate și, în consecință, l-au reținut pe Crișan. El i-a alarmat pe moții ce-l însoțeau, fiind eliberat în cele din urmă, iar oficialitățile au fost linșate de cei adunați... Doar câțiva soldați au scăpat în fugă, cu diferite răni. A mai fost asasinat inclusiv iobagul român Petru Cara, care a dat de știre autorităților despre adunarea moților de la Mesteacăn și despre intențiile lor de a se deplasa la Alba (6). (Țăranii, așadar, nu au fost atacați, arestarea nefiind un atac, ci mai degrabă un act polițienesc, administrativ-juridic, cum afirmă manualul din care am studiat și eu în ultimul an de liceu.)

În manualul postdecembrist, acest episod apare în felul următor: „La 1 noiembrie, la Curechiu s-a încercat oprirea țăranilor, dar soldații trimiși au fost dezarmați de răsculați” (7). (Să recapitulăm: vin patru soldați să-i însoțească pe funcționarii de la comitat trimiși într-o misiune aparent de rutină. Oficialii au fost linșați de mulțime, iar soldații însoțitori puși pe fugă. E omis faptul că oficialii nu au scăpat cu viață. În rest, esența afirmației este veridică: s-a încercat oprirea țăranilor, dar fără succes.)

Evenimentele sunt destul de cunoscute: răsculații, după ce câștigă controlul asupra ariei Apusenilor, ies și în zonele limitrofe, obțin anumite succese, iar autoritățile locale (din Transilvania și din cele patru-cinci comitate-județe afectate – Alba, Hunedoara, Arad, Cluj) și centrale (Guberniul și însuși împăratul luminat Iosif al II-lea), după unele tatonări și ezitări, își revin cu greu după primul șoc al intensității revoltei, dar iau apoi măsuri cât se poate de dure. Răsculații, la rândul lor, timp de peste o lună (de la sfârșitul lunii octombrie, până aproape de mijlocul lunii decembrie 1784), „fac legea” în zonele ocupate sau controlate de ei. Încearcă să găsească adepți în alte zone și să convingă lumea că dreptatea este exclusiv de partea lor. Cum apar aceste fapte în manuale:

„Sunt ocupate de răsculați, ajutați de mineri, târgurile din munți: Câmpeni, Abrud, Roșia, Zlatna. Este ata-

cată, în două rânduri, cetatea Deva, unde se refugiase nobilimea hunedoreană, fără să poate fi cucerită” (8). De fapt, orașul Deva este atacat și nu cetatea, care era o fortificație greu de cucerit, chiar și pentru o armată dotată cu artilerie. Cetatea avea o garnizoană austriacă puternică. O altă mică clarificare și completare: „târgurile” ocupate erau de fapt orașe miniere și nu târguri, iar în text nu se face vreo referire la atrocitățile comise de răsculați în aceste orașe... (Răsculații nu atacă obiective, fortificații deținute ori păzite de austrieci/imperiali sau localități locuite de sași.)

Alt manual: „Răsculații, sprijiniți de mineri, au ocupat localitățile Câmpeni, Abrud, Roșia, Zlatna. Nobilii se ascund în orașe, fug spre Deva, Cluj, Arad, Hunedoara, Oradea, la adăpostul zidurilor acestora” (9). Este un manual din perioada comunistă, nefiind deci nevoie să se explice de ce fugeau, de ce se ascundeau nobilii din fața răscoalei. Dar și aici confuzia între cetăți și orașe persistă. (Orașele aveau conduceri, autorități locale civile alese, pe când cetățile erau sub controlul autorităților militare imperiale!)

Tot legat de evenimentul din 1 noiembrie: răsculații „pe drum, au fost atacați de soldați trimiși de autorități (la 1 noiembrie 1784)” (10). Majoritatea manualelor și lucrărilor care prezintă răscoala din anul 1784 nu fac referire la incidentele sau agresiunile (eventualele atrocități) comise de răsculați. (În schimb, faptele nobililor sunt exagerate.) Doar, ici-colo, o aluzie sau ceva mai concret:

„În fața radicalizării și extinderii răscoalei, autoritățile și nobilimea sunt cuprinse de mare spaimă” (11). E vorba, prin urmare, de radicalizare, care poate fi interpretată în fel și chip.

„Apoi atacă nobilimea satelor, răscoala răspândindu-se cu iuteală” (12). Da, aici apare și precizarea că e vorba de nobilimea satelor. Alte descrieri sumare asemănătoare: „Au fost atacate și distruse domeniile și castele ale nobililor” (13). Majoritatea manualelor invocate sunt din perioada anterioară anului 1989, deci din perioada comunistă, când, în predarea istoriei, se pune mare accent, în spirit marxist, pe „lupta de clasă”, în cazul răscoalei lui Horea, pe lupta dintre nobilimea „exploatoare” și țărănimea „asuprită”. Însă e bine de știut că – mai ales cu ocazia atacurilor asupra orașelor miniere, dar și în alte localități – au căzut victime nu doar nobili, feudali, privilegiați, ci și oameni simpli, femei și copii. (Despre aceste pierderi de vieți omenești nu prea se scrie în manuale.)

Termenul de „nobil”, „nobilime” devine unul blestemat, nu doar în sursele din anii comunismului, ci și după. Următorul pasaj „pune degetul pe rană”, prin felul în care este interpretată (după mine în mod greșit) relația româno-maghiară în ultimele două-trei secole:

„Luptele au reînceput și mai acerbe. Țăranii s-au confruntat cu armata, dar mai ales **cu nobilimea**. În focul răscoalei chemările sociale devin etnice, adică țăranii sunt numiți mai peste tot români (valahi), iar nobilii sunt

numiți unguri. Ca urmare, mișcarea socială, capătă coloratură națională, căci nu mai este doar o luptă a țăranilor contra nobililor, ci și una a românilor supuși contra unguilor stăpâni” (14).

Cred că pasajul mai sus citat este cât se poate de explicit și tipic pentru istoria prezentării relațiilor româno-maghiare. Afirmatia că răsculații „s-au confruntat cu armata”, la începutul răscoalei, necesită niște precizări: atât guvernatorul Transilvaniei (contele Samuel Brukenthal), cât și comandantul armatei imperiale din Transilvania, ori însuși împăratul aflat, departe, la Viena, la început au ezitat să trimită trupe regulate împotriva răsculaților, crezând că autoritățile locale vor putea aplana „conflictul” cu forțe locale. Iar din faptul că „țăranii s-au confruntat” nu reiese care a fost partea ce a atacat. Ei au fost de părere că episcopul ortodox și alți trimiși oficiali vor putea să-i liniștească pe răzvrătiți. Astfel a fost trimis și medicul oculist Ioan Molnar Piuariu, ca să-i convingă pe moșii răsculați să se întoarcă acasă. (Ulterior, când vor fi trimise unități militare mai semnificative, răscoala va fi lichidată în scurt timp.)

În privința confruntării răsculaților cu nobilimea: după ce răsculații încep să atace conacele și castelele, nobilimea se vede nevoită să se apere și încearcă să se organizeze în acest sens. Trimit apeluri repetate la Guberniu pentru a cere ajutor militar și pentru a raporta distrugerile, pierderile. Văzând pasivitatea inițială a Guberniului și a armatei imperiale, atât nobilimea, cât și autoritățile din orașe și comitate se mobilizează. Comitatele, ca instituții administrative în caz de forță majoră, puteau mobiliza nobilimea ce locuia pe teritoriul lor. Un exemplu relevant este cazul orașului Deva, reședința comitatului Hunedoara: aici, datorită mobilizării nobilimii și a locuitorilor orașului, se reușește respingerea mai multor atacuri ale răsculaților. Tot aici, răsculații capturați cu ocazia atacului, pe baza legii statariale, au fost judecați sumar și executați. (Ulterior, Guberniul va interzice comitatelor să recurgă la măsuri statariale, în încercarea de a aplana și a nu extinde conflictele.)

Ultima parte a pasajului explică felul în care se contopește cauza socială și cea națională în privința caracterului răscoalei. În majoritatea manualelor mai apare și faptul că, în unele zone, ar fi participat la răscoală și iobagi maghiari...

În condițiile unui „război civil” (până la intervenția mai pregnantă a armatei, în zonele afectate de răscoală lui Horea, a fost practic război civil), partea atacată are tot dreptul să se organizeze și să se apere. În cazul în care cei care prezintă asemenea confruntări, amestecând victimele cu agresorii sau confundându-i, nu servesc adevărului istoric, relațiilor interetnice (interconfesionale) și nici măcar interesului național!

Demn de un stil pe care-l credeam dispărut din literatura istorică de la noi, ca un exemplu de interpretare greșită a istoriei, iată un alt pasaj: „Ca simbol

al egalității sociale și etnice, nobilii erau puși să îmbrace veșminte românești, să se boteze ortodox, iar fetele nobile să se căsătorească cu țărani români” (15). Deci vedeți și citiți bine: e vorba de „egalitate socială” și „egalitate etnică” (națională). Autorii consideră că aceste fapte sunt corecte și le prezintă fără vreo explicație. Toată lumea știe că un individ născut într-o familie, într-o comunitate dobândește o identitate confesională și etnică. (Cele două identități se îmbină, se completează, se suprapun.) Trecerea silită la o altă etnie/confesiune, nu este simbolul egalității, ci pur și simplu al utilizării forței, a violenței. (A utiliza, așadar, termenul de „egalitate” în acest context, mi se pare nepotrivit, chiar „neacademic”.) Din sursele vremii reiese că respectivele persoane (puse la asemenea încercări), nu erau toate de origine nobiliară, feudală, privilegiată dacă vreți. Printre ele (dintre care și persoane de sex masculin, cărora li s-a impus convertirea cu forța), erau și oameni de rând, locuitori etnici maghiari din orașele ocupate de răsculați. Printre cei vexați sau exterminați au fost și preoți protestanți, călugări catolici, funcționari sau intelectuali, nu doar feudali și privilegiați. Și dacă vrem neapărat ceva despre **simboluri**, răsculații au impus ca, pe mai multe biserici protestante (calvine sau unitariene din orașele miniere ocupate de răsculați), să se pună crucea bizantină pe uși sau pe turnul bisericilor, iar simbolurile protestante au fost îndepărtate. Tot în acest context al „egalității”: ce valabilitate și valoare au căsătoriile sau botezurile impuse cu forța?

Consider că este mult mai corectă abordarea autorului din perioada interbelică, care descrie faptele așa cum au fost: Horea (în ortografia vremii Horia) „luând ca ajutoare pe alți doi țărani, Cloșca și Crișan, ridică steagul răscoalei și țărani se aruncă asupra castelelor nobililor din comitatul Hunedoarei, arzând și omorând în calea lor” (16). (Istoricul nu încearcă aici să cosmetizeze, să interpreteze evenimentele, le prezintă așa cum au fost și nu caută justificări.)

În ultimul deceniu al regimului Ceaușescu, s-a petrecut un fenomen de „reevaluare” a răscoalei din 1784: ea a fost „transformată” în revoluție. Academicianul Ștefan Pascu a consacrat un volum aparte „Revoluției populare de sub conducerea lui Horea”, tricentenarului răscoalei lui Horea. El afirmase și cu alte ocazii faptul că mișcarea condusă de Horea a fost o revoluție, care a precedat revoluția franceză: „Documentele de epocă reliefează cu prisosință această trăsătură a marelui eveniment de rezonanță europeană, care anunță revoluția franceză din 1789” (17). [Dacă înțeleg bine, evenimentul din 1784 nu doar precede în timp revoluția franceză, ci o și anunță, o prevestește, ca și cum ar fi fost preludiul ei... Aprecierea continuă astfel: „Încadrată perfect marilor idei de libertate, egalitate și fraternitate ce animau mișcările revoluționare în curs de pregătire în întreaga Europă, revoluția populară din 1784 a fost receptată în toate cercurile progresiste și de-

mocratice ale epocii cu semnificațiile și la dimensiunile sale profunde” (18)]. (Puse în paralel, pasajul precedent, despre convertirea forțată a protestanților, cu ideile „de libertate, egalitate și fraternitate”, invocate de academician, se cam bat cap în cap.)

În ultimul deceniu al regimului național-comunist, ideea de revoluție a răscoalei lui Horea a făcut carieră, iar în deceniul nostru a fost denumită chiar „un adevărat război religios pentru Ortodoxie”. (Deci ideile și aprecierile evoluează...)

Încă o referire la caracterul de revoluție al răscoalei: „Mișcarea din 1784 are un caracter de adevărată revoluție, căci obiectivele sale – deși nu au fost concretizate din primele zile – se încheagă într-un program de revendicări sociale” (19). (Când se face referire la programul răscoalei lui Horea, se evocă întotdeauna ultimatumul adresat de răsculați locuitorilor Devei pe 11 noiembrie, ce poate fi citit în anexă.) Totuși, terminologic, diferența dintre o răscoală și între o revoluție este mare...

După cum se știe (toată lumea a învățat, poate, în clasele a VIII-a și a XII-a chiar din aceste manuale), răscoala va fi înfrântă de armata imperială. Conducătorii vor fi prinși (datorită unor trădări), închiși la Alba Iulia, interogați, judecați și executați, cu excepția lui Crișan, care se sinucide. Aceste fapte sunt relatate în manualele invocate până acum, mai mult sau mai puțin nuanțat, mai mult sau mai puțin părtinitor:

„Trădat însă de câțiva foști tovarăși, atrași de sumele făgăduite pentru prinderea lor, Horia căzu în mâinile dușmanilor împreună cu credincioșii lui, Cloșca și Crișan. Ungurii îi condamnară la moarte, Horia și Cloșca pieriră pe roată la Cluj, iar Crișan se spânzură în închisoare...” (20). Cu excepția faptului că nu ungurii i-au condamnat, ci un tribunal de la Alba Iulia, numit din ordinul împăratului, iar execuția a avut loc la Alba, nu la Cluj, în rest aproape că ar fi în regulă...

Altă apreciere: „Nobilimea și armata imperială încep «pacificarea» țării. Sute de țărani sunt condamnați la moarte, fără judecată...” (21). După mine nu este întâmplătoare plasarea, din nou, a nobilimii înaintea armatei. Dacă nobilimea era declarată dușmanul numărul unu, atunci să rămână în continuare. Iar afirmația despre condamnări la moarte fără judecată nu este corectă din punct de vedere istoric: din ordin imperial sunt arestați și cercetați cam 600 de țărani participanți la răscoală. Dintre ei aproximativ 37 sunt condamnați la moarte. Însă împăratul aprobă doar executarea celor trei șefi: Horea, Cloșca și Crișan. În cazul celorlalți cercetați, după detenții destul de scurte, se aplică pedepse corporale și vor fi lăsați liberi, la ordinul expres al împăratului. (Singura condamnare și executare în masă, a 31 de răsculați, se petrece la Deva, pe baza legii excepționale/statariale, încă în noiembrie 1784, nu după înăbușirea răscoalei. Cum am mai spus, Guvernul interzice pe viitor aplicarea legii statariale, extraordinare.) Cred că formularea: „condamnați la moarte, fără judecată” e lipsită de logi-

că, condamnarea presupunând o anumită judecată...

„În aceste condiții începe represiunea nobilimii, care nu cunoaște margini prin cruzimea ei. Cu acest prilej cad pradă răzbunării nobilimii un mare număr de țărani...” (22). La fel ca în pasajul precedent, nobilimea e vinovată și pentru aceste răzbunări crunte, iar rolul autorităților imperiale este trecut cu vederea, pe când, de fapt, imperialii aveau puterea și mijloacele să restabilească ordinea, să facă „pacificarea”, revenirea la starea legală, anterioară răscoalei, din citatul de mai sus. Împăratul Iosif al II-lea a interzis cu desăvârșire orice răzbunare.

Un alt manual, aflat încă în folosință (în vigoare), la Antologia de texte – care face parte din manual – reproduce sentința de condamnare la moarte a lui Horea și Cloșca. (Anexa II). De reținut, cel care citește sentința este contele Jankovits, comisar imperial trimis în Transilvania și Banat pentru restabilirea ordinii de către Iosif al II-lea, un iozefin convins. (Și nici nu este etnic maghiar sau ardelean.) Din text reiese că această sentință se bazează pe Codul penal Terezi-an, adoptat în timpul împărătesei Maria Tereza, fiind practic unul cu iz medieval.

O altă sursă utilizată de mai multe ori, pare corectă la prima impresie:

„Horea, Cloșca și Crișan, închiși și purtați în lanțuri prin sate, au fost frânți cu roata (1785) la Alba Iulia (Crișan se sinucisese în timpul detenției), în prezența forțată a mii de țărani, iar apoi trupurile lor au fost tăiate în bucăți și expuse la margini de drumuri. Au fost omorâți în timpul răscoalei vreo cinci sute de țărani; dintre nobili muriseră cam o sută cincizeci” (23).

Referitor la prima parte despre relatarea sorții conducătorilor răscoalei, nu avem ce să completăm sau să contrazicem, pentru că e corectă. Însă cu afirmația cantitativă, referitoare la numărul victimelor, nu putem fi de acord. E drept, se spune orientativ-aproximativ „vreo” sau „cam”, dar datele nu corespund realităților istorice reflectate de izvoarele contemporane. Există în registrele bisericilor din localități liste cu victimele, liste cu cei condamnați și cei executați etc. Fără să fim în posesia adevărului istoric absolut, putem da unele cifre, care diferă fundamental de sursa citată: din rândurile răsculaților – atât cu ocazia ciocnirilor, cât și în urma unor sentințe capitale – pierderile de vieți omenești s-au ridicat la aproximativ 1500 de persoane. (Cel puțin triplul numărului estimat de autorii citați.) Pierderile de partea maghiară – așadar nu „nobilărie”, căci victima nu are rang social sau politic – s-au ridicat la aproximativ 4000 de vieți. Las pe fiecare să se convingă, să verifice, să confrunte aceste date. Repet, nu toți au fost nobili! Însă toți au fost victime, atât de o parte, cât și de cealaltă.

În privința motivului pentru care am ales o temă cât se poate de sensibilă, referitoare la relațiile româno-maghiare, consider că nu e bine să prezentăm faptele unilateral, să dăm informații trunchiate, eventual

inexacte. Faptul este cu atât mai grav, cu cât aceste lucruri apar astfel în manualele de istorie, care contribuie la formarea conștiinței naționale și a caracterului cetățenilor. Dacă se procedează așa cum au făcut autorii manualelor mai sus citate, nu au de câștigat nici relațiile interetnice, dar nici națiunea majoritară. În istorie, nu e posibil ca într-o parte să fie doar semizeii sau măcar ființe neprihănite, iar de partea opusă doar ticăloși, criminali, canalii și perversi. Comunitățile, precum pădurile, au valori (elite) și „uscături” cam în aceeași proporție, între cele două situându-se masa oamenilor de rând.

Repet, manualele de istorie (evident și celelalte scrieri istorice) trebuie să conțină informații corecte și în cazuri controversate, cum a fost și cu răscoala lui Horea, să nu recurgă la exagerări, prezentări tendențioase, ideologizate, politizate, unilaterale, pătimașe, ci „sine ira et studio”.

Atitudinea elitei intelectuale românești – contemporană cu evenimentele din anul 1784 – față de răscoală nu prea apare în manuale. (În schimb, în mai multe locuri, apar luări de poziții ale unor intelectuali occidentali ca fiind favorabile cauzei răsculaților.) Aș pomeni două personalități ardelenice cunoscute ce nu împărtășesc viziunile din manualele mai sus citate despre răscoala lui Horea:

1. Medicul oculist **Ioan Molnar Piuaru**, care a participat la medierea dintre autorități și răsculați, fiind deci în miezul evenimentelor. Era etnic român și nimeni nu poate nega acest fapt (și nici să spună că ar fi fost „vândut ungurilor”), deoarece nu la cererea „nobililor” (maghiarilor) a dus această muncă riscantă de tratative cu răsculații: „În răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan, se implică ca mediator, deși nu este de acord cu metoda revoluționară, pe care o consideră dăunătoare intereselor mai mari ale țărănilor” (24). (El a participat la misiunea de mediere cu împuternicirea guvernatorului Transilvaniei, S. Brukenthal.)

2. **Samuil Micu**, ilustrul iluminist și membru fondator al Școlii Ardelene, nu cred că trebuie prezentat cititorilor. Și nici el nu este de acord cu răsculații lui Horea, cum reiese și din aprecierea istoricului francez despre Micu: „Națiunea elitelor nu este întrupată de șerbii răsculați, chiar când aceste elite se îngrijorează de soarta și de educația lor. Intelectualii sunt îndurerați de starea națiunii lor, care conduce la acte de barbarie. «Vai! Regretă Micu, cât a căzut de jos națiunea noastră! Servitori și sclavi, proști și ignoranți, săraci și decăzuți! ...Ar trebui să înceapă să studieze și, studiind, să atingă înțelepciunea, și prin înțelepciune să ajungă la fericire. Și drept conducători, ei ar trebui să aleagă oameni luminați, oameni mândri; ar trebui să se privească în această oglindă»” (25). Iluminiștii (printre care se numără Samuil Micu, nepotul lui Inocenție Micu), consideră că poporul de jos trebuie ridicat prin școală, prin educație. Cuvintele sale mai au o anumită actualitate și în secolul XXI, chiar și în marea familie europeană (UE). Iar

dacă cineva alunecă pe teren confesional (ortodocși versus greco-catolici) greșește profund și nu vede, de copac, pădurea...

Într-un alt loc, tradus în limba maghiară, am găsit un alt pasaj atribuit lui Micu, pe care încerc să-l retraduc în limba română, deoarece nu am găsit originalul în limba română: „...S-au răsculat printre mocanii din părțile Crișurilor câțiva oameni blestemați, care au vrut să distrugă nobilimea...” (26). Conform aprecierii, iluministul român vede în cauza răsculaților nu o cauză „dreaptă” (națională), ci una reprobabilă (socială, politică dacă vreți).

(Iar dacă aplicăm logica textului citat la nota nr. 18: „revoluția populară din 1784 a fost receptată în toate cercurile progresiste și democratice ale epocii cu semnificațiile și la dimensiunile sale profunde”, ar reieși de aici că personalitățile din secolul XVIII, mai sus citate, nu ar fi fost „progresiste”).

Unele concluzii

Fără să ascundem viziunile și aspectele contradictorii, faptele trebuie să fie prezentate nu prin exagerări, omisiuni sau „înfrumusețări”, ci dacă se poate complet și în context. (Referirea se face la relațiile „problematic” din istoria româno-maghiară.)

Să nu transpunem în trecut realitățile prezentului și nici invers.

Să folosim – e și utilă, nu doar „la modă” – perspectiva multiplă asupra istoriei.

Autorii de tratate de istorie și de manuale să nu recurgă la manipulări sau la „modificarea” istoriei, pentru că, în ziua de azi, pot fi demascați/descoperiți în câteva minute. (Ca și cu plagiatele: Verba volant, scripta manent!)

Când și unde sunt probleme controversate, să fie prezentate, măcar sumar, opiniile și sursele contrare.

Deși am spus și mai sus, simt nevoia să repet: în condițiile prezentării unui „război civil” nu este util și nici moral să se confunde victimele cu agresorii, nici măcar din „patriotism”. Dacă mediul ambiant – o dictatură, de pildă – nu permite exprimarea liberă, atunci se pot face aluzii, trimiteri, care nu întotdeauna pot fi înțelese de cenzura regimului, ori se poate opta și pentru tăcere...

Repet și accentuez: autorii de manuale (evident și profesorii care predau) au responsabilitatea să nu caute gâlceava acolo unde nu este, să nu idealizeze pe unii și să demonizeze pe alții, pe scurt, să fie corecți.

* „Am un vis, și anume că într-o bună zi, pe dealurile roșii din Georgia, fiii foștilor sclavi și fiii foștilor proprietari de sclavi vor putea să se așeze împreună la masa fraternității...” spunea regretatul **Martin Luther King** în 1963, pe care-l parafrazez în titlu.

Note:

(1) Petre P. Panaitescu, *Istoria Românilor*, ediție reprint, EDP București, 1990, p. 243.

(2) *Istoria României*, manual pentru anul IV licee de

cultură generală și de specialitate, redactor responsabil și coordonator, acad. prof. Ștefan Pascu, EDP București, 1976, p. 155.

(3) *Istoria antică și medie a României*, manual pentru clasa a VIII-a, EDP București, 1987, p. 213. Idee preluată și de manualele mai noi, aproape cuvânt cu cuvânt: „Situția cea mai grea o aveau moșii din Munții Apuseni, supuși la o serie de munci auxiliare în mine sau la pădure” (Sorin Oane, Maria Ochescu, *Istorie*, manual pentru clasa a VIII-a, Humanitas Educațional, București, 2007, p. 94.)

(4) Mihai Manea, Adrian Pascu, Bogdan Teodorescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la revoluția din 1821*, manual pentru clasa a XI-a, EDP București, 1997, p. 377.

(5) *Istoria României*, manual pentru anul IV licee de cultură generală și de specialitate, redactor responsabil și coordonator, acad. prof. Ștefan Pascu, EDP București, 1976, p. 155.

(6) Szilágyi Ferencz, *Hóra világ Erdélyben* („Lumea lui Horea în Ardeal”), Pesta, 1871, p. 61 <http://mek.oszk.hu/15700/15735/15735.pdf>.

(7) *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la revoluția din 1821*, manual pentru clasa a XI-a, EDP București, 1997, p. 378.

(8) *Istoria României*, manual pentru anul IV licee de cultură generală și de specialitate, redactor responsabil și coordonator, acad. prof. Ștefan Pascu, EDP București, 1976, p. 155.

(9) *Istoria antică și medie a României*, manual pentru clasa a VIII-a, EDP București, 1987, pp. 214-215.

(10) Ioan-Aurel Pop – Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 2013, p. 165. Nici nu vă vine să credeți că autoritățile sunt agresive, iar țărani răsculați sunt pașnici. Cel puțin așa reiese din descrierea distinșilor istorici clujeni contemporani cu noi.

(11) *Istoria României*, manual pentru anul IV licee de cultură generală și de specialitate, redactor responsabil și coordonator, acad. prof. Ștefan Pascu, EDP București, 1976, p. 156.

(12) *Istoria antică și medie a României*, manual pentru clasa a VIII-a, EDP București, 1987, p. 214.

(13) *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la revoluția din 1821*, manual pentru clasa a XI-a, EDP București, 1997, p. 378.

(14) Ioan-Aurel Pop – Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 2013, p. 166.

(15) *Ibidem*.

(16) Petre P. Panaitescu, *Istoria Românilor*, ediție reprint, EDP București, 1990, p. 243.

(17) Ștefan Pascu, *Transilvania străvechi pământ românesc*, București, 1988, p. 82.

(18) *Ibidem*. (Pe pagina următoare, autorul mai avertizează: „Aceia care, și astăzi, încearcă să judece prin prisma mentalităților oligarhiei feudale maghiare oprimate, căutând să imprime în conștiința cititorilor contemporani imaginea reprezentanților unei lumi demult apuse, se certifică a fi prin gândire și conștiință, mai mult decât anacronici, încadrându-se în categoria falsificatorilor istoriei”.)

(19) Francisc Păcurariu, *Românii și maghiarii de-a lun-*

gul veacurilor, București, 1988, p. 129. (Câteva rânduri mai încolo, autorul adaugă: „E un adevărat program radical, de prefaceri revoluționare burghezo-democratice, prin care se pretinde desființarea clasei dominante...” Da, e un program radical, dar nu știu dacă și burghezo-democratic. Însă sună bine...

(20) Petre P. Panaitescu, *Istoria Românilor*, ediție re-print, EDP București, 1990, p. 243.

(21) *Istoria României*, manual pentru anul IV licee de cultură generală și de specialitate, redactor responsabil și coordonator, acad. prof. Ștefan Pascu, EDP București, 1976, p. 157.

(22) *Istoria antică și medie a României*, manual pentru clasa a VIII-a, EDP București, 1987, pp. 216.

(23) Ioan-Aurel Pop – Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 2013, p. 166.

(24) *Enciclopedia României*, http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Ioan_Molnar-Piuariu

(25) Catherine Durandin, *Istoria românilor*, ediția românească, Institutul European, 1998, p. 63.

(26) Makkai László, *Magyar-román közös múlt* („Trecutul comun maghiaro-român”), Budapesta, ediție re-print, 1989, p. 188.

Anexe:

I. Ultimatumul adresat de răsculați în numele lui Horea orașului Deva și comitatului Hunedoarei, pe 11 noiembrie 1784.

Ca nobilul comitat și toți posesorii săi să pună jurământ pe cruce, cu toate odraslele lor.

Ca nobilime mai mult să nu fie, ci fiecare unde poate primi o slujbă crăiască, din aceea să trăiască.

Ca nobilii posesori să părăsească pentru totdeauna moșiile nobiliare.

Ca și ei să fie plătitori de dare tot așa ca și poporul contribuabil de rînd.

Ca pămînturile nobiliare să se împartă între poporul de rînd potrivit poruncii împăratului, ce va urma.

Dacă Măria Ta și Onorata Nobilă Tablă împreună cu nobilii posesori ar sta pe acestea, făgăduiesc pace, în semnul căreia cer să se ridice atît pe cetate, cît și pe la capetele orașului și pe alte locuri, pe prăjini cît mai lungi, steaguri albe.

(David Prodan, *Răscoala lui Horea*, I., p. 424.)

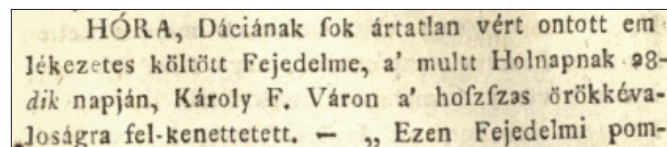
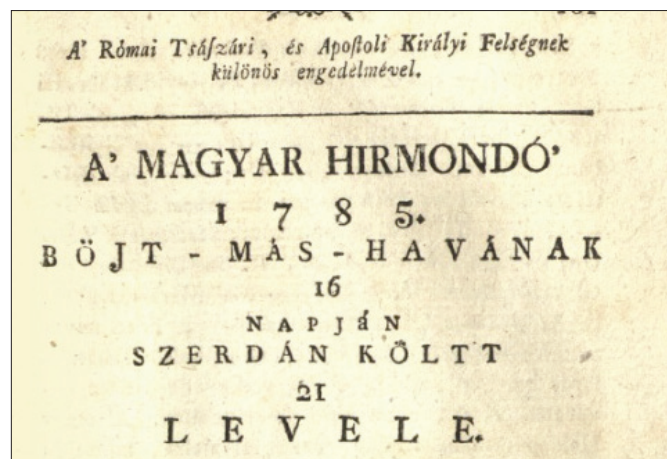
II. Sentința de condamnare la moarte a lui Horea și Cloșca, proclamată de contele Anton Jankovits la 26 februarie 1785.

„În consecință Horea, numit și Ursu Nicola, și Ion Cloșca constatați fiind ca niște scelerați crânceni, cari au comis omoruri și prădări, în conformitate cu codul criminal Terezian, articolul 62, despre tulburări și tumulte, articolul 90 despre tâlhării au să fie duși pentru crimele acestea la locul îndatinat de supliciu și acolo să li se frân-

gă toate membrele corpului începând de jos în sus, anume mai întâi Ion Cloșca, apoi Horea numit altminteri și Ursu Nicola, și în modul acesta să fie trecut din viață la moarte, iar corpurile lor să se despice și taie în 4 bucăți, capul și părțile corpului să se pună pe roate pe lângă diferite drumuri, și anume în comunele unde au comis cruzimile cele mai scelerate, iar inimile și intestinele lor să se îngroape aici la locul supliciului.

Această sentință s-a pronunțat în 26 februarie 1785, pentru dâșii, ca o pedeapsă binemeritată, iar pentru alții asemenea lor să le fie de exemplu și oroare”.

(Sorin Oane, Maria Ochescu, *Istorie*, manual pentru clasa a VIII, Humanitas Educațional, București, 2007, p. 102.)

Revista „Magyar Hirmondó” („Vestitorul Maghiar”), publicată la Pozsony pe 16 martie 1785, relatează despre „**Horea, principele imaginar al Daciei**” și despre execuția lui la Alba Regia, la sfârșitul lunii februarie. (Coperta și un aliniat care începe cu numele lui Horea.)

Gela ENEA

promisiuni pentru Alhambra

jumătăți de inimă
 aici: strugurii vinul beția și
 voma
 promite că mă vei ține în brațe
 când îmi va fi cel mai rău
 să-mi trimiti salutări
 cum trimit unele păsări semnale
 dacă se-apropie primejdia
 mă voi întoarce
 alhambra
 mă voi reinventa
 voi pune
 două cărți pe-aceeași noptieră
 două perne în același pat
 promite răspunsuri
 jungla trece prin sânge
 fiare mi se spânzură în carne
 promite
 că acolo
 insurgențele țin loc de ziduri
 spune ceva să însemne curaj
 o îngăduință peste cele ce-au fost
 acoperiș templului
 de sus
 totul este altfel și mai mic
 o pălărie imensă/ cerul
 nu ne vedem de el
 promite alhambra
 puțin pământ
 să ne facem casă

 o droaie de copii s-aștepte dimineața
 paharul cu lapte

ce șanse au femeile ca mine

cerul este o piele de elefant
 lihnit
 bărbații vin
 aleg locul/ unde
 ar trebui să cadă săgeata
 brusc pielea se crapă/ ies alți bărbați
 învinși
 de femeile frumoase din viața lor
 de gene/ de sprâncene
 și cum se târăsc ele n-o face nimeni

ce șanse au femeile ca mine
 mamele noastre au plecat de-acasă
 tații
 ar mai face copii/ deși
 inima le bate tot mai rar/ cu by-pass
 cine-a spus că dragostea are vârstă/ principii
 cresc din pietre lichenii
 fiecare mângălim același calendar
 eu de pildă am desenat un munte
 i-am pus în vârf o femeie obosită
 la picioarele ei mor pe rând strigăte de luptă
 cenușa li se preschimbă în fluturi de gheață
 să nu ziceți că nu v-am spus

Mic tratat despre imposibil

Să ne-ntâlnim din nou; a n-a oară,
 în filmul ăsta foarte slab titrat,
 unde eroul caută fecioară
 ca să-și ridice slava la pătrat.
 Să ne mai spunem încă rugăciunea,
 un preambul spre somnul răsfirat,
 dincolo de cearșaf, de goliciunea
 că suntem doar femeie și bărbat!
 Să ne uităm spre îngerul de pază,
 mimând un cer din porțelan opac
 și dedesubt, cu undițele-n oază,
 să-i pescuim cadavrul său de drac.
 Iar când amurgul ni-l vom face slujbă,
 să scuturăm din umeri, ipocriți,
 cum trunchiul, rumegușul de sub drujbă,
 îl scutură prin norii prăfuiți.
 Să dăm vreun acatist, vreun exit-poll,
 pe la finalul nostru de mandat,
 aghezmuid eternul carambol,
 că suntem doar femeie și bărbat!
 Să ne mânjim cu sânge-apoi în status,
 mai canibali decât ar fi să fie,
 primejduiți de-același grav hiatus,
 prin care deversăm apoplexie.
 Albi, precum zidul este sub tablouri,
 să mai cerșim o viață. De prisos,
 căci Domnul nu oferă – așa cadouri
 și nici nu-i place să privească-n jos.
 Să ne-ntâlnim din nou, vârsând urâtul
 în filmul ăsta cu prea mulți hingheri,
 când pe butuc își vor întinde gâtul
 ziua de azi, ca și ziua ieri.

TERÉK Anna

Fire de păr

Vara e rece,
am 28 de ani.

Moartea s-a înfipt
sub firele nervilor,
le ridică pe rând,
le slăbește aderența.
Taie breșe în corpul meu,
își face loc
în ritm lent.

Să se termine și asta,
ca atunci când
săgeata oboșește în aer
și, neatingând ținta,
devine grea și cade la pământ.

*

Toate stelele atârnă de fire de păr.
Doamne, greutatea lor îți trage
capul în jos?

*

Dunărea e cenușie,
lebedele înoată în ea
de parcă ar fi pungi de nailon
aruncate, ce-au înghițit aer.
Vântul suflă gunoaie
pe țarm,
mi se adună în colțul ochilor
firele de praf.

Doamne, atât de mulți se agață de tine,
încât aproape că atârni pe pământ.
Mai e loc pe tine?
Mi-aș pune și eu mâna.

Nu știu cu ce cuvinte ar trebui
să-ți adresez rugăciunea pentru
mine.
De fiecare dată când îmi aduc

aminte de tine,
mie îmi vine să râd.
Mi-e greu să înghit râsetele
lângă mama mea care
plânge deja din orice.

Uneori izbucnește atât de repede
în plâns,
de mai multe ori la rând, încât
pe chipul ei lacrimile se ajung din
urmă.

Încerc să-mi întorc capul
sau să-mi închid ochii,
să mimez somnul.
În starea mea de agonie,
mamei mele eu nu pot
să-i aduc alinare.

Mama nu moare în locul meu,
așa cum a promis, pentru că-i de
părere
că oricum n-ar mai putea să mă
salveze.

I-au bătut în cuie lacrimile pe față.
Nu plânge, doar stau una lângă
cealaltă,
lacrimile îi atârnă de la ochi
până la bărbie.

În jurul meu, ceva
a prins timpul în chingi.
Nu poate atinge pământul:
ploaia stă suspendată în aer,
cerul crapă, se rupe
sub propria greutate.

*

Mă uit printre coapsele mele
afară.
Mă uit la fereastră, Doamne,
aștept, poate am să te văd
cum te plimbi prin grădină,
aș vrea să-ți văd umărul

ca să mă sor
al cui e mai mare,
al căruia dintre noi se apleacă
mai adânc.

Nu plâng, asemenea celei
ce se obișnuiește încetișor
cu bătăile repetate.

Se spune că e de neîndurat
felul în care trupul omului
e bătut în cuie de copac.
Nu știu cum o fi
față de durerea explozivă,
pocnind lângă oase.
Nu există antinevralgic
care să scoată aceste
dureri subțiri
înțepenite lângă oase.

Mi-e teamă că nu mai coboară
suficient aer,
iar plămânii se surpă,
astfel încât în jurul inimii mele
toate coastele se rup.

*

Doamne, dacă tot m-ai trimis
în brațele agoniei,
lasă-mă să plec,
nu mă mai țin în viață!

Vezi cu câtă supunere
îți înghit fiecare cuvânt?
Desfă-ți în sfârșit degetele
de pe inima mea!

Dacă mă iubești atât de mult,
nu mă lăsa aici,
nu mă lăsa să orbesc în chinuri
pe urmele tale!

**Traducere din limba ma-
ghiară de Andrei DÓSA**

Corneliu Coposu și cauza națională

Mircea POPA

Exemplar strălucit al politicii noastre interbelice, Corneliu Coposu a fost totodată și un apărător devotat al cauzei naționale. Mărturie a acestei atitudini înaintate și democratice stă întreaga sa publicistică, purtată în cele mai importante publicații politice din țară, precum „România nouă”, „Ardealul”, „Pământul românesc”, „Alba Iulia”, „Dreptatea” etc. Într-unul din textele memorabile ale acestei perioade, intitulat în mod semnificativ *Tradiția istorică a Ardealului românesc*, el fixează câteva puncte de reper ale istoriei noastre care ne certifică identitatea, continuitatea și permanența idealului național. Aceste puncte ar fi: Sarmiseghetusa – leagănul latinității, Supplexul – momentul de redeșteptare și fixare programatică a drumului istoric; 1848 – Câmpia Libertății – cu discursul bărnățian dăltuit în marmoră, fixând peste timp tiparele unei deveniri, precum că „libertate fără naționalitate nu se poate”; 1918 – actul desăvârșirii unității naționale, act jinduit secole întregi de așteptare și de pregătire minuțioasă a înlăturării calvarului. Este de fapt drumul unui popor ce aspiră la recunoașterea internațională a drepturilor sale, pentru care nu a ezitat să-și asume mari jertfe de sânge și mari sacrificii de tot felul. Biruința trebuia să vină, căci era justificată de toate legile evoluției istorice a celor legate de Codul libertăților popoarelor și ale cetățeanului, coduri umanitare care nu puteau fi înlăturate cu toată patima crudă a stăpânitorilor. Explicația sa este de bun simț și de o categorică limpiditate: „Puterea tradiției, puterea amintirilor istorice, ne va ajuta să ținem piept oricărui nedreptăți, oricărui năvăliri, așa cum ne-a ajutat să ținem piept cu 20 de veacuri înainte, Imperiului Roman, așa cum am ținut piept atâtor horde de barbari. Puterea amintirilor este mai tare decât nedreptatea unei zile. Noi ne tragem drepturile de mii de ani, de pe vremea când strămoșii noștri trăiau aici viață așezată de păstori; în timp ce popoarele cu istoria împotmolită în 896 căutau încă focul. Noi trăim în Ardeal din vremile de piatră”.

Marile repere istorice de care vorbeam mai sus sunt detaliate apoi în texte separate, de o sculpturalitate de bronz, în retorica lor strânsă și cu argumentele lor de neclintit. Periplitul își are deschiderea în articolul *Pecetea dacilor*, spre a continua cu *Supplex Libellus valachorum*, cu momentul răscoalei lui Horia – 1794, cu Revoluția de la 1848. Sunt momente de înălțare sufletească, de jertfă și de afirmare a crezului național. Iată de pildă, cum ne este prezentat cazul lui Horia: „Horia a fost un inspirat. A fost cel mai năpraznic tribun al legendelor noastre. La glasul lui de tunet s-au ridicat, amenințatori, pumnii bătătoriți. (...) Pilda lui

strălucită a înscris-o istoria, pe pagini luminoase. Iar românii au încrustat-o de atunci, din tată-n fiu, în valul tradiției nemuritoare, care o va purta, din ce în ce mai sclipitoare, până în veșnicie”. În altă parte, efigia lui Horia dobândește un relief aparte prin cuvintele lui Aron Cotruș: „Țăran de cremene, cum n-a fost altul să-ți semene, Horia”. La *Supplex* domină argumentele pilduitoare: „Temeiul de căpetenie al plângerii îl formează istoria, tradiția și recensământul populației, care demonstrează că numărul românilor este de trei ori mai mare decât al națiunilor privilegiate laolaltă”, iar în textul despre 1848, iluminarea ideatică: „Din negura anului de mari prefaceri istorice răsare, ca un stâlp de foc, ce luminează și stăpânește vremea lui, aruncând raze luminoase peste drumul viitor al neamului nostru, uriașul gândirii și al acțiunilor de libertate, Simion Bărnuțiu. El este îngerul luminii care arată națiunii sale calea mântuirii”. Evident că, alături de ideologul revoluției noastre, Bărnuțiu, este evocat și eroul luptei cu sabia, Iancu, cel care a devenit regele munților, și al cărui spirit „stăruie cu putere și neclintire de munte, peste munte, peste secol”. De aici n-a fost decât un pas la revoluția națională de la 1918, care a conferit neamului nostru plenitudinea istorică de care avea nevoie. Marele act de dreptate istorică a fost Alba Iulia, orașul emblemă, „această nouă Thermopyle a vredniciilor noastre. Ca urmare, numele orașului a devenit sinonim cu libertatea, cu lespedea funerară de pe mormântul întunecat al trecutului, cu un nou răsărit al înfăptuirilor românești. Definiția lui e și mai elocventă, mai convingătoare: „Alba Iulia este leagănul vrerilor noastre, este infernul celor mai cumplite suferințe îndurate de titanii acestui popor, este paradisul împlinirilor noastre sfinte. Alba Iulia nu este o cetate născută din legende. Este jumătate din istoria noastră”.

Făurirea statului național unitar va trece printr-un proces de desăvârșire, care este urmărit pas cu pas, prin marile instituții create. Mai întâi face o temeinică incursiune în rostul Consiliului Dirigent și al înfăptuirilor lui. Apoi se oprește asupra progresului cultural al românilor după Marea Unire, conchizând: „Progresul imprimat Ardealului în toate ramurile de cultură de către mult așteptatul regim românesc, de la marele act de dreptate istorică al Unirii, vreme de două decenii, până la vremelnica întunecare de ieri (e vorba de dictat – n.n.) este știut și simțit de către toți românii, cunoscători ai trecutului apropiat și apreciat de către toți străinii, care au pus piciorul, fie numai în treacăt, pe pământul binecuvântat al Transilvaniei”.

Credem că expresia cea mai desăvârșită a for-

mulărilor lui Corneliu Coposu în materie de politică națională este broșura publicată în 1940, cu titlul *Ungaria ne cere pământul*. Actualitatea acestui demers depus de un bun cunoscător de istorie și de un neobosit scrutaător al mișcărilor tectonice din câmpul politicii mondiale vine ca o ripostă fără drept de apel înaintat tribunalului popoarelor pentru susținerea cauzei românești. Era momentul în care doi sclerați ai istoriei, Hitler și Mussolini, deveniți peste noapte noii stăpâni ai Europei, pe baza arsenalului militar fără precedent adunat, își făceau de cap, sfârtecând tratate și drepturi inalienabile, călcând în picioare demnitatea și tradițiile etnice ale națiunilor, împărțind, după bunul lor plac, arbitrarul și samavolnicia. Drepturile imprescriptibile și legale ale națiunilor au fost puse în cântar cu obediența arătată, cu slujul cel mai condamnat. Or Horthy, marele promotor al „teroarei albe”, s-a pretat la cele mai mârșave șiretlicuri și combinații machiavelice spre a târî Ungaria într-o politică revanșardă și șovinistă, cum n-a mai cunoscut Europa din anii cei mai cumpliti ai feudalismului. Invocând argumente false și aruncând pe piața europeană zeci și sute de cărți cu propagandă mincinoasă, lamentându-se într-un stil deplorabil pe la marile cancelarii europene, stăpânii temporari ai Ungariei au ajuns, să dobândească prin amenințări și dictat o revizuire a tratatului de la Trianon, tratat care a reprezentat voința a aproape 50 de state din întreaga lume, care și-au pus semnătura pe acel act internațional. Presiunile statelor fasciste amintite, la care s-a adăugat și Ungaria a obligat autoritățile române să consimtă la tratative bilaterale, care s-au soldat fără niciun rezultat. Încă din această fază a tratatelor, Corneliu Coposu, care devenise secretarul lui Iuliu Maniu și deținea și o funcție de răspundere în conducerea PNT, a luat hotărârea elaborării unui răspuns pertinent și autorizat care să fie pus la dispoziția opiniei publice în vederea unei lămuriri edificatoare. Acest răspuns a fost elaborat pe baza consultării a numeroase recensăminte, a cărților de istorie și de legislație europeană, în așa fel încât temeiul juridic al actului revizionist să apară în întreaga lui lumină fabulatoare și hazardată. Cărticica lui Corneliu Coposu demonstrează cu argumente juridice, demografice, istorice, patrimoniale că Transilvania n-a ajuns în ipostaza de țară de schimb, decât doar în judecata falsificatorilor de istorie. Pentru noi, chestiunea granițelor s-a încheiat odată cu semnarea păcii după Primul Război Mondial, când, atât Ungaria, cât și România au intrat în granițele firești ale populației lor majoritare, amândouă aceste state devenind parte integrantă a conclaveului european. Ungaria a pierdut un teritoriu care nu i-a aparținut niciodată de drept, pe care l-a stăpânit discreționar, supunând populația majoritară la spoliieri, servituți, prigoniri și vexații de tot felul, urmărind în fond exterminarea acestui popor, pentru a rămâne singurii stăpâni pe bogățiile solului și subsolului, pe care le-au exploatat fără milă. Cartea lui Corneliu Coposu demantelează toate aceste erori, inadvertențe, falsuri istorice, aducând înaintea cititorilor adevărul și fapta validată de timp. La pretențiile grotești ale

acestora, el răspunde clar și apăsător: „Granițele noastre sunt trase cu sânge și nimeni, în afară de națiunea română nu le poate discuta. Nu este autoritate care să dispună de pământul nostru, fără voia noastră”.

Sunt luate apoi în discuție o serie de argumente esențiale, cum ar fi situația geografică, integritatea economică anterioară, starea culturală superioară, voința populației de a se întoarce la Ungaria, supremația etnică și tradiția istorică. Le vom lua pe rând și le vom supune filtrului exigent al autorului care vine cu argumente ce nu pot fi răsturnate.

Argumentul geografic se referă la faptul că Ungaria nu posedă munți și păduri și prin urmare, noi ar trebui să le cedăm aceste posesiuni din terenul nostru numai pentru a satisface o ambiție administrativă, pe care n-o pot revendica. Faptul că Transilvania a fost în trecut un principat autonom, condus după legi proprii, nu are pentru ei nicio relevanță, de vreme ce în fruntea treburilor obștești au stat oameni din etnia lor. Acest lucru s-a întâmplat cu complicitatea cuceritorilor, care au guvernat ca și cuceritori pe un teritoriu multiethnic, pe care l-au stăpânit doar militaricește. Argumentele de ordin economic sunt la fel de puerile și nedemne de a fi luate în considerare, căci greutățile pe care le întâmpină se datorează lipsei lor de previziune justițiară. „Soluția economică, afirmă C. Coposu, a stărilor din Ungaria nu este revizuirea de frontiere, ci revizuirea stărilor lăuntrice: reforma agrară și reforma financiară, în primul rând. Iar pe plan extern, încadrarea Ungariei într-un sistem economic internațional”.

Tot atât de penibil este invocarea argumentului cultural care ar consta, pasămite, într-o superioritate cărturărească. Pentru Coposu acest lucru este cât se poate de clar și a fost creat de o stăpânire refractară la tot ceea ce trebuia acordat poporului aservit, nici cultura școlilor, nici a universităților, nici a presei, ci mai degrabă închisori și stavile de tot felul, pentru „împiedecarea manifestațiilor artistice și culturale ale naționalităților”.

Cât privește dorința populației de a se întoarce la vechea Ungarie, aceasta este mai degrabă o himeră, deoarece până și maghiarii rămași în cadrele României au primit drepturi și avantaje pe care nu le-au avut în trecut. Aceștia au fost răsplătiți cu pământ, fiind împroprietăriți de stat, deschizându-li-se numeroase școli de toate gradele, cu deputați aleși în parlament, cu miniștri minoritari. Pentru a proba toate aceste lucruri, oferă două citate din liderii politici ai acestora, cum ar fi Partidul Țărănesc Maghiar, al cărui purtător de cuvânt declara: „Partidul țăărănesc maghiar vrea să lupte alături de partidele românești pe un plan cu ele, pentru democrație și fericire individuală și socială, în cadrele României”. Un lider al altui partid maghiar, afirma în presă: „Revizionismul are scopul de a infiltra în masele maghiare o iluzie deșartă, pentru a cărei realizare ni se cere să ne jertfim pe altarul intereselor imperialiste”.

Urmează la rând o demonstrație magistrală despre minciuna privind supremația numerică a maghiarilor în Transilvania, folosindu-se de datele oficiale, puse

în circulație de autori maghiari precum Arno Dami și Pethő Sándor din anii 1926 și 1929, ce au spulberat legenda celor „4 milioane de robi” maghiari din Transilvania, care, în realitate, nu sunt nici măcar jumătate. În ce privește situația secuilor, aceștia au fost tratați întotdeauna drept copii vitregi ai maghiarilor, fiind în perioada anterioară „oropsiții feudalității maghiare”, acum sunt recuperați și folosiți drept cap de acuză împotriva românilor. Iată ce spune autorul: „Documentele oficiale ungurești, de dată recentă, care au fabricat unguri din toți cetățenii ce puteau articula câteva cuvinte în limba maghiară, numărând și pe cei 500.000 de evrei din Ungaria, ca pe „unguri de rasă”. Este obișnuitul mod de a exagera al maghiarilor în orice domeniu. De aceea, autorul oferă în cele din urmă o statistică foarte exactă a maghiarilor care locuiesc pe teritoriul românesc, potrivit recensământului din 1930 care arată că pe teritoriul țării noastre ar trăi 786.800 unguri și 565.200 secui. În total 1.352.000. Cifrele sunt date și din alte statistici, cum ar fi cele din 1840, apoi cele din 1884, 1891, 1906 și 1910. La această dată din urmă, ungurii, împreună cu secuii nu erau decât 1.136.375, în timp ce românii erau, după aceeași statistică a Institutului de statistică maghiar, 4.040.467. O statistică nouă se oferă în anul 1919, când s-a încheiat tratatul de la Trianon, când în Transilvania locuia o populație de 5.114.211, dintre care români 2.930.120, iar maghiarii cu secuii 1.305.753. În continuare se oferă și date după recensământul românesc din 1930, an în care s-au numărat 15,8% maghiari și 8,5% secui, de unde concluzia autorului: „dacă «dreptatea» pe care o așteaptă Ungaria înseamnă că un milion și trei sute de mii de unguri și secui, au drept să stăpânească Ardealul de cinci milioane și jumătate locuitori, drept pe care nu l-au avut nicicând”, atunci, conchide el, nedreptatea nu poate fi decât absurdă. Nedreptatea este cu atât mai evidentă, cu cât „Ungaria milenară” a fost produsul hibrid al unei ocupații nedrepte și tiranice, care s-a bazat pe câteva sloganе propagandistice golate de sens. Astfel, autorul nostru demonstrează următoarele adevăruri: 1) Ungaria n-a fost niciodată un stat unitar; 2) ea n-a fost niciodată „stat național maghiar, întrucât popoarele asuprite erau mai numeroase decât conducătorii”; 3) ea n-a stăpânit niciodată „pe dreptul și cu drepturi Ardealul”, care îl conduc la formularea: „Înjghebarea artificială din centrul Europei, care se cheamă Ungaria veche, a fost întotdeauna o temniță de naționalități”. De-a lungul timpului, chiar așa-zisul stat maghiar a fost împărțit de patru ori, în 1491, 1538 și 1547, când a fost transformată în pašalâc, iar mai apoi în 1624, după pacea de la Viena a fost din nou împărțită. Ca urmare a acestei situații: „Ungaria și-a pierdut nu numai unitatea, dar și suveranitatea de stat independent. Și una și alta, pierdute au rămas”. În ceea ce privește „Ungaria milenară”, aceasta n-a fost decât un „vast conglomerat de naționalități, terorizat de minoritatea maghiară, veacuri de-a rândul”. Chiar și la stabilirea lor în Panonia, aceștia n-au fost mai mult de o sută de mii, restul fiind asimilați din rândul popoarelor cu care au ajuns în contact, din

care pricină cunoscutul sociolog Oszkár Jászi a declarat: „poporul maghiar a fost totdeauna atât de puțin numeros, încât nici nu s-a gândit să constituie un stat național independent”. După unele statistici, maghiarii nu reprezentau decât 29% din populația Ungariei, iar un stat care înglobează 52% de minorități etnice nu poate fi considerat drept stat național. Și ca ultim argument se arată că Transilvania a fost încorporată statului maghiar doar în perioada 1867 și 1918.

Cât privește istoria Transilvaniei, aceasta a cunoscut mai multe etape: 1) vremea voievodatelor din secolul IX până la 1526; 2) vremea principatului autonom între 1691-1869; 3) încorporarea la Ungaria între 1869-1918. Autonomia Ardealului a fost recunoscută de dietele de la Presburg (1847), de la Cluj (1865), și de dieta de la Budapesta (1868). Iar autorul subliniază: „Românii, care au reprezentat întotdeauna majoritatea copleșitoare a populației din Ardeal, s-au împotrivit, cu toată energia uniunii și fuziunii. Au protestat, *a priori*, împotriva încercărilor de uniune, în adunarea națională de la Blaj, la 15 mai 1848 și s-au ridicat cu armele contra asupritorilor maghiari”. Și urmarea acestor stări: „Aceasta este istoria din care scot ungurii drepturile lor peste Ardeal. Am văzut că tradiția lor este sinonimă cu teroarea îndelung exercitată. Am văzut că Ungaria milenară este o himeră legendară. Tot ce a reprezentat, de-a lungul vremii, această formulă istorică fantezistă, a fost nedreptatea strigătoare la ceruri, care s-a administrat în numele ei”. Aceste nedreptăți zdrobitoare au fost subliniate și la Conferința de Pace de la Paris, când președintele Millerand a spus: „O stare de lucruri, chiar milenară, nu merităm să dăinuiește, când ea este recunoscută contrară justiției!” Or, se știe, unirea noastră de la 1918, a fost dorită și pecetluită de voința unui popor întreg, manifestată prin votul liber exprimat, astfel că el are valoarea unui plebiscit național inatacabil. Or, istoria nu face pași îndărăt, întărind reacțiunea și cărmuirile retrograde”.

Cartea lui Corneliu Coposu are valoarea unui gest simbolic și a unui protest colectiv. Printr-o demonstrație magistrală, el pune în fața cititorilor dovezile istorice ale unei asuprii milenare, în fața căroră orice pretenție de schimbare a unor legi și tratate drepte trebuie să cadă în praf, învinse definitiv de formulările dreptății și ale justiției imanente. Respingând – ca propagandă mincinoasă și iresponsabilă – pretenția maghiară asupra Ardealului ar trebui să se încheie cu o recunoaștere sinceră și deschisă de către Ungaria a abuzurilor milenare, a depozitării poporului român de avantajele și prerogativele sale economice și politice, printr-o cerere publică de scuze și nu prin politica agresivă și intolerantă pe care guvernul Orban, urmat de udermeriștii lui Hunor, o dovedesc sistematic și inacceptabil prin pretențiile hegemonice exprimate cu fiecare prilej. Ni se pare potrivit să reclamăm prezența unui nou Corneliu Coposu, care să ne apere de trecutul hidos, și de prezentul pe care liderii români nu sunt capabili să-l gestioneze cu răspundere și demnitate.

Să întâmpini viața cu noțiunile minții tale

Alice Valeria MICU

Alice Valeria Micu: În activitatea dumneavoastră am detașat două teme de care vă ocupați cu precădere: filosofia, care se ocupă cu ceva și religia, care se ocupă cu altceva. Sau greșesc?

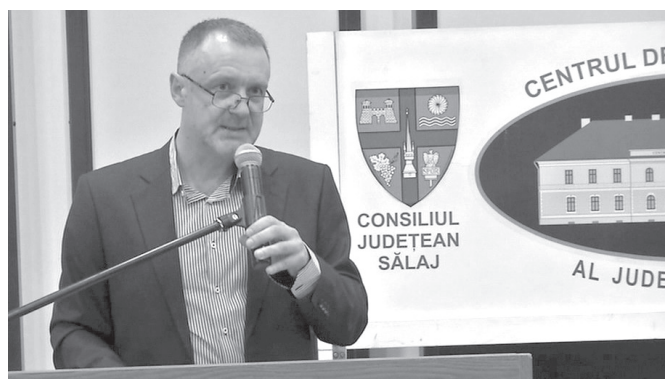
Sorin Lavric: Nu, dar nu sunt musai temele mele cu precădere. Filosofia, da.

A.V.M.: Și atunci, între verbe a afla și a crede, care vi se pare mai important sau mai util azi?

Sorin Lavric: În 23 de ore din 24 a afla, dar în ora aceea delicată, când dai cu capul de pragul de sus sau când te trezești noaptea la două și nu știi ce să faci a doua zi, că te apucă disperarea, atunci lași la o parte verbul a afla și te agăți de verbul a crede. N-aș putea spune că sunt un credincios în chipul canonic clasic, nu mă duc la biserică duminică, însă am o sensibilitate religioasă difuză. Mi-e greu să o definesc acum musai creștină, dar o am. Ateismul mi se pare o plagă care denotă un handicap lăuntric, trebuie să-ți lipsească ceva, un fler, o doagă, ca să poți să te declari cu conștiință și cu curaj ateu. Cu ateii nu se poate lega un dialog și orice om cât de cât înzestrat intelectual nu poate să nu aibă o sensibilitate religioasă, oricum ar fi ea. Firește, o am și eu. Altminteri, am cunoscut oameni care mi-au sporit această sensibilitate religioasă și aceștia sunt deținuții politici, în ei am văzut o frumusețe interioară pe care la oamenii din jurul meu nu o văd. De ce? Pentru că nu au trecut prin situații-limită și mi-am dat seama că ceea ce te călește și te cizelează în viață nu-i atât o facultate, ci întâlnirea cu niște oameni care te ridică la un alt nivel, pe o altă orbită și asta au fost pentru mine deținuții politici. Am cunoscut vreo douăzeci-treizeci. E tot ce pot să spun despre partea de credință. Altminteri, sunt un gânditor de tip conceptual, încerc să înțeleg lumea în scheme și în cuvinte, nu în altceva. Spuneam de 23 de ore din 24, exagerez, îți dai seama, că opt le dorm, dar 15 din 24 mă străduiesc să aflu și să-mi fac lumea cu categoriile minții mele. Asta e, nici nu mai e vorba de a înțelege lumea, de la o anumită vârstă toți suntem în posesia acelorași adevăruri în privința vieții, toți trecem prin aceleași praguri și toți știm în ce constă viața, până la urmă, se intră într-o rutină. Ceea ce ne diferențiază este felul în care treci viața aceasta, ale cărei adevăruri le știm toți, prin niște scheme personale de interpretare. Atunci începi tu să fii altfel, prin felul în care înțelegi, gândești și interpretezi lumea.

A.V.M.: Începi să-ți trăiești viața și nu o lași să te trăiască ea pe tine?

Sorin Lavric: Da, și o trăiești potrivit viziunii tale, și nu pe seama concepțiilor pe care le-ai luat din epoca

ta sau din tradiție. E foarte greu să ajungi să vezi lumea cu mintea ta, cu schemele tale.

A.V.M.: Nu se întâmplă cam târziu asta? Cei mai mulți cred că ajung la înțelepciunea de-a percepe lumea prin propriile scheme spre senectute.

Sorin Lavric: Bine-nțeles, după 50 de ani.

A.V.M.: Și-atunci la ce bun filosofia, asta dacă ești norocos să ai momentul tău de iluminare?

Sorin Lavric: Pentru că filosofia te poate împlini pe dinăuntru, ajutându-te să-ți sporești, să-ți potențezi viața interioară în felul acesta, cu ajutorul unor filtre de tip schematic. Așa cum religia te potențează pe linia credinței, filosofia o face pe linia speculației, ajungi să te simți bine în pielea ta pentru că poți să întâmpini viața cu noțiunile minții tale. Te ajută, te suportă pe tine mai bine. Decât să mă droghez, mai bine stau să înțeleg viața cu mintea mea. Mă ajută, mă simt bine, e ca o prefirare de nuanțe sufletești. Când stau dimineața, îmi beau cafeaua, mă uit pe geam, văd bradul pe care am bafta să-l am în fața balconului, când las amintirile peste noapte, în timpul somnului, să vină peste mine, atunci dospește ceva, este o matcă sufletească și pe seama ei, pentru că am la îndemână înclinația de-a gândi, de-a reflecta asupra mea cu ajutorul noțiunilor, eu încep să mă simt bine cu mine însumi. Mă suport foarte bine. E o rețetă de-a suporta viața după o anumită vârstă, altfel o iei razna. Deseori mă surprind simțindu-mă mai bine în singurătate, eu cu mine, decât în preajma semenilor. E și blazarea, am impresia că nu mai am să aflu nimic de la ei, simt că-mi fură energia, sunt ființe vampirice în adevăratul sens al cuvântului, alături de care dacă stai o oră, ești sleit, trebuie să te duci să te culci. În plus, îți fură timpul și totul se reduce la o conversație de complement, în care schimbi clișee, și-atunci prefer să stau cu mine însumi, să-mi văd de micile mele satisfacții, tabieturi și chiar vicii.

A.V.M.: V-au dezamăgit oamenii? Cum reacționați

când nu primești ceea ce așteptați de la ei? Sau nu mai așteptați nimic de la ei?

Sorin Lavric: Nu, nu mai reacționez. E o formă de înțelepciune, chiar dacă aparent reacția pare una de resemnare. Ce să aștepti de la semenii până într-atât de important?

A.V.M.: *Apa liniștită nu înseamnă că dedesubt nu se întâmplă ceva. Și-atunci mai așteptați ceva în afară de momentele de satisfacție cu propria persoană?*

Sorin Lavric: Da, aștept să scriu în continuare, să scriu cărți, eu mi-am pus scadența până la care trebuie să fiu răspunzător de mine vârsta de 60 de ani, așadar aș mai avea vreo zece. După 60 deja starea sănătății ține mai mult de o loterie a destinului, de predispoziția genetică, de calitatea minții. Nu cred că mai încolo se pot atinge cine știe ce performanțe, mai ales în disciplina aceasta filosofică, eseistică în care mă mișc eu. În lumea ideilor te coci undeva pe la 45 de ani, dar după 60 nu trebuie să mai speri că o să faci cine știe ce lucru scriitor.

A.V.M.: *Pentru că vorbești de deținuții politici, mai are societatea de azi capacitatea să genereze o personalitate de tip Ion Gavrilă Ogoranu? Întreb de el pentru că am avut privilegiul să-l întâlnesc și să-mi semneze cartea de rugăciuni pe ultima filă.*

Sorin Lavric: Răspunsul firesc este nu. Tiparul public de educație este atât de precar, atât de fleșcăit, că ceea ce iese din el sunt oameni cu jumătate de măsură, sunt oameni fără orizont cultural, fără ideal și fără dorința de a-și pune viața în slujba unui sens. Pentru noi sensul e ceva foarte relativ și oricum e ceva care se reduce la o matriță pragmatică, egoistă. Oamenii de tiparul acesta nu se mai pot naște în numărul și în proporția în care s-au născut în perioada interbelică, dar asta nu înseamnă că pe ici pe colo, câte un scrântit și un nebun nu mai pot apare.

A.V.M.: *Anticomunismul de atunci vi se pare azi mai degrabă ca o manifestare antistatală? Credeți că asta a afectat posibilitatea noastră de a avea mai mulți generoși precum deținuții politici?*

Sorin Lavric: Nu știu ce înseamnă anticomunism și antistatalism, tot ce pot să spun este că astăzi curentul care predomină este un stângism nătâng, la care, din păcate, aderă în număr foarte mare tinerii. Eu nu mai pot să am un dialog firesc cu studenții mei sau cu generația tânără, pentru că toți sunt molipsiți de acest marxism camuflat în corectitudinea politică, în forma pe care o trăim zi de zi, legată de egalitarismul idiot, prost înțeles, care nu există: noi nu suntem egali, n-am fost niciodată și orice societate se clădește pe o rachetă verticală, însă ei, din inconștientă și din acea dăruire inimoasă pe care o ai la această vârstă, chiar îmbrățișează viziunea egalitaristă. Ei nu cred în diferențe, pentru ei diferența este o sursă a inegalității și-a inechității și-atunci, în iluzia lor, își închipuie că dacă desființează diferențele vor ajunge la egalitatea aceea paradisiacă, inexistentă pe pământ. Și în plus sunt atei. Este un ateism triumfător, foarte puțini își mărturisesc cât de cât o simțire, un fler religios și din

cauza aceasta eu nu mai am premise de dialog cu ei, pentru că împărțim o altă viziune asupra vieții. Nu poți să stai lângă un om de care nu te leagă niște afinități profunde, ce țin de presuposițiile elementare ale vieții, legate de Dumnezeu, de sens, de biserică, de proprietate, de tradiție, de sexe, de iubire și așa mai departe. Din cauza asta mă socot un solipsist, pentru că sunt condamnat la o singurătate provocată de lipsa de dialog cu cei tineri. Nu mă mai înțeleg cu ei, cu câteva mici excepții.

A.V.M.: *Dar contrariile se atrag, aici nu se mai aplică regula? Până la urmă, mentorul trebuie să-și îndeplinească menirea sa educativă.*

Sorin Lavric: Da, probabil că n-am îmbătrânit îndeajuns să fiu mentor. Aș fi un impostor să mă consider mentor, încă nu sunt. Sunt un pedagog străduindu-se să facă ceva. Am un cerc de filosofie, cercul Noica. Acolo sunt două-trei capete ieșite din comun, uimitoare. Este un băiat, cred că se naște o dată la 20 de ani, îmi dă clasă cu tot idealismul german, că e Heggel, Kant, Schelling, în plus nu mai vorbesc de limba germană, a stat cinci ani la Tübingen. Este un om care începe să scrie normal, scăpând de acea deformare pe care ți-o dă jargonul filosofic. O să încerc să-l propun la bursele de creație pe care conducerea Uniunii vrea să le dea tinerilor, pentru că este ceva ieșit din comun, sper să reușesc. Altminteri, majoritatea e plată, este strivită de un tăvălug al mediocrității provocate de mass-media, de asemenea unelte precum cele cu care ne înregistrăm noi acum, internetul... Smartphone-urile le distrug mintea, pentru că ei nu mai au contact, mintea lor nu se mai întâlnește cu cuvinte, cu propoziții, cu sintaxe, ci numai cu imagini scurte care excită și le distrug mintea.

A.V.M.: *O asemenea masă mare de mediocritate exista și la începutul secolului trecut și totuși s-au născut, s-au ridicat oameni importanți. Credeți că sunt pierdute șansele de a genera vârfuluri notabile? Sunteți foarte pesimist în ceea ce ne așteaptă?*

Sorin Lavric: Da, pentru că se produce o mutație mentală la nivelul întregii generații tinere, ei nu mai gândesc după tiparul lingvistic și lexical după care gândeam noi, cu excepția vârfulurilor. Masele pe care le consider pierdute sunt victimele imaginilor înlănțuite și atât, imagini incitante, excitante, cu a căror întâlnire nu te alegi decât cu o găunoșenie a minții. Sunt goi pe dinăuntru tinerii de astăzi, nu mai au ambiție în afară de cele legate de amor, conducerea unui BMW, traiul înstărit și comod în care să scuipi și să-ți bați joc de idealurile părinților. Nu cred că generația tânără, din cauza mutației mentale de care vorbeam, mai poate să scoată ceva, cel puțin pe linia umanistă, a artelor sau a filosofiei. Pot fi buni pe linia științelor și atât, ceea ce înseamnă că se schimbă o epocă și că va apărea un alt tipar, o altă ierarhie valorică.

A.V.M.: *Asta s-a întâmplat mereu, iar viața în afara aspectelor materiale a fost de prea multe ori supraevaluată. La urma urmelor, Rugăciunea Domnească menționează pâinea ca sursă de viață.*

Sorin Lavric: Dacă vrei un răspuns de complezență, pot spune da, poate se va petrece o minune și dintr-un câmp de cânepă va ieși un câmp de trandafiri. Mă îndoiesc.

A.V.M.: Nu, nu vreau un asemenea răspuns. Să spunem că nu-i atât de important aspectul material, dar dacă printr-o minune, cum spunei, vi s-ar pune acum pe masă celebrul milion de dolari, ce ați face cu el? Că aceasta este, cred, cea mai mare ispită a celor care nu se preocupă în special de partea materială a vieții.

Sorin Lavric: Probabil că aș face o școală privată, unde i-aș aduce pe acei câțiva studenți pe care i-am avut de-a lungul timpului, care astăzi sunt trecuți de 30-35 de ani, oameni care, în ciuda înzestrării și pregătirii lor, nu-și găsesc un post în mediul universitar, dar care sunt înzestrați, buni pedagogi, pot atrage și atunci i-aș strânge într-o echipă, într-o școală privată, întreținută cu acei bani, pentru că dacă le ceri părinților pentru copiii lor bani în schimbul unei educații de tip umanist, acei părinți te vor refuza. Părinții nu-și mai trimit astăzi copiii să studieze discipline liberale, umaniste, pentru că le consideră inutile și neaducătoare de câștig. Astăzi totul se gândește după principiul arghirofilie, a iubirii de bani, altceva nu mai este. Și-atunci o școală privată ar fi așa, ca o plută mică într-un ocean de mediocritate pragmatică. Dar nu te mai poți schimba de la o anumită vârstă, nu mai pot să schimb acum macazul și să mă apuc de altceva și-atunci fac ceea ce am reușit să prind de-a lungul timpului.

A.V.M.: În afară de ispita asta a banilor ce mai pune în pericol o trăire autentică, așa cum o vedeți dumneavoastră?

Sorin Lavric: Am spus, ateismul.

A.V.M.: Da, am trecut acest aspect prin discuția noastră, deși cred că și ateul, într-un moment de maximă disperare nu va striga mamă, ci tot Doamne! va striga.

Sorin Lavric: Așa este, numai că atunci când se află într-o situație limită, trăiește la un foc mărunț, abia pâlpăie în el spiritul din cauza viziunii ateiste care îți rade, îți stârpește combustia interioară. Ei sunt niște ființe a căror tensiune interioară, în ciuda vioiciunii pe care le-o dă vârsta și energia, sunt niște oameni stinși, cinici și din cauza asta nu trăiesc decât pentru scopuri pipăibile, concrete, cu efecte imediate. Sunt oamenii senzațiilor tari și a scopurilor atinse imediat, pentru ei tenacitatea, perseverența de a urmări un țel sunt handicapuri, sunt defecte. Cum să stea și să aștepte? Ce? Exemplul ce-mi vine acum în minte sunt femeile care-și așteptau 15 ani soții să vină de la închisoare. Și-i așteptau, lăsând la o parte cazurile dramatice, când Securitatea le silea pe unele femei să divorțeze. Ele așteptau. Astăzi cine mai așteaptă pe cineva trei luni, nu 15 ani?

A.V.M.: Într-adevăr, modelul Penelopei nu prea e compatibil cu societatea de astăzi. Dar să ne gândim la cauzele pentru care ajung ei ateii, așa cum un sinucigaș nu poate fi condamnat în totalitate pentru propria slăbiciune, ci poate că ignoranța, lipsa de atenție a celor din jur i-au afectat capacitatea de a surmonta problemele apărute.

te. Ateii găsesc unele explicații în fisurile din gestionarea instituțională a credinței.

Sorin Lavric: Asta e reacția psihologică clasică prin care trecem toți: când e să ne exprimăm un defect, dăm tot timpul vina pe împrejurări și niciodată pe noi înșine. Când e vorba să justificăm o izbândă, firește că ține de trăsăturile noastre lăuntrice și nu de împrejurări. Asta e o viziune de tip stângist și, până la urmă, ateistă: vrei să explici eșecurile unui om pe seama racilelelor societății în care trăiește – nu el e de vină că a ajuns un delincvent sau o lepădătură, de vină e societatea care n-a avut grijă de el. Este o gândire perfidă, pentru că reține mediocritatea și cultivă lenea în proporții de masă. Nu, tu, până la urmă hotărâști, pe seama celor șapte ani de-acasă și a moștenirii genetice pe care ți-au dat-o părinții, ce faci cu tine. Nu poți să dai vina pe societate pentru că tu reprezینی un eșec uman. Crezi în providență și-n talanți? Atunci încearcă să-ți cultivi talanții pe care Dumnezeu i-a pus în tine. Dar pentru ei nu există nici Dumnezeu, nici talanți, ci doar trăirea din inerția de-a te fi născut. Păi, dacă tot am apărut pe lumea asta și trăim o viață absurdă, fără sens, atunci hai să ne scoatem pârleala. Îmi place mult dictonul acela latin, pe care-l repet tot timpul, ei trăiesc potrivit regulii: „Edite, bibite, coite, post mortem nulla voluptas!”, adică: „Mâncăți, beți, regulați-vă, după moarte nu mai există nicio voluptate!” și ei după această regulă trăiesc. Este evident că asta fac, este plaisirismul și hedonismul ajunse contagiune de masă, este o boală, o epidemie, e ceva pestilențial.

Parodie de Lucian Perța

Terék Anna

Fire de păr

(din *Caiete Silvane*, septembrie 2018)

Doamne, dacă tot m-ai dăruit
cu har poetic și grație,
fă ca scrisu-mi să poată fi citit
în toate limbile de circulație!

O rupere de zâmbete să stârnesc
la fiecare cuvânt ce-o să scriu
și-n dramaturgie să răzbesc,
cea mai bună și-acolo să fiu!

Dacă totuși, crezi că e prea mult
ce îți cer, rogu-Te a mă ierta,
eu de pe strada Duna o să te-ascult,
acolo stau și voi face voia Ta!

Vrăjeala goală

...s-a-ntâmplat odată la poalele Carpaților...

THÖKÖLY Vajk

Să fi fost pe la sfârșitul lui aprilie în vâișoara aceea, aflată mai departe de câmpie, mai degrabă la poalele Carpaților, acolo, unde omul se gândea de două ori să împlante plugul în pământ. Să nu se tocească în solul pietros, aspru. S-a întâmplat odată, într-un sătuc, anume în Gömbecfalva, acolo unde nici nu erau clase gimnaziale, ci doar primarie, ba chiar și acelea cu un singur învățător, pe numele său Gömböcz Kálmán, care ar fi trebuit și el să iasă la pensie, de mai bine de paisprezece ani. Cum nu fusese nimeni la catedră, își asumase dânsul această măreată sarcină. Dar nici măcar lui Gömböcz Kálmán nu i se dăduse viață veșnică și, cum Domnul avu nevoie de el, îl chemă la Dânsul. Mare jale și plânset fu atunci în sat. Ce va să fie, cine îi va îndruma pe copiii și așa prea puțini care mai erau și pe care bătrânul nea Kálmán îi învățase măcar să citească? Problema își găsi însă repede rezolvarea, deoarece nu trecură decât șase zile de la înmormântare, că în sat se ivi o fetișcană tânără, blondă, cu fustița scurtă.

Fătuca păși cu greu pe ulița pietruită, împiedicându-se în tocurele înalte ale botinelor cu care era încălțată. Primul ei drum fu drept spre casa cea mare de lângă școală, unde locuia unul dintre dregătorii satului, pe numele său Bojtos Béla.

- Bună ziua. Eu... Eu sunt învățătoarea cea nouă. Acum am sosit, vin de la centrul județean – i se adresă tânăra șefului localnic, care parcă înghițea aerul proaspăt, de la țară, chiar și prin porii burdihanului.

- Aldui-te-ar Domnul aici la noi, fetițo, tare ne mai bucurăm, așa să știi! – răspunse Bojtos și ochii mai că-i ieșeau din orbite, cum se zgâia la tânăra venită de la oraș.

- Unde o să locuiesc? – întrebă fetișcana.

- Păi, aici în vecini, mai încolo de școală.

Spunând astea, începu să răcnească, ca din gură de șarpe:

- Margit! Margit, unde ești? Vină odată, arată-i la învățătoarea cea nouă, unde o să steie!

Nevasta domnului Bojtos, Bojtos Margit se ivi din beciul de sub casă, unde curățase până atunci ridichile.

- Viu acușica, Béla! – zbiră pe o voce stridentă, apoi, când ajunse și o zări pe tânăra, trase un zâmbet știrb.

- Scumpo, iacă-mă-s, bună ziua, eu mi-s Bojtos Margit – și întinse, în semn de bun venit, o mână mânjită cu pământul negru.

- Sunt Olga – răspunse fata. Nu prea știa ce să facă, să primească mâna întinsă, ori ba, că doar ea își făcuse manichiura cum scrie la carte, înainte de a veni, la oraș. Dar dacă acuma ar da mâna cu copita aia murdară, cuge-tă ea, poate că i s-ar usca mâna, ori s-ar alege cu cine știe ce boală. Așa că spuse încetișor:

- Mă bucur s-o cunosc pe tanti.

Tanti Margit ieși cu pas domol din curte, Olga după

dânsa, să-și ia în primire locuința. Bătrânul Béla urmări cu ochii mijiți picioarele tinerei, pe când aceasta ieșea din curte.

Nu trecu nici un minut și ajunseră înaintea locuinței învățătorului. Era o căsuță mică, bine întreținută. Curtea frumoasă era plină de iarbă și flori. Avea două camere și o bucătărie. Era mobilată cu tot ce trebuie, așa, ca la țară, ca oricare casă din sat.

Olga privea cam căș la casa oferită, dar nu îndrăznea să spună nimic, că doar la ce se putuse aștepta aici, în pustie, în colțul nimănui.

În bucătărie, pe un scaun, era așezat un lighean și alături o bucată de săpun. Fata privi cam speriată și o întrebă, cu inima-n dinți, pe bătrâna care tropăia în fața ei:

- Tanti Margit, este pe undeva și o baie?

- Sigur că e, scumpa mea, ligheanul ăsta, aici, ori, dacă e timpul frumos, se poate face baie și afară, în ciubărul de coala, că apa se încălzește binișor de la soare.

Fata nu mai îndrăzni să spună nimic, doar o asculta pe tanti, socotind că va rezista ea oarecum, că doar până la sfârșitul anului școlar nu mai era decât o lună.

Când rămase singură, despachetă, își aranjă lucrurile după voie, așa cum putu și se culcă.

A doua zi, când se îndreptă spre școala care era lângă casa ei, pentru prima ei zi de lucru, observă bărbații care se zgâiau la ea de peste drum, de parcă n-ar fi avut nimic altceva de făcut. Cu toții aflaseră că a sosit învățătoarea cea nouă și că nu e o muiere doar, de coala. O adevărată orășeancă, una care arată ca un înger din biblia cu poze, sau ca la televizor, pentru cei care aveau o asemenea fătătură în casele lor.

Și așa trecură încet zilele, ba chiar și o săptămână, iar într-o zi se făcu dintr-odată cald în vâișoara aceea. Sătenii din Gömbecfalva nu ieșiră nici măcar la câmp, să nu cumva să-i ardă soarele. Cu toate că altă dată pățise mare rușine acela care nu se arăduia să plece la lucru.

Când se întoarse acasă, Olga simți și ea că venise timpul să încerce îmbăiatul în ciubăr. Ieși în curte și, după cum își închipuise, apa era chiar plăcută în ciubăr. Își scoase sutienul și se scufundă în apă numai în chiloțelii tanga, apoi, lăsându-se domol în spate, ațipi în apă.

Bătrânul Bojtos căutând ceva în pod, privi oleacă în vecini, să vadă, dacă s-a schimbat ceva pe-acolo. Spre surprinderea lui, văzu acolo ce nu mai văzuse demult. Privirea i se opri pe ciubăr.

- Doamne, Dumnezeule.

Își scărpină împietrit burdihanul și continuă să se zgâiască la învățătoarea întinsă aproape goală în apă, nemișcată.

- Ce femeie, ca un înger...

Stătea acolo cu gura căscată, privind cum soarele sărută trupul fetei întinse în ciubăr.

- Béla, unde ești?! - zbiră Margit din ogradă.
Găzducul cel bătrân se răsuci rapid și coborî în curte cu pas sprinten, fecioresc.

- I-aci-s, ce-i?

Însă inima îi bătea nebunește și era atât de excitat la vederea sânilor goi, că toată puterea i se scursese din picioare. Tensiunea îi crescuse până la ceruri, lucru care nu era tocmai sănătos pe canicula aceea.

- Margit, atât mi-i de cald, nu mai pot, mărg până la cumătrul Lajos la un pahar de vin rece.

Și plecă. Cum ajunsese acolo, îi și povesti cumătrului ce văzuse, dar cumătrul doar dădu a lehamite din mână, zicând că nu e decât vrăjeală.

- Dacă nu mă crezi, vină mâine la mine și poate că om avea noroc iară.

Cumătrul Lajos nu se putu răbda să nu povestească în cârciumă minciunile lui Béla. Cu toții răsău veseli pe tema asta, zicând că așa ceva nu se dă nici măcar la televizor. Dar atunci unul dintre ei, numit Kun din cauza bărbii sale, începu să povestească:

- Cum că fusese și el odată la oraș și văzuse acolo, într-o poză lipită pe un perete, o femeie uite-așa, goală pe jumătate, iar lângă ea scria Fa (copac). Dar ce copac să fi fost acolo, nu putuse să-și dea seama, că nu văzuse niciunul, zău.

A doua zi, după-amiază, Bojtos Béla ieși în stradă ca să-l cheme pe cumătrul Lajos în podul casei, poate vor avea noroc și se va întâmpla oarece. Lajos însă nu venise de unul singur. Îl însoțeau încă vreo cinci, cu toții vrând să se convingă dacă era ceva adevăr în cele povestite de Béla. Însă fiecare era convins în sinea lui că nu era decât o minciună gogonată.

- Mă, Lajos, ce caută ăștia aici?

- Ce, ce... Păi și ei vor să vadă dacă e ceva de văzut.

Béla clătină din cap și își scărpină burdihanul, acolo, unde acela se răsfrângea pe curea.

- Și eu ce să-i spun acuma la Margitnak, unde s-o trimiț? - întrebă găzducul, dar apoi își dădu seama că femeia se dusesse, probabil, undeva, deoarece nici că se vedea, nici că se auzea prin apropiere.

- Noa urmați-mă, băieți.

Cu băgare de seamă, de parcă s-ar fi ferit de ceva, urcară, unul după altul, în pod. Bătrânul Béla ridică primul o țigla, numai așa ca să se convingă că ce povestise, nu era minciună, ci adevărul adevărat.

- Pe dracul, băieți, iar e acolo - șopti și se holbă la învățătoarea, care se întinsese din nou în ciubăr, goală pe jumătate. Țiglele se ridicară în tăcere și toți bărbații priviră vrăjiți la minunea aceea goală.

- Ce femeie, ca cea din poza cu Fa, aia de care vorbea Kun.

- Acuma știu de ce e Fa - șopti unul dintre ei. - Pentru că se îmbăiază într-un ciubăr de lemn.

- Asta se îmbăiază în fiecare zi și tot așa în fiecare zi îmbracă și chiloți noi, trebuie că e o damă adevărată.

Trecu vreo jumătate de oră până când Olga se mișcă și ieși din ciubăr. Își puse sutienul, se șterse și intră în casă.

- S-a meritat să venim pentru asta.

- Cu adevărat - căzură cu toții de acord, și cu siguranță că ar fi întemeiat clubul iubitorilor de femei Fa, dacă

le-ar fi trecut prin cap să întemeieze un club.

Coborâră din pod plini de sine și mulțumiți nevoie mare.

- Ce femeie faină e Olga asta, nu mai e alta ca ea în tot ținutul, poate nici în toată lumea, iară noi ne-am învrednicit s-o avem învățătoare tocmai aici, în satul nostru. - zise cumătrul Lajos.

- Ai dreptate! - căzură cu toții de acord.

- Să ne mândrim și să ne bucurăm - își ziseră. Așa ceva n-au văzut nici strămoșii noștri și n-or vedea nici generațiile care vin. Ne-am născut la locul potrivit, în momentul potrivit.

În seara aceea până și aerul se încinsese la cârciumă. Ce văzuseră cei câțiva bărbați, suna de parcă s-ar fi năruit Carpații peste ei.

După niscaiva pahare de băutură se duseră cu toții pe la casele lor, la culcare, jurând să nu pomenească nimic muierilor lor. Și se înțeleșeră că, ori de câte ori pleacă Bojtos Margit de acasă, Béla dă de veste, dacă e ceva de văzut.

Și uite-așa se scurseră zilele, până când nu rămase decât o săptămână până la vacanța mare. În sat începuseră să se întâmple lucruri ciudate. Bărbații începuseră să se spele des și să facă baie în fiecare zi, sau măcar tot la două zile. Mai grav era că îmbrăcau izmene curate aproape zilnic, ori măcar tot a doua zi.

Acest lucru era cam bătător la ochi într-un loc, unde oamenii se îmbăiau doar sâmbătă seara, și tot atunci luau și lenjerie curată. Că doar duminică se cade să meargă omul la liturghie curățat trupește, dar în alte zile, ce folos?

Nici măcar bătrânul Bojtos Béla, căruia îi venea greu îmbrăcatul din cauza burdihanului, nu ieșea din acest nou obicei. Împreună cu ceilalți prieteni se ținneau de ritual.

Până la urmă Margit nu mai răbdă, se duse la nevasta cumătrului Lajos și povesti ce năbădăi îl apucaseră pe bărbatu-său. Poate că a înnebunit, ori poate că o înșală cu femeia altuia. Însă și nevasta cumătrului Lajos duse vorba printre muierile din sat. Pe-atunci numărul soților care făceau baie aproape zilnic crescuse vertiginos.

- Nu putem s-o lăsăm așa, nu mai prididim. Aștia ne înșală cu siguranță... Dar, cu cine? Nevestele ajunseră la capătul răbdării.

Și uite-așa sosi și sfârșitul anului școlar, ceea ce a însemnat că, într-o după-amiază însoțită, după festivitate, Olga părăsi satul Gömbecfala. Poate niciodată nu mai fuseseră atâția bărbați în curtea școlii ca să-și ia rămas bun. Chiar și la înmormântarea bătrânului Gömböcz fuseseră doar jumătate.

Olga părăsi satul. Obiceiul însă rămase, iar femeile se întrebă până în ziua de azi, ce boală o fi lovit în bărbații lor. O caută pe femeia care ar putea fi de vină, însă nu o găsesc. Iar bărbații lor stau fericiți în cârciumă și beau pe rupe, visând chiar și acum la zilele acelea în care un inger se pogorâse în satul lor, iar lor li se dăduse prilejul să-l urmărească, măcar din priviri. Și căzură cu toții de acord cum că de bună seamă Kun avusese dreptate, Fa însemnând ciubărul de lemn, iar ciubărul trebuie să fi fost inventat tocmai de ingeri.

Traducere din limba maghiară de Simone GYÖRFI

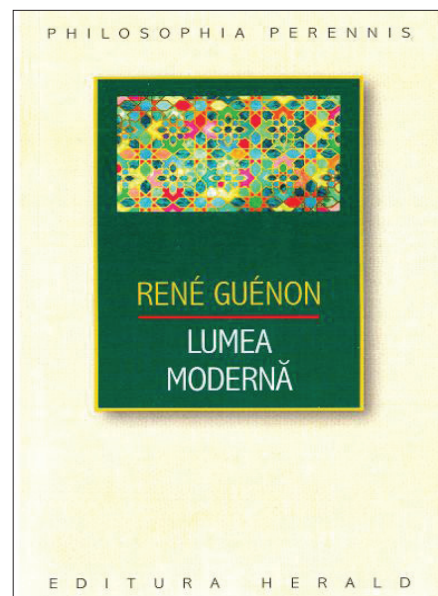
Obicei vs. tradiție*

René GUÉNON

Am denunțat, în diverse prilejuri, ciudata confuzie a modernilor între tradiție și obicei; într-adevăr, contemporanii noștri numesc cu ușurință „tradiție” tot felul de lucruri ce nu sunt, în realitate, decât simple obiceiuri, deseori cu totul insignifiante și, uneori, inventate recent: astfel, e suficient ca, nu importă cine, să fi instituit o sărbătoare profană oarecare, pentru ca aceasta, după câțiva ani, să fie calificată drept „tradițională”. Acest abuz de limbaj se datorează, evident, ignoranței modernilor în privința tradiției, în adevăratul sens al cuvântului; dar se poate vedea în el și o manifestare a aceluși spirit de „contrafacere” pe care l-am semnalat în atâtea alte cazuri: unde nu mai există tradiție, se încearcă, conștient sau nu, să i se substituie un fel de parodie, pentru a umple, ca să spunem așa, din punctul de vedere al aparențelor exterioare, golul lăsat de această absență a tradiției; de aceea, nu ajunge să spunem că obiceiul e cu totul diferit de tradiție, adevărul fiind că îi este chiar contrar și servește, în multe feluri, la difuzarea și menținerea spiritului antitradițional. Înainte de toate, trebuie să se-nțeleagă bine următorul lucru: tot ce este de ordin tradițional implică, în mod esențial, un element „supra-uman”; obiceiul, dimpotrivă, e ceva exclusiv uman, fie prin degenerescență, fie chiar prin origine. Într-adevăr, trebuie distinse aici două cazuri: în primul, e vorba de lucruri ce au putut avea cândva un sens profund, uneori chiar un caracter ritual, dar și l-au pierdut prin faptul că n-au mai fost integrate într-un ansamblu tradițional, astfel încât ele nu mai sunt decât „literă moartă” și „superstiție” în sens etimologic; nimeni nu le mai înțelege rațiunea

de a fi, ele fiind, din acest motiv, ușor de deformat și de amestecat cu elemente străine, provenite doar din fantezia individuală sau colectivă. În acest caz se află, în general, obiceiurile cărora e imposibil să li se atribuie o origine definită; asta dovedește, cel puțin, pierderea spiritului tradițional, lucru mai grav ca simptom decât prin inconvenientele pe care le prezintă. Totuși, există aici un dublu pericol: pe de o parte, oamenii ajung astfel să realizeze acțiuni din simplă obișnuință, adică într-un mod mașinal și fără temei valabil, rezultat cu atât mai trist cu cât această atitudine îi predispune să primească tot felul de „sugestii” fără să reacționeze; pe de altă parte, adversarii tradiției, asimilând-o cu aceste acțiuni mașinale, încearcă să o ridiculizeze, astfel încât această confuzie, nu întotdeauna involuntară la unii, e folosită pentru a împiedica orice posibilitate de restaurare a spiritului tradițional.

În al doilea caz se poate vorbi despre „contrafacere”: obiceiurile în discuție sunt încă, în pofida a orice, vestigii ale unui fenomen ce a avut la început un caracter tradițional, ele nefiind, sub acest titlu, complet profanate; s-a încercat prin urmare, într-un stadiu ulterior, să fie înlocuite pe cât posibil cu alte obiceiuri, în întregime inventate, cu atât mai ușor de acceptat cu cât oamenii se obișnuiseră deja să facă lucruri lipsite de sens; aici intervine „sugestia” la care făceam aluzie mai înainte. Când un popor a fost deturnat de la îndeplinirea riturilor tradiționale, mai e posibil să simtă ce-i lipsește și să-și dorească revenirea la ele; pentru a-l împiedica să facă asta, i se servesc „pseudo-rituri” și chiar i se impun dacă e cazul; și această simulare a riturilor este împinsă uneori atât de departe, încât se recunoaște

ușor în ea intenția formală și abia deghizată de a stabili un fel de „contra-inițiere”. În același ordin, mai există lucruri care, deși par inofensive, sunt departe de a fi așa: ne referim la obiceiuri ce afectează viața fiecărui individ în particular, mai degrabă decât cea a ansamblului colectivității; și rolul lor este de a înăbuși activitatea rituală sau tradițională, substituindu-i preocuparea (n-ar fi exagerat s-o numim chiar obsesie) pentru o mulțime de lucruri insignifiante, dacă nu cu totul absurde, chiar „micimea” lor contribuind puternic la ruina oricărei intelectualități.

Acest caracter dizolvant al obiceiului poate fi constatat astăzi, în mod direct, la popoarele orientale, în Occident depășindu-se demult stadiul în care să se poată măcar concepe că toate acțiunile umane pot îmbrăca un caracter tradițional; dar în Orient, unde noțiunea de „viață obișnuită” nu s-a generalizat încă, se poate sesiza felul în care o asemenea noțiune prinde contur și rolul jucat de ea în substituirea tradiției cu obiceiul. Evident, e vorba aici de o mentalitate care, în mo-

mentul de față cel puțin, nu aparține majorității orientalilor, ci doar celor ce pot fi numiți „modernizați” sau „occidentalizați”, cele două cuvinte exprimând, în fond, același lucru: când cineva acționează într-un mod pe care nu-l poate justifica decât spunând că „așa e obiceiul”, putem fi siguri că avem de-a face cu un individ rupt de tradiția sa și incapabil s-o înțeleagă; nu doar că el nu mai îndeplinește riturile esențiale, dar, deși păstrează câteva „norme religioase” secundare, o face doar „din obicei” și din motive pur umane, printre care grija pentru „opinia” altora ocupă, deseori, un loc preponderent; și, mai ales, el nu uită niciodată să respecte scrupulos multe din aceste obiceiuri inventate de care vorbeam, obiceiuri ce nu se deosebesc prin nimic de stupizeniile popularei „etichete” a occidentalilor moderni, nefiind uneori decât imitații ale ei.

Dar poate cel mai frapant la aceste obiceiuri profane, din Orient sau Occident, e caracterul de incredibilă „mimic” pe care l-am menționat deja: ele par să nu vizeze decât reținerea întregii atenții, nu doar asupra lucrurilor cu totul exterioare și lipsite de orice semnificație, ci și asupra detaliilor acestora, în ceea ce au ele mai banal și mai meschin; avem aici unul din mijloacele cele mai eficiente de a provoca, la cei ce li se supun, o veritabilă atrofie intelectuală, cel mai bun exemplu, în acest sens, fiind ceea ce e numit în Occident mentalitate „mondenă”. Indivizii la care preocupările de acest gen ajung să predomină, chiar fără a atinge acest grad extrem, sunt cu totul incapabili să conceapă vreo realitate de ordin profund; există aici o incompatibilitate atât de evidentă, încât ar fi inutil să insistăm asupra ei; și e la fel de clar că aceștia sunt închiși în cercul „vieții obișnuite”, alcătuit

dintr-o țesătură deasă de aparențe exterioare, din cele asupra cărora au fost „dresați” să-și exercite exclusiv întreaga activitate mentală. Pentru ei, s-ar putea spune, lumea și-a pierdut orice „transparență”, căci nu mai văd nimic care să fie un semn sau o expresie a adevărilor superioare, și, chiar dacă li s-ar vorbi de acest sens interior al lucrurilor, nu doar că nu l-ar înțelege, ci s-ar întreba imediat ce-ar gândi sau spune semenii lor despre ei dacă, prin absurd, ar ajunge să admită un asemenea punct de vedere și, mai mult, dacă și-ar pune existența în acord cu el!

Într-adevăr, frica de „gura lumii” e cea care, mai mult decât orice altceva, permite obiceiului să se impună și să ia caracterul unei adevărate obsesii; omul nu poate acționa fără motiv, legitim sau nu, iar atunci când, cum e cazul aici, nu poate exista niciun motiv realmente valabil, fiind vorba de acțiuni lipsite de semnificație, e nevoit să găsească unul, într-un ordin la fel de bazal, contingent și insignifiant precum cel căruia îi aparțin aceste acțiuni. Poate se va obiecta că, pentru ca acest lucru să fie posibil, trebuia să-și fi format deja o opinie despre obiceiurile în discuție; dar, în fapt, e suficient ca acestea să se fi stabilit într-un mediu restrâns, la început fie și sub forma unei simple „mode”, pentru ca acest factor să poată intra în joc; de aici, obiceiurile, fixate prin chiar faptul că nu s-a mai ezitat să fie urmate, s-au putut răspândi apoi, din aproape în aproape, iar corelativ, ceea ce la început nu era decât opinie, sfârșește prin a deveni „opinie publică”. S-ar putea spune că prețuirea obiceiului ca atare, nu e în fond altceva decât prețuirea prostiei umane, deoarece, în acest caz, ea se exprimă spontan în opinie; de altfel, „a face ca toată lumea” (după o expresie curent fo-

losită pe acest subiect, care pentru unii pare să țină loc de rațiune suficientă pentru toate acțiunile lor) înseamnă, în mod necesar, a te asimila vulgului, adică a nu te distinge de acesta în niciun fel; ar fi, desigur, greu de imaginat ceva mai ignobil și, în același timp, mai contrar atitudinii tradiționale, conform căreia fiecare trebuie să încerce permanent să se înalțe la întreaga măsură a posibilităților sale, în loc să coboare la acel neant intelectual ce trădează o viață absorbită cu totul în respectarea unor obiceiuri inepte și în teama puerilă de a fi judecat defavorabil de primii veniți, adică de tâmpiți și ignoranți.

În țările de tradiție arabă, se spune că, în cele mai vechi timpuri, oamenii nu se deosebeau între ei decât prin cunoaștere; apoi, s-a luat în considerare nașterea și legătura de rudenie; mai târziu însă, bogăția a ajuns să fie considerată un semn de superioritate; în fine, în vremurile din urmă, oamenii nu mai sunt judecați decât după aparențele exterioare. Avem aici o descriere exactă a predominanței succesive, în ordine descendentă, a punctelor de vedere ale celor patru caste sau, dacă se preferă, ale diviziunilor naturale cărora acestea le corespund. Or, obiceiul aparține incontestabil domeniului aparențelor strict exterioare, îndărătul cărora nu există nimic; așadar, a urma obiceiul pentru a ține seama de o opinie ce nu prețuiește decât asemenea aparențe, e o treabă proprie unui *śūdra*.

Traducere de Daniel HOBLEA

* *Études Traditionnelles*, octombrie-noiembrie 1945. Text apărut de curând în volumul *Lumea modernă* (trad. de Daniel Hoblea, Herald, București, 2018), o amplă culegere de articole publicate de René Guénon de-a lungul a 40 de ani (1910-1950).

Un blazon viu

Roxana CRISTIAN

Aș fi vrut să vă citesc acest text în sala mare a fostei Case Lovinescu, actuala Galerie a Oamenilor de Seamă, de pe strada Sucevei.

De acolo am fi putut privi împreună Halmul. Dealul Halm. În urmă cu peste o jumătate de veac, de la ferestrele acelei săli și mai ales de la ferestrele camerei din dreapta vedeam, dincolo de luciul Șomuzului, cum se contura cupola Halmului. Nu l-am văzut niciodată împădurit. Însă, într-o vreme, erau pe el două-trei pâlcuri de salcâmi. Despre acei salcâmi, domnul Lovinescu îmi spunea că sunt îngeri. Și, cum tot ce îmi spunea îmi și apărea aievea, vedeam imediat, în depărtare, aripile verzi care fâlfâiau în văzduh și se pogorau instantaneu pe coama Halmului. Salcâmii fermecați au dispărut însă cu mult înainte de a fi fost tăiați castanii din fața casei Lovinescu. Cu acei castani, domnul Lovinescu avea o legătură strânsă: de multe ori, când pleca de acasă, îl atinge pe unul sau pe altul sau chiar îl mângâia pe bătrâna scoartă.

Revin la Halm. La priveliștea feerică a Halmului. Ceea ce ne fascina la conturul Halmului era o curbă mică, o adâncitură de pe platoul dealului, o arcuire discretă, în fața căreia ne susțineam cu tărie părerea...

„Seamănă cu o seceră”, ziceam eu.

„Ai dreptate!” confirma domnul Lovinescu.

Apoi adăuga:

„Este, de fapt, Crai Nou imprimat în Halm!”

„Ce minunat! Este Crai Nou pe Halm”, mă entuziasmam eu.

Și mi se năzărea că pe vârful dealului licărește chiar Luz-ul, din care se înalță o spiră subțire de lumină, gata să despartă formalul de informal.

Dar, în altă seară, sau poate chiar în aceeași, spuneam:

„Totuși pare o inimă”.

„Da, este o inimă, să știi că da. În Halm palpita o inimă”, răspundea convins domnul Lovinescu.

În altă zi, domnul Lovinescu mă chema prin semne să vin în fața ferestrelor să-mi spună ceva și știam deja că este vorba despre curbura delicată de pe platoul Halmului: „Este un triunghi cu vârful în jos”. „O, Doamne, este un triunghi cu vârful în jos”, repetam eu, ca un ecou, iar apoi exclamam: „Adevărul este că pe Halm stă o cupă cu gura în Sus!” și mi se părea că descopeream exact atunci America.

Nu era zi, dar mai ales amurg, în care să nu ne agățăm privirea de creștetul Halmului, care, deși neclintit, își metamorfoza continuu înfățișările asemuite de noi cu stări suprafirești.

Cu vremea sau cu altceva, aceste *asemănări*, pe care Halmul ni le dezvăluia în momentele de grație, din însuși sanctuarul său interior, au început să ne apară *altfel*.

Într-o bună zi, domnul Lovinescu mi-a spus că, de fapt, nu este vorba doar de *asemănări* și nici chiar de *peceți* impriimate în substanța dealului, ci chiar de *realități*.

De atunci încolo, Halmul a constituit pentru mine ar-

gumentul concret, lecția prin care domnul Lovinescu voia să facă posibilă înțelegerea și chiar trăirea diferenței dintre percepția *ogîndirii* unor realități superioare și a însăși *prezenței* acelor realități. Diferența dintre *ogîndire* și *prezență*.

Odată asimțite, percepute aceste prezențe, înțelegi în-tâi ce înseamnă să-ți fie prieteni „râul, ramul.”, dealul... Halmul! Atunci, acest deal, însuflețit de esențe nepieritoare, ne apărea ca o barieră de netrecut în fața neprietenilor.

Sub ochii noștri se înalță în asfințit un scut invincibil.

Proiectat pe fundalul de azur, Celu-Deal, invocat în colinde, în cheie lovinesciană este Dealul-Cer. Așa încât, Dealul-Cer plutea deasupra brâului de argint al Șomuzului. Crai-Nou se cobora vertical și se încrusta pentru totdeauna în buza Halmului, luând forma unei cupe. Din ea, prin filtrul subteran al dealului, se distilau picăturile de rouă cerească în apa Șomuzului.

Domnul Lovinescu a descris în eseul *Secțiuni transversale* (Vasile Lovinescu, *Steaua fără Nume*, Editura Rosmarin, 1994, p. 105) atmosfera aurorală a priveliștii:

„În zori, cu mult înainte de răsăritul soarelui, mă grăbesc spre geamurile dinspre răsărit ale casei bătrânești și pe întinsele lacuri, fără ceață încă, respiră o altă ceață, metafizică, șoptind de la gură la ureche: «Și pe apa lacurilor/Doarme umbra veacurilor» (Mihai Eminescu). Umbra este Suflul, Prana, pânza de borangic pe care sunt țesute lumile, permițând celui mai ușor suflu să ajungă la cele mai depărtate galaxii, întorcându-se de unde au plecat ca rouă benefică sau ca instilațiuni de venin”.

Deseori reciteam cele câteva pagini din *Secțiuni transversale*.

Aceste pagini chintesențiază întreaga doctrină a creației, depășind însă atât succesivitatea evoluționistă, cât și simultaneitatea creaționistă și ating taina sacrificială creat-increat. „Închizi ochii și tot universul s-a topit ca o fărâma de ceară pe Vid. Îi redeschizi și lacul e în fața ochilor ca mai înainte”, scrie Vasile Lovinescu pe urmele Psalmistului. „O mie de ani înaintea ochilor Tăi sunt ca ziua de ieri, care a trecut, și ca straja nopții” (Ps. 89, v. 4). O mie de ani pentru Dumnezeu sunt ca o clipire de gene.

Dar, pentru cei care, în acele seri de demult, priveam cu uimire Hamul, cuvintele din *Secțiuni transversale* cuprindeau dezvăluiri premergătoare pentru ajungerea la „suprimarea celor trei dimensiuni”. Prin aceasta trebuia să asimțim „neîntinderea”, miezul de neatinș al spațiului sacru.

Halmul răsărea atunci, din „abisul neîntinderii”, ca o condensare străvezie a „Umbrei veacurilor”, a acelei „ceți metafizice” de deasupra ogînzii Șomuzului. Prin transparența acestui hieroglif de vis se iveau însemnele heraldice, care se văd și astăzi: Crai Nou, Cupa, Inima însăși, Potirul din care și alții băuseră apa vieții.

Toate făceau pentru noi din Halm, cum fac și acum, blazonul viu și ocrotitor al acestor meleaguri binecuvântate.

Ács Ferenc (1876-1949)

Victor CIOBAN

O contribuție importantă în istoria artei sălăjene a deținut-o Ács Ferenc (1876-1949), personalitate de referință a picturii transilvane, în jurul căreia s-au format Petre Abrudan și Ioan Sima. Ács a efectuat mai multe vizite în zona Șimleului, unde și-a construit o reședință particulară, care a constituit ulterior subiectul unei compoziții peisagistice (datate 1933), achiziționate în 2009 de către Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău¹.

Din punct de vedere stilistic, Ács Ferenc aparține primei generații a școlii de pictură de la Baia Mare, care a reprezentat cel mai important centru de plein-air al Europei de Est, exercitând o influență profundă asupra mediului cultural din acest spațiu geografic², comparabilă cu cea observată la Școala de la Barbizon în Europa Occidentală³. Școala băimăreană și-a început existența în 1896, la inițiativa unui student al Academiei de Artă din München, Hollósy Simon (1857-1918)⁴, care i-a invitat în zonă pe doi colegi de-ai săi, Thorma János (1870-1937) și Réti István (1872-1945), pentru a-și petrece vacanța de vară și a efectua schițele necesare în elaborarea tablourilor ce urmau să fie expuse la Salonul din capitala bavareză. Exemplul lor a fost urmat în anii următori și de alți pictori, construindu-se o veritabilă „tabără de creație”, divizată în două semestre: vara (la Baia Mare) și iarna (la München). Aceștia au derulat niște experimente picturale fără precedent⁵, contribuind la modernizarea limbajului plastic. Se remarcă o varietate de stiluri și abordări, de la un naturalism tributar lui Jules Bastien-Lepage (1848-1884), caracteristic membrilor fondatori, până la impresionism, secesionism (versiuni divizioniste, simboliste, fauviste) și chiar avangardism (expresionism, noul obiectualism,

realism magic, abstracționism, constructivism).

Conform informațiilor oferite de Muzeul Județean de Artă Baia Mare, tabăra lui Hollósy a fost frecventată de peste 1000 de studenți⁶. Majoritatea lor provin din Europa Centrală și de Est (Germania, Austro-Ungaria, România, Elveția și Rusia); dar se înregistrează și prezențe occidentale (Italia, Spania, Belgia, Danemarca, SUA) sau chiar exotice (India, Japonia, Australia). În 1901, Hollósy se retrage, iar administrația taberei este preluată de Thorma și Réti⁷, cărora li se adaugă Ferenczy Károly (1862-1917) și Iványi-Grünwald Béla (1867-1940). Aceștia transformă tabăra lui Hollósy într-o instituție pedagogică vocațională (Școala Liberă de Pictură), care funcționează până la izbucnirea războiului (1914). După Marea Unire, spațiul artistic băimărean este supus mai multor tentative de reformă, care se finalizează în 1954 cu înființarea Centrului Artistic Baia Mare, aflat în subordinea autorității statale.

Lui Réti i se datorează și prima lucrare istoriografică despre fenomenul artistic băimărean: *Colonia*

de artă de la Baia Mare (*A Nagybányai művésztelep*), elaborată între 1940-1944. Aceasta a fost publicată postum (1954) la Budapesta și posedă un caracter memorialistic, înregistrând principalele evenimente petrecute în tabără. Pornind de la acest jurnal, s-au elaborat și alte studii, care au avut drept subiect biografia participanților. Majoritatea lor sunt redactate în limba maghiară.

În spațiul românesc, s-a scris foarte puțin, ignorându-se cu desăvârșire faptul că tablourile de acolo aparțin patrimoniului național sau internațional. Dezinteresul a fost întreținut de cenzura ideologică impusă de liderii comuniști (administrația Gheorghiu-Dej), care căutau să șteargă din memoria populației orice element lipsit de conotații proletcultiste⁸. Situația s-a schimbat abia după 1968, în contextul reorganizării administrative impuse de Nicolae Ceaușescu. Atunci încep să apară traduceri ale autorilor maghiari și biografii ale plasticienilor români care au avut tangență cu fenomenul băimărean (Arthur Coulin, Ipolit Strâmbu, Arthur Verona, Aurel Popp, Lidia Agricola etc.). În anii '80, Raoul Șorban redactează o biografie a lui Hollósy (*O viață de artist între München și Maramureș*, 1986); iar Tiberiu Alexa oferă prima analiză critică a fenomenului (*Baia Mare – școală, colonie sau centru artistic?*, 1988). După căderea regimului comunist, se asistă la o creștere cantitativă a numărului de studii și articole în reviste locale, naționale și chiar internaționale, iar din 2011 pictorii băimăreni sunt prezenți și pe internet.

În ceea ce privește lucrările despre personalitatea lui Ács, situația nu e tocmai roză. În istoriografia de artă românească, există un singur studiu de specialitate, publicat de muzeograful Dorel Topan la data de 5 februarie 2018, pe site-ul Muzeului Județean Baia Mare, iar acela nu se focalizează pe biografia artistului, ci analizează un tablou de-al său (*Case la Baia Mare*)⁹, pe care muzeul l-a achiziționat recent, în urma unei licitații publice organizate de Casa Artmark

din București¹⁰. De asemenea, mai pot fi identificate câteva mențiuni sporadice în monografia lui Alexa sau în biografiile unor pictori care au avut tangență cu el (Hollósy Simon, Ioan Sima, Petre Abrudan, Eugen Pascu, Friedrich Miess, Ștefan Luchian etc.). În unele cazuri, numele său este românizat: în loc de Ferenc apare Francisc, iar în loc de Ács, apare Aciu. Prin urmare, se știe foarte puține lucruri despre el. În schimb, există numeroase informații referitoare la mentorii săi și contextul cultural al epocii, care pot suplini în oarecare măsură acest impediment.

Ács Ferenc s-a născut la 16 iunie 1876, în Cluj. Există câteva incertitudini în privința originii sale etnice și a statutului social, determinate de politicile de uniformizare etnică. După cum se știe, dualismul austro-ungar a căutat să maghiarizeze denumirile; iar administrația românească interbelică să latinizeze. Totuși, șansele unei descendențe românești sunt minime, fiindcă numele de Francisc, care sugerează o identitate catolică, apare foarte rar în aceste comunități. Se preferau antroponimii grecești, slave sau istoriste (conducători daci și romani). Însă, nu e exclus un substrat „neutru” din punct de vedere politic (german, armean sau chiar evreiesc). Imprecizia planează și asupra formării profesionale, fiindcă nu apare nicio mențiune documentară până la 1893, când se îndreaptă spre Budapesta pentru a frecventa atelierul lui Székely Bertalan (1835-1910), un compatriot de-al său (tot clujean), care obținuse distincții la Saloanele de la Viena, München, Amsterdam și Paris¹¹.

Pe vremea aceea, Székely era la apusul unei cariere proifice, desfășurate pe parcursul a 50 ani, timp în care devenise un veritabil „titan”. Format în atelierul lui Ferenc Simó de Kissolymossy (1801-1869), portretistul familiei Zsombóry, Bertalan dovedește niște aptitudini remarcabile de desenator și colorist, care-i aduc statutul de lider al școlii romantice maghiare. Alături de Madarász Viktor (1830-1917) și Benczúr Gyula (1844-1920), orientează plasticienii locali spre modelul francez, familiarizând publicul cu compozițiile lui Delacroix și ale pictorilor „istoriști” (Delaroche, Biard, Gleyre, Deveria, Chasseriau, Meissonier etc.).

Însă, din punct de vedere temperamental, era exact opusul lui Ács, manifestând o predispoziție spre aventură, inovație și controversă, în toate planurile. Această atitudine l-a ajutat să devină un pictor complet, capabil să execute orice subiect (scene de gen, istorice, religioase și mitologice, portrete, peisaje) și să-și mențină poziția hegemonică printr-o implicare activă în spațiul public (în tinerețe, fusese revoluționar pașoptist). Pe parcursul carierei sale, experimentase continuu, atât pe șevalet, cât și în compoziții murale (realizate împreună cu Lótz Károly, Than Mór) etc.¹² La un moment dat, ajunge chiar la plein-air, deplasându-se în satele de pustă pentru a observa efectele atmosferice și contrastele cromatice ale vegetației.

Talentul pictural este completat de aptitudinile pedagogice. Își deschide o Școală de desen după model, pe care o frecventează, printre alții, Jenő Gyárfás (1857-1925) și Octavian Smigelschi (1866-1912). Cu toate acestea, nu reușește să-l coopteze pe Ács. După un an (1894), între cei doi se produce o ruptură, ale cărei cauze rămân învăluite în mister (foarte probabil, l-a considerat „demodat”). Ács părăsește atelierul și se îndreaptă spre München, unde face cunoștință cu Hollósy, sub îndrumarea căruia își pregătește examenul de admitere la Academia Regală de Arte Plastice. Totuși, moștenește gusturile estetice ale pașoptistului: pitorescul geografic și cultura orientală.

La München, beneficiază de îndrumările lui Johann Caspar Herterich (1843-1905), fiul unui resta-

urator de artă (Franz Herterich), devenind coleg cu Friedrich Miess (1854-1935), Ștefan Luchian (1868-1916) și Iosif Iser (1881-1958). Împreună cu aceștia, descoperă stilul impresionist.

Astfel, se canalizează pe studierea relațiilor intime dintre lumină și culoare¹³, urmărind cu atenție fiecare detaliu al mediului ambiant. Pentru a surprinde nuanțele, hotărăște să adopte cromatismul industrial.

În vara lui 1897, Ács se înscrie la cea de-a doua ediție a taberei Hollósy de la Baia Mare. După terminarea acesteia, se întoarce în locul său natal, unde-și deschide un atelier propriu. În 1899, candidează pentru bursa oferită de primăria municipală și efectuează un nou stagiul münchenez, participând timp de trei ani la cursurile lui Franz von Lenbach (1836-1904), cu scopul de a-și perfecționa capacitatea de portre-

tizare. Acolo asistă la manifestările Secesiunii, dar fără a se implica în mod direct. În 1906, caută fără succes să implementeze modelul Hollósy în orașul de pe Someșul Mic. Dezamăgit de reacția autorităților, renunță la abordările experimentale, orientându-se spre mediul comercial. Execută la comandă portrete și peisaje, reușind să adune un venit pecuniar substanțial, care-i permite în 1911 să organizeze prima expoziție impresionistă din Transilvania¹⁴. Până la izbucnirea războiului (1914), mai realizează câteva sejururi băimărene, prilej cu care descoperă pe cale empirică procedeele stilistice utilizate de postimpresioniști. Astfel, se ajunge la niște tablouri similare celor pictate de Pierre Bonnard (1867-1947). La fel ca maestrul de la Fontenay-aux-Roses, Ács este un pictor al bucuriei de a trăi, care evocă un spațiu rural arhetipal, scăldat de lumina generoasă a soarelui. Motivele picturale sunt organizate și dispuse pe o ușoară diagonală ascendentă, într-o cromatică pas-

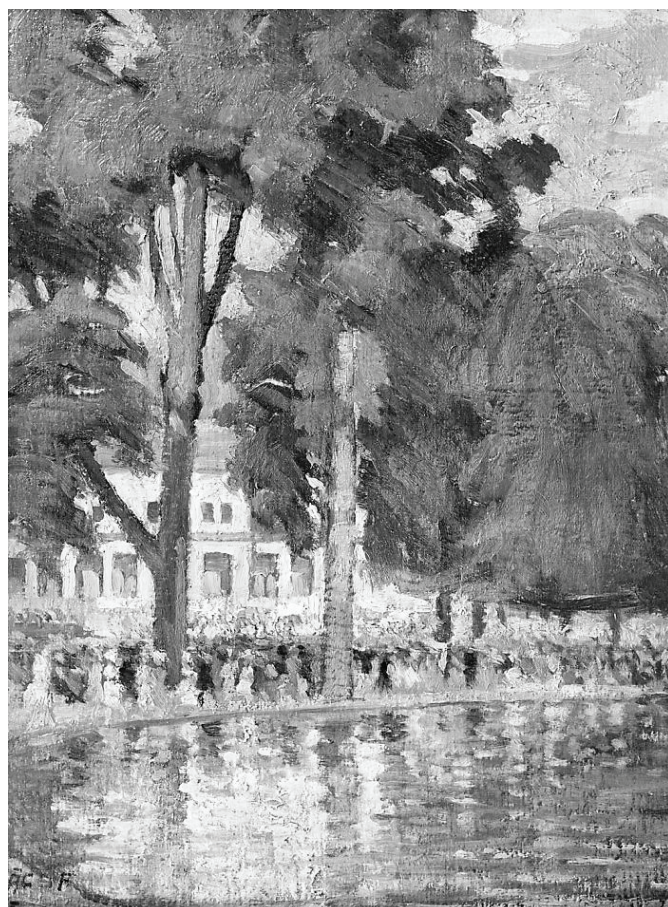

telată, cu tonuri echilibrate, menite să redea un sentiment de liniște și proștețime¹⁵. Această atitudine de un optimism debordant pare oarecum surprinzătoare pentru privitorul (post)modern, care cunoaște povestea catastrofei ce urma să vină, dar nu și pentru cel din epocă. Era la modă să privești totul în culori deschise, mai ales dacă făceai parte din cercurile elitare ale regimului dualist¹⁶, care manifestau un veritabil cult al eleganței și divertismentului.

Însă, spre deosebire de mulți contemporani de-ai săi, Ács nu s-a oprit la 1918. A continuat să viseze și după Marea Unire, fapt ce a dus la inevitabila prăbușire. Incapabil să sesizeze mutațiile survenite în

gustul estetic, cum ar fi procedat Székely (dacă trăia), pictorul iese treptat din prim-plan. Apogeul carierei este atins la data de 23 februarie 1925, când participă la Salonul de la București (Collegium Arti-

ficum Transylvanicorum), unde au expus peste 80 de autori, proveniți din toate colțurile Transilvaniei¹⁷. După acest moment festiv, care a avut scopul de a evidenția unitatea identității românești, se intră într-un cvasi-anonimat. Prezența lui se restrânge la manifestările culturale locale.

Ács Ferenc se stinge din viață la 5 septembrie 1949, lăsând în urma sa o moștenire artistică variată, pe care muzeografia o plasează în curentul postimpresionism¹⁸. Desigur, eticheta este exagerată, pentru că pictorul clujean nu a văzut niciodată Parisul și ca atare nu poate fi încadrat într-o noțiune terminologică specifică artei franceze¹⁹. Cu totul altfel stă situația cu simbolismul, care, deși are origini în Franța, a fost asumat și de pictura maghiară, inclusiv de spațiul cultural băimărean (Boromisza Tibor, Mikola András, Glatz Oszkár etc.). Această orientare a fost preluată din literatură (Baudelaire, Lautréamont, Rimbaud, Verlaine, Mallarmé etc.), unde a formulat „principiul celor trei S” (simbol, sinestezie, sugestie), care a servit drept punct de plecare pentru compozițiile

lui Paul Gauguin (1848-1903) și a grupului Nabis (Maurice Denis, Pierre Bonnard, Georges Lacombe, Aristide Maillol, Paul Ranson, Ker-Xavier Roussel, Paul Sérusier, Félix Vallotton, Édouard Vuillard). În general, la simbolism au aderat pictori cu preocupări mistice. Dar există și excepții, iar una dintre ele o reprezintă chiar Bonnard, ale cărui paralelisme cu Ács au fost semnalate în paragrafele precedente. Ambii au avut parte de același destin: succes în tinerețe, izolare la maturitate. E drept că la Bonnard a fost vorba de un gest voluntar – stabilirea pe Coasta de Azur – în vreme ce la Ács situația e incertă (din pricina lipsei documentelor).

În afara simbolismului, s-ar putea discuta despre un oarecare sămănătorism. Trimiterile spre această concepție despre lume, pe care pictorul e posibil s-o fi cunoscut prin lectură personală (era la modă în

epocă) sunt evidente: spații rurale idilice, cu grădini și pajiști înflorite, unde țăranii muncesc continuu, dar fără a suferi de pe urma efortului fizic aferent. Însă, problema acestei încadrări reprezintă absența precedentului. Până acum, curentul sămănătorist a fost perceput ca o manifestare pur literară; nu a fost identificată nicio reverberație în pictură, deși au luate în calcul o sumedenie de compoziții. De asemenea, a avut conotații etnice; motiv pentru care e puțin probabil ca printre adepții săi să se fi numărat un artist a cărui clientelă cuprindea funcționari ai administrației dualiste.

Între 1919-1920, Ács îl inițiază în tainele picturii

pe Ioan Sima²⁰, care îi va deveni unul dintre cei mai buni prieteni. Se pare că vizitele repetate la Șimleu sunt rodul invitației făcute de tânărul student originar din Pericei, care la un moment dat i-a solicitat lui Ács să-i portreteze familia (două dintre portrete au supraviețuit până în prezent și pot fi admirate la Muzeul din Zalău²¹). În 1923, în atelierul lui Ács ajunge și celălalt pionier al artei sălăjene: Petre Abrudan²², care hotără să abandoneze cariera de electrician și strungar pentru a candida la nou-înființata Școală de Arte Frumoase. Despre relațiile lor ulterioare nu se știe nimic. Totuși, nu ar fi exclus ca Ács să fi jucat un rol important în decizia lui Abrudan de a se muta la Baia Mare.

În ceea ce privește receptarea operei lui Ács, se observă o discrepanță între cota de piață și expertiza criticilor. Casele de licitație îi vând tablourile la sume uriașe, de mii de Euro. Cu toate acestea, specialiștii în istoria artei îl ignoră, din pricina a trei obstacole majore: conformismul social (nu a avut parte de niciun scandal public sau privat), pasivismul (nu a fost afectat de niciun eveniment politic, deși și-a desfășurat activitatea într-un context tumultuos, marcat de cele două războaie mondiale: 1914-1918; 1939-1945, tensiuni sociale generate de reforma agrară – 1921 și criza economică: 1929-1933, extremismul ideologic etc.) și lipsa distincțiilor (nu a obținut premii majore, chiar dacă a fost o prezență constantă la saloane și expoziții). Astfel, cazul Ács este un exemplu tipic de „ghinion”. A avut neșansa să se nască într-o epocă a „snobismului”, unde notorietatea contează mai mult decât talentul și munca²³. Dacă ar fi avut amante sau ar fi pictat o scenă de bombardament, s-ar fi spus că e „geniu” și apoi s-ar fi scris despre el milioane de tratate și enciclopedii, care ar fi umplut rafturile bibliotecilor de pe toate continentele lumii. Însă, artistul clujean n-a putut sau n-a vrut să obțină faima cu orice preț, preferând o existență liniștită (monogamă) și speranța că strădaniile sale vor fi răsplătite în Cer. Nu se știe dacă dorința i-a fost îndeplinită, dar un lucru e cert: Sălajul îi va rămâne veșnic recunoscător pentru efortul depus în dezvoltarea vieții artistice, concretizat prin personalități ca Petre Abrudan sau Ioan Sima.

Lista ilustrațiilor

- Ács Ferenc, *Stradă în Ardeal*, casa de licitații Artmark, București
- Ács Ferenc, *Plimbare în parc*, casa de licitații Artmark, București
- Ács Ferenc, *Cusătorese*, casa de licitații Artmark, București
- Ács Ferenc, *Fata cu flori* (colecție particulară, 1904)
- Ács Ferenc, *Case la Baia Mare*, Muzeul Județean de Artă, Baia Mare
- Simó Ferenc de Kissoly mossy, *Szombory Eszter*,

Muzeul Județean de Artă, Cluj-Napoca

- Székely Bertalan, *În pădure*, Magyar Nemzeti Galéria, Budapesta
- Ács Ferenc, *Soția pictorului*, Muzeul Județean de Artă, Cluj-Napoca
- Ács Ferenc, *Amiază de vară în grădină*, casa de licitații Artmark, București
- Ács Ferenc, *Promenadă pe malul lacului*, casa de licitații Artmark, București
- Ács Ferenc, *Lan de varză*, casa de licitații Artmark, București
- Ács Ferenc, *Parfumul florilor*, casa de licitații Artmark, București
- Ács Ferenc, *La baie*, casa de licitații Artmark, București

Note:

1 Nr. Inventar 626; tabloul se află în depozitul Muzeului Ioan Sima. Autorul nu deține reproducerea fotografică a tabloului; motiv pentru care tabloul nu poate fi reprodus în textul acestui articol.

2 Tiberiu Alexa, *Baia Mare – școală, colonie sau centru artistic?*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1988.

3 I se mai spune și „Barbizonul Europei Centrale”.

4 Negoită Lăptoiu, *Incursiuni în plastica transilvană*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 91.

5 Ibidem.

6 Tiberiu Alexa, *Școala particulară de pictură Hollósy Simon* (www.muzartbm.ro).

7 Idem, *Réti István* (Ibidem).

8 Daniel Chirot, *Cultura socialistă în România*, Ed. Politică, București, 1964.

9 Dorel Topan, *Ács Ferenc – Case la Baia Mare* (Ibidem).

10 www.artmark.ro.

11 Bakó Zsuzsanna, *Székely Bertalan (1835–1910)*, Kep. Kiadó, Budapest, 1982.

12 Frescele de la Catedrala din Pécs, Biserica Matei Corvin, Opera din Budapesta, Primăria din Kecskemét, Mănăstirea Tihanyi etc.

13 George Oprescu, *Manual de istoria artei*, Ed. Universul, București, 1945, vol. IV (*Realismul și Impresionismul*).

14 www.artindex.ro.

15 Dorel Topan, *Ács Ferenc – Case la Baia Mare*.

16 Arthur Herman, *What Life Was Like: At Empire's End: Austro-Hungarian Empire 1848–1918*, New York, Time Life, 2000.

17 Petre Oprea, *Expozanți la Saloanele Oficiale de pictură, sculptură, grafică 1924–1944*, Direcția pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național, București, 2007.

18 Dorel Topan, *Ács Ferenc – Case la Baia Mare*.

19 Eticheta de „post-impresionism”, folosită prima oară de către Roger Fry în 1910, cu ocazia unei expoziții de la galeriile Grafton (Londra), se referă la pictura franceză dintre 1880–1910.

20 Marcela Băbănaș, Szabó Attila, *Ioan Sima*, Ed. Porolissum, Zalău, 2013, p. 18.

21 E vorba de portretele bunicilor materni (familia Deleu), care, din nefericire, nu pot fi reproduse în textul acestei lucrări, din pricina faptului că autorul nu deține reproducerile lor fotografice.

22 Francisc Păcurariu, *Petre Abrudan*, București, 1942.

23 Aleksa Celebonovic, *Realismul burghez la sfârșitul secolului al XIX-lea (1860–1914)*, Ed. Meridiane, București, 1982, pp. 21–24.

Profesorul Vasile Fati

(1932-2007)

Viorel HODIȘ

Motto: – Ce cauți?
– Locul unui bust.

Precum s-a putut reține din volumul precedent al acestor „Amintiri...”¹, în toamna lui '58 eram profesor stagiar de limba română-n primul an de slujbă la Școala Medie Mixtă nr. 1 din Zalău, pe care o absolvisem, ca elev, cu patru ani mai devreme.

Vasile Fati, sălăjean și el, cu câțiva ani mai în vârstă decât mine, era profesor de științele naturii la cca 25 de km distanță, la Școala Medie Mixtă din orașelul Jibou, post ocupat prin transfer de la Școala Elementară din Someș-Odorhei unde-și făcuse stagiatura. Dar nu ne cunoșteam personal. Doar din auzite.

Trei ani mai târziu – urmare a importantelor și binevenitelor „reforme Murgulescu” din domeniile **cercetării științifice și învățământului superior** (printre care **înființarea institutelor pedagogice de trei ani**) – se-ntâmplă să ne cunoaștem și personal. În tren. În trenul de Jibou către Cluj, citadela noastră universitară, spre care călătoream amândoi. El, deja angajat cercetător științific la Grădina Botanică a Universității „Babeș-Bolyai”, eu investit ca asistent la Filologia Institutului Pedagogic de trei ani, proaspăt înființat, afiliat aceleiași Universități.

Trecură câțiva ani după aceea, fără a ne putea menține-n strânse legături. Doar ocazionale. Eram, ambii, preocupați, chiar copleșiți de mari și importante probleme, unele, firește, specifice domeniului/profesiei fiecăruia, altele, cele mai mari, aproape insurmontabile, datorate ineptiei birocrăției comuniste a vremii. Găsirea unei locuințe, spre exemplu, în lipsa rău famatului „buletin de Cluj”² – el familist, cu soție și copii mici!; eu, holtei, cu geamantanul („chiriașului grăbit” al lui Topârceanu) mereu „călător”, din gazdă-n gazdă! – era o foarte-foarte mare problemă-n acei ani. Și nu era singura. Clujeni cu slujbele – dar ilegal „clujeni”, după actele de identitate „în neregulă” – nu eram de invidiat, nu prea eram deloc în largul nostru...

La un moment dat aflu – din absolvent în absolvent de liceu din zonă, deveniți studenți ai Filologiei noastre – că Vasile Fati, sătul de această problemă și de altele cu care, indiscutabil, se confrunta-n Cluj, a revenit ca profesor la Jibou, unde a-nceput a-și pune-n aplicare un îndrăzneț plan, și anume, de a edifica, și el – precum ilustrul său predecesor, profesorul universitar Al. Borza, fondatorul „Grădinii Botanice” clujene – o asemenea sau o altfel de Grădină Botanică.

Aș putea afirma că – departe de a-l compătimi, ca alții, pentru c-a fost silit de-mprejurări potrivnice să părăsească Clujul (la propriu și, în multe altele, și la figurat) închis, chiar „închuiat” – decizia acestui confrate m-a bucurat, chiar entuziasmat profund. Ba, mai mult: pe mine – care, din fire, nu-s, nici orgolios, nici fudul – curajul lui m-a umplut de o mândrie „de sălăjean”, mai greu de exprimat în cuvinte.

Precum odinioară marele Cronicar – mândru „de neamul moldovenilor”, și de cei vechi, dar și de contemporanii lui, a creat „perla” care l-a nemurit în istorie: „Nasc și la Moldova Oamenii!” – mi-am zis, și eu, ca sălăjean (mai modest din fire, după puteri): „Iată, se mai nasc și-n Silvania noastră Oamenii!”, Oameni demni de majusculă.

Pe loc mi-a zburat gândul și spre genialul sculptor român oltean, Constantin Brâncuși, care – după un drum pe jos (!) din Hobita lui natală până la Paris (cale lungă, nu glumă!) și după o ucenicie (scurtă!) în atelierul celui mai celebru și mai „în modă” sculptor parizian și european al vremii, Auguste Rodin – s-a debarasat fără ezitare de „gloria școlii” titanului sculpturii, spre a-și croi și urma un destin propriu, motivându-și sugestiv curajoasa decizie printr-un adagiu devenit celebru:

„La umbra marilor stejari nu crește nici iarbă!”

Magistral plan și-a făcut Vasile Fati proiectându-și propria Grădină, gândeam atunci eu care nu eram totuși străin de starea, natura și împrejurimile locului. Căci, după clasele elementare făcute³ în satul meu natal, Brebi (la 12 km distanță), ultimele două clase din așa-numitul atunci „ciclul doi”⁴ le-am urmat în Jibou, la Școala instalată cu internat cu tot în castelul abandonat de familia marilor grofi maghiari Wesselényi. (Am trăit, deci, și eu, doi ani din viață într-un adevărat castel!)

Deși n-aveam nicio idee pe-atunci despre acest domeniu al universului botanic⁵, am putut intui și deduce, din cele văzute acolo, la castel, faptul că niște membri ai nobilei familii maghiare s-au simțit atrași, chiar „provocați” de microclimatul specific locului, încercând să contureze un început, dacă nu chiar de grădină botanică, cel puțin de „colecție” de floră și faună exotice. Poate doar în scop de „înnobilare a mediului în care trăiau”, de distracție sau delectare estetică, dacă nu mai mult⁶.

Astfel, aici am cunoscut prima oară castanul co-

mestibil, din fructele căruia m-am înfruptat, arbore pretențios, ce mai crește doar în depresiunile c-un microclimat blând dintr-o anumită „oază” la Zalău, la Baia Mare și, probabil, prin altele c-un asemenea specific; aici am aflat mai multe specii de arbori exotici, cu frunze, flori, coloraturi și mirosuri neîntâlnite prin pădurile și grădinile noastre; aici am admirat pentru prima dată păsări cu penaj fantastic de bogat colorat, bazin/ piscină populat cu pești decorativi, de forme și culori incredibile, necunoscute mie; aici am văzut și testat olfactiv flori cu mirosuri, corole și culori nemaîntâlnite, parc împrejmuat de rondouri de gard viu, geometric desenate și estetic arcuite, gard viu dintr-un arbust decorativ cu un frunziș solzos deosebit de bogat, culoare de-un verde spre negru lucios și un miros ireal de parfumat, cum nu mai cunoscusem până atunci. Mai ales după ploaie, odorurile emanate de gardul viu și de florile parcului erau atât de penetrante, încât îți creau o impresie de Paradis Pământean.

Toate acestea, pe lângă minunățiile din interior. Marea noastră „sală de meditație” a tuturor claselor (fostul salon de primire, probabil) strălucea prin candelabre fantastice de cristal, enorme oglinzi de Veneția (încă nespate) înrămate artistic în lemn sculptat și aurit; nu sobe de încălzit, ci sculpturi veritabile din teracotă albă ca marmura cea mai fină, adevărate opere de artă (încă nedemolate); parchet și lambriuri artistic formate din cele mai dure, mai scumpe și mai nobile esențe de lemn de import (mahon, tisă plăcut mirositoare, nuc etc. – încă nedecopertate!)); pereți întregi (prin alte încăperi) pictați de mari maeștri, ce evocau în culori superbe scene edenice, paradisiace, legendare. După cum „mă laudam” mai sus, am „trăit”, și eu, fiu de țăran, doi ani din viață (1949 – 1951) într-un castel nobiliar! Veritabil cuib de nobili, păstrat, însă (ca piese de inventar) într-o foarte mică măsură față de câtă strălucire-o fi având în epoca sa de glorie (doar ce nu s-a putut înșfăca de răufăcătorii și prădătorii foarte grăbiți, termenul în modă atunci fiind „a robăli”⁷⁾). Până prin anii '45 – '48 ai trecutului secol s-a tot „robălit”!

Evident că aceste minunății, aproape de peste tot – odată devenite „bun al întregului popor”, după instaurarea „solidă” a dictaturii comuniste – în cel mai scurt timp, toate au dispărut pentru vecie. Acest castel, ca și multe altele, aceste bunuri artistice (și valori științifice), ca și multe altele, erau disprețuite și urâte de „organele”, prea blând numite descreierate ale partidului comunist/ muncitoresc, organizat pe principiile „sănătoase” ale PC(b) al URSS. Cele mai multe (excepție rară, castelul de care vorbim!) erau repartizate – odată părăsite de nobilii proprietari – ca „spații locative” lipsiților de adăpost (cel mai adesea, concetățenilor noștri țigani corturari, singurii cu „case pe patru roți cu coviltir”), care ardeau parchetul cel mai fin, lambriurile/ operele de artă, mobila cea mai scumpă, draperiile, pânzele pictate și tot

ce putea „lua foc”. Ca să se încălzească iarna, desigur! Barbarie curată, nu alta! În loc să se păstreze ca bunuri de tezaur artistic al întregului popor, cel care, de fapt, le-a și creat, fiind proprietarul lor de drept...

Așa că, bănuiam eu, toate acestea (referindu-ne nu atât la interioare, cât, mai ales, la domeniul castelului, mult mai conservat, mai puțin ciopârțit), văzute de profesorul Fati cu ochiul specialistului biolog, l-au „chemat și îndemnat” spre a întreprinde chiar aici ce și-a propus, asigurându-l că, din acest „dat al pământului”, el ar putea să facă, să ducă la desăvârșire acest nobil început cu un secol-două, poate și mai bine în urmă: Grădina! Ceea ce a și făcut, ducându-și gândul până la capăt!

L-am urmărit, în aceste demersuri, cu mult interes pe profesorul întreprinzător după aceea; aş putea afirma chiar: mai ales, de aceea.

Aproape-n fiecare vacanță mare îmi făceam – chiar cu această intenție! – drum de câte-o zi pe la Jibou, devenit oraș sadea, care, între timp, își dezvoltase sus-pomenita „Școală ciclul doi” într-una „Medie Mixtă”, devenită apoi un adevărat Liceu, cel de azi, cu profesori de toată isprava și de toată cinstea, unii adevărați scriitori, cercetători și oameni de cultură de prim rang.

* * *

Iată relatarea unei asemenea vizite din anii '80, la cca un deceniu după „nașterea” oficială a Grădinii..., opera vieții acestui om.

O foarte frumoasă zi de vară, Dumineca de 15 August, Sfânta Marie Mare, zi foarte respectată-n zona noastră „eminamente greco-catolică”, în ciuda propagandei comunist-atee/ vârf al dictaturii ceaușiste. Bunii și vechii mei prieteni, familia dr. vet. Drăgan Dochița și Tiberiu, copii de preoți, ambii, la care trăgeam de obicei, tocmai se pregăteau de sfânta Mare Slujbă la biserică, ceea ce m-a bucurat, rămânându-mi toată sfânta zi liberă pentru scopul ce-mi propusese. Creștinește ar fi fost, evident, ca și eu, strănepot de preot greco-catolic, să-i însoțesc. Dar marea atracție pentru mine era Grădina, „Grădina Botanică a lui Fati”, în plină efervescență de edificare atunci. Mă-ndrept, deci, spre domiciliul lui. N-aveam sentimentul că i-aș putea „strica” Dumineca Marii Sărbători. Grădina... trebuie să fie (socoteam eu)... „biserica” lui! M-am convins îndată că și el gândea la fel.

Îl găsesc pe terasa casei, mare și frumoasă, o vilișoară confortabilă, care i se oferise în chirie, aflată în imediata vecinătate a Grădinii, sorbindu-și cafeaua de dimineață. M-a primit cu vădită bucurie. Mi-a făcut impresia că tocmai asta-și chiar dorea de această Mare Sărbătoare: dacă nu un grup, măcar un vizitator/ admirator sincer, pe care să-l „ghideze” – el, personal – magistral prin toate meandrele Operei vieții lui. Un vizitator care „să-i umple” această mare Duminecă, bucurându-mă nespus că tocmai eu eram acela. Deoarece el avea ce arăta!

* * *

Telegrafic, în timp ce beam cafeaua, mi-a rezumat etapele birocratice prin care a trebuit să treacă: revenind la Jibou după „experiența” cu Clujul/ „oraș închis”, a făcut (în anii '60) un documentat studiu asupra condițiilor „pedo-climatice și floristice” ale zonei, beneficiind de experiența și rezultatele unora dintre înaintașii și profesorii lui, I.T. Tarnavski (București), Al. Borza, O. Rațiu, F. Miclea (Cluj), plus un **Memoriu de înființare a Grădinii Botanice**, pe care Bucureștiul l-a acceptat și atestat prin Ordinul Ministerului Învățământului nr. 128.805/1968, ca obiectiv de învățământ.

Terminăm rapid cafeaua. Începem. Pentru mine, o adevărată aventură științifică.

Ce-am putut afla acolo m-a impresionat nespus. Toată „întreprinderea” aceasta era concepută ca un uriaș „material didactic” menit sprijinirii procesului de învățământ. Cum, de altfel, și Grădina Botanică din Cluj, operă a profesorului Al. Borza, luat(ă) ca model, despre care am pomenit mai sus, a fost concepută (în cea mai benefică perioadă a istoriei noastre, „epoca interbelică”!) și chiar așa denumită: „Grădina Botanică a Universității”.

O luăm de jos; „de jos” – în toate sensurile expresiei.

Profitând de grosimea neobișnuită, de peste 1 m (poate peste 1,5 m) a zidurilor fundației castelului, întreg demisolul, respectiv parterul acestuia (acolo unde noi, internații școlii, aveam, cândva, dormitoare, toaletele și baia, magazia de lemne, sala de mese și cantina etc.), totul era transformat într-un adevărat „Muzeu al Apariției și Devenirii Vieții și Omului pe Pământ”. Grosimea zidurilor i-a permis profesorului să scobească-n toți pereții mai multe zeci de adânci diorame vizualizante, de-o expresivitate nemaivăzută, cu figuri sculptate și pictate ale viețuitoarelor, plantelor, munților, izvoarelor, râurilor, mărilor și oceanelor – având în centru, desigur, apariția și evoluția omului din urmă cu miliarde de ani până azi – totul scaldat în cele mai expresive lumini color și umbre sugestive; totul oglindind cunoștințele acumulate de om grație științelor aferente acestui vast domeniu până la zi; totul respectând principiile didactico-științifice acumulate de Didactica Magna până la zi. Ca om cu o apreciazabilă, deja, experiență în învățământ, având zeci de ocazii să văd multe asemenea școli și universități, laboratoare și muzee, nu numai din țară, ci și din străinătățile pe care mi-a fost dat să le cunosc, mi-am putut da seama pe loc, ce enorm efect benefic procesului instructiv-didactic poate aduce acest revoluționar „material intuitiv” asupra elevilor, fie ei, unii, chiar mediocri dotați intelectual.

Nivelul superior al clădirii era afectat unui Cabinet de Genetică înconjurat de un vast laborator, cu

zeci de „puncte de experimentare”, în care fiecare elev putea realiza, prin experiențe „pe viu” de sine direct efectuate (sub îndrumarea profesorului de specialitate, desigur!), esența și fenomenologia extraordinare ale științei **geneticii**, de la cele mai simple forme de viață ale plantelor, la cele mai complexe, apoi, treptat, mai dezvoltate viețuitoare și până la om. Genetica, ultima descoperire a geniului uman! Gena! Genomul uman! Cel mai înalt nivel al Științelor despre Viață atins vreodată de Om! Uimitor!

Adevărată Minune Dumnezeiască! Și asta într-o școală modestă dintr-un modest orașel aflat într-unul din cele mai sărace județe ale României, țară bântuită de cel mai cumplit flagel social de-a lungul istoriei sale: comunismul de tip sovietic!

Părăsind „cuibul de nobili”, ale cărui interioare au devenit – cum văzurăm – „cuib al științei biologiei” (știința despre viață) până la stadiul ei cel mai înalt, genetica, am putut admira multitudinea și diversitatea tuturor construcțiilor aferente „grădinii botanice” propriu-zise. Ceea ce – într-un raport mai redus față de „mama” ei de la Universitatea din Cluj-Napoca⁸ – oferă aceasta, precum orice altă grădină botanică din lume: de la ghiveciul modest cu o floare exotica sau cactus decorativ destinat interiorului oricărui iubitor de natură, până la uriașele construcții de seră capabile să ofere speciilor gigantice de palmieri, cocotieri și altor plante tropicale și ecuatoriale ce cresc până la înălțimi apreciabile condiții de climă (temperatură, umiditate, ozonare), de sol, de lumină specifice etc. Ceea ce „Grădina...” le oferă ca priveliște, de la distanță, și celor care – din lipsă de timp, nu-și pot întrerupe călătoria, cum ar merita cu mare folos! – trec cu trenul sau cu alte mijloace prin orașul Jibou.

Nu insistăm mai mult – cum s-ar cuveni, desigur! – asupra acestora, rezervându-ne un gând ascuns de a reveni mai pe larg cândva.

Profesorul s-a gândit și la așa-numita „latură economică” a Grădinii: de producție de plante decorative comercializabile, care să mai acopere o părticică din costurile enorme ale întreținerii: electricitate, gaz, apă, diverse consumabile, ca îngrășămintă, sol specific, asigurarea universalului „lanț trofic” al miraculoasei Creațiuni numite „Pământ”. S-a gândit și la costurile necesare aparatului destinate curățeniei, aerisirii/ ventilării/ încălzirii/ răcirii aerului condiționat etc. La cheltuielile cu salarizarea personalului de îngrijire, de supraveghere, de comercializare la piață a „producției” destinate publicului larg. La asigurarea cheltuielilor pentru procurarea și achiziționarea diverselor mașini, agregate și unelte; la carburanții necesari pentru funcționarea acestora. La alte fonduri pentru cumpărarea animalelor de muncă apte a executa lucrări acolo unde mașinile n-au acces, la procurarea nutrețurilor necesare acestora etc. etc.

Operă de ordin economic, dar și de promovare a realizărilor: de interes social, atât pentru publicul larg, cât, mai ales, de interes didactico-științific

pentru lumea învățământului și lumea științifică națională și internațională.

Dar, sigur, interesul primordial rămâne cel didactic-instructiv, pentru care întreg acest arsenal, numit „Grădina Botanică” a fost proiectat – precum am mai afirmat – și creat. Și care se edifică în continuare...

Pot declara cu mâna pe inimă că eu, personal, în acea zi de Mare Sărbătoare, zi pe care confratele meu Vasile Fati mi-a oferit-o ca inestimabil dar, am învățat mai multă biologie decât în tot parcursul școlarizării mele liceale. Cât privește genetica, sunt absolut sigur că, fără „deschiderea” pe care mi-a inoculat-o el, ignorant aș fi rămas pe tot restul vieții. Drept care, la finalul zilei, i-am pus întrebarea întrebărilor vizând viața: apariția și evoluția tuturor formelor vieții pe Pământ, apariția și evoluția tuturor speciilor, primordialmente ale Omului pe această Planetă:

- Evoluționism darwinist sau Creaționism?
- Categorie: creaționism!, a fost răspunsul. Pe care-l bănuiam în secret tot timpul, confirmându-mi credința mea dintotdeauna. M-am simțit mai mult decât ușurat, de-a dreptul fericit

Concluzie care a făcut inadmisibil orice alt comentariu!

* * *

– Cum ai reușit, profesore, să faci asemenea minuni?

– Cu multă pasiune. Dar cu mult mai mari sacrificii... Sacrificii de timp, de sănătate, de odihnă. Totală ignorare a vieții personale, a vieții de familie, a copiilor. Totală uitare de sine... Enorme sacrificii!

Auzisem câte ceva despre toate acestea: problemele familiei profesorului Vasile Fati erau cunoscute-n oraș și nu numai..., probleme de educație a copiilor..., probleme de sănătate: a lui personal, a soției lui și a copiilor lor...

Succesul e, uneori, pentru unii, foarte scump.

– Cum ai reușit, profesore, să obții atâtea fonduri bănești de la un minister atât de sărac și de zgârcit ca al nostru? Atâta mână de lucru specializată: zidari, tâmplari, geamgii, pictori, sculptori, electricieni, sudori, ingineri electroniști, ingineri mecanici, ingineri electricieni – specialiști în atât de diverse domenii?! Cum ai reușit să faci „echipă” din toți aceștia, să-i „direcționezi” spre coordonatele noastre didactice-instructive, „străine”-ntr-un fel, ba chiar total opuse specificului muncii fiecăreia din breslele cărora aceștia le aparțin?

– Greu, greu... Acesta-i cuvântul-cheie. Pentru fiecare aprobare a trebuit să lupt enorm. Pentru fiecare contract încheiat aș fi avut nevoie de notar și avocat plătiți și neavându-i, mă descurcam singur. Pentru fiecare mie, sută de mii de lei obținute de la o bancă, de la un sponsor etc. a trebuit să bat uneori la zeci de uși ale puternicilor zilei... Zeci de drumuri la București, dintre care multe pe speze proprii, din puținul meu salariu, birocrăția financiară comunistă fiind diabolică și interminabilă.

* * *

Iar tema acestor sacrificii a continuat, discuția riscând să se prelungească, impardonabil din partea mea. Așa că i se impunea un finis...

Ziua mării Dumineci de Sântă-Mărie, pe care profesorul (îmi vine să încalc reguli elementare ale ortografiei, scriind: **Profesorul!**) mi-o oferise cadou, era pe sfârșite. Pe nesimțite, „se crăpa de noapte”, vorba aceluiași spiritual Topârceanu.

Înainte de a ne-ndrepta spre poarta de ieșire, spre care portarul Grădinii, care ne urmărea discret, părea să ne-ndemne, căutam cu privirea o perspectivă și testam cu piciorul soliditatea unui anume loc.

– Ce cauți? mă-ntrebă Profesorul.

– Locul cel mai potrivit soclului unui bust.

1 Viorel Hodiș, *Amintiri din totalitarism*, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2015.

2 Clujul, precum toate marile orașe ale țării, era declarat „oraș închis”! Închis „invaziei” din mediul rural cauzate de masivele desproprietări prin colectivizare și prin celelalte „reforme comuniste”, de tip sovietic, de după 1948.

3 S-o spun sincer (și, recunosc umil, cu mult regret) „făcute” ca vai de capul lor! – aspect asupra căruia sper să revin cândva.

4 *Gimnaziu și liceu*, considerate pe-atunci „cuvinte burgheze”, erau interzise de autoritățile comuniste.

5 Doar cât putea „cuprinde” cu mintea lui orice copil de țăran crescut mai mult pe ogor, pășuni și prin pădurile satului.

6 Tentative și inițiative pe care le-am remarcat, mai târziu, și-n alte cazuri, în perimetrele altor castele/ „cuiburi de nobili” din Transilvania și din alte foste principate sau state componente ale defunctului Imperiu Habsburgic (Ungaria, Austria, Cehia, Slovacia, Slovenia, Croația, Polonia) pe unde am călătorit, respectiv am profesat temporar ca lector de limba română. Ca să nu vorbim de reședințele unor mari monarhii europene, unde asemenea realizări, unele de mare anvergură și importanță științifică și estetică, abundă.

7 Am întâlnit în câteva case de prin sate și orașe ardelene, pe unde-am trecut, obiecte, spre exemplu, piese dispartate sau seturi complete de tacâmuri de argint veritabil, inscripționate cu blazoanele nobiliare ale grozilor și baronilor maghiari locali; piese de mobilier artistic (birouri, biblioteci, dulapuri și vitrine (numite, în grai local, „credențuri”), scaune și fotolii marcate la fel, cu blazoane) etc.: – De unde și cum au apărut astea aici?, întrebam. – De la *robălit*, era răspunsul.

8 „Mai redus”, dar nu ca suprafață (care pare a fi chiar mai mare decât cea clujeană), ci ca „bogăție” de exponate.

Confesionar (2)

Viorel TĂUTAN

„Domnule profesor, cred că v-am stârnit curiozitatea. Și că e momentul să vă dezvălui adevăratul motiv al grabei dinainte de masă de a mă prezenta și a vă invita la această întâlnire. Acum câteva zile mi-am propus să vă caut. Îmi era oarecum teamă că sunteți plecat, fiind vacanța de vară. Vă cer îngăduința să vă rețin aproximativ o jumătate de oră cu o... poveste. Vă rog, la rândul meu, să nu mă întrerupeți! Sunteți de acord?” Privire fixă, insistentă, însoțită de zâmbet.

Abia acum se dumiri ce culoare au irișii ochilor acestuia: albastru intens, precum cerul senin iarna. Zâmbește frecvent și este manierat. Îl fulgeră iar obsesia că ar putea fi vorba de un *ofițer de contrainformații sub acoperire*, despre care a început să se vorbească în ultimul timp prin mass-media. Zâmbi, la rândul-i, mestecând tacticos ultima îmbucătură din brânzoaică: „Serviciu contra serviciu. Sunt extrem de curios. Promit că voi răspunde doar la întrebări! Corect?”

Două înghițituri mari, și Felix Lavric își goli paharul. I se adresează, indicând cu privirea ceainicul: „Mai doriți?” „Nu, merți, mai am”. Se întoarce, pe jumătate, spre chioșc, așteptă câteva secunde și, când avu certitudinea că este zărit, ridică brațul mâinii stângi cu arătătorul indicând bolta, de parcă ar fi fost unul dintre clienții fideli, și mimă sugestiv cererea încă a unui pahar de suc. Dură doar două minute până se văzu cu paharul aburit pe masă, mulțumi, plăti, atinse doar cu buzele materia lichidă aromată și rece.

„Stimate domnule profesor Slavu, sunt cine și ce v-am spus atunci când m-am prezentat, să nu vă îndoii de asta. Urăsc minciuna și forma ei complexă, proteică și onctuoasă, impostura. De ce încep astfel? În locul dumneavoastră, aș fi fost circumspect. Vine un individ pe care îl știu vag din văzute, se prezintă și insistă să mă întâlnească pentru a-mi istorisi nu-știu-ce-interesant. Am dreptate?”

Raul se rezemă de spetează și pufni într-un râs zgotos, cum n-o mai făcuse de ceva timp. Râsul său din tinerețe, care îi trăda prezența în varii anturaje amicale. Dacă până acum îl stăpânise acel tip de încordare pe care ți-o provoacă intuirea unui pericol, simți cum se destinde revenind la starea din timpul întâlnirii dinainte de masă. Se redresă: „Domnule, ești formidabil! Acum știu că am în față un clarvăzător! Te ascult! Îmi cer scuze, însă, iată, n-am reușit să mă stăpânesc!”

Moment de stop cadru provocat de neînsemnatul, în fond, incident.

Felix își continuă discursul: „Ceea ce urmează să vă spun, este posibil să provoace cel puțin două atitudini antinomice, fie un impuls de negare generând... «gaz ila-

riant», fie glisarea în transă metafizică, pentru că pare dificil de crezut”. Îi relatează profesorului întâmplarea care a generat această „grabă” de a-l aborda. În urmă cu aproximativ trei săptămâni a cunoscut o persoană pe deplin enigmatică. „A cunoscut” este un fel de a spune, pentru că nu i-a văzut chipul și vreun fragment descoperit al corpului. Poartă permanent în jurul capului un mic paravan cilindric asemănător unora dintre căștile cavalerilor medievali, așa cum le știu din filme, sau din muzeul de istorie, e înveșmântat de sus până jos în haine albe ușoare, din bumbac, în și cânepă, mâinile și picioarele fiindu-i protejate cu mănuși și ciorapi. Locuiește la etajul întâi, pe aceeași scară cu el, în apartamentul cumpărat recent de la un vecin care plecase din țară. Cu o lună înainte de a-i fi percepută prezența, zgomotele obișnuite ale lucrărilor de reamenajare nu deranjaseră programul de liniște al locatarilor, scris la intrarea în casa scării, echipele de muncitori reușind să lucreze cât mai discret cu putință, cu atât mai mult cu cât se executaseră lucrări de reparații și în spațiile de la parter, ocupate de Laboratorul spitalului și un cabinet medical particular. Niciunul dintre vecini nu l-a văzut și nu știe când și cum s-a mutat aici și, mai cu seamă, cine l-a ajutat în această privință. Oamenii sunt ocupați; serviciul, traiul zilnic, vârtejul vieții cotidiene nu le permit să facă speculații, să fie interesați de ceea ce se întâmplă în jurul lor, decât atunci când șocul neprevăzutului le afectează confortul, stereotipiile. Totuși, unul dintre vecini, zgândărit de soția sa, cunoscută pentru incisivitatea ei inoportună, se interesase la poliție dacă aflase despre enigmaticul nou vecin. I s-a spus că poliția știe, însă nu oferea alte amănunte, decât că e vorba de un pensionar în vârstă care nu dorea să relaționeze. Primi asigurări că este un om pașnic și n-o să le creeze dificultăți. Cine îi făcea aprovizionarea cu alimente, cine îi gătea, cine îi spăla, îi călca, îi făcea curățenie, în ipoteza că nu ar fi fost în stare să le facă singur, nu se știa, nu fusese văzută nicio persoană intrând sau ieșind pe ușa acestui apartament. Vecina circumspectă, împreună cu soțul ei, bietul, stătuseră la pândă pe rând vreo două zile în dosul vizorului propriei lor uși, până și noaptea, doar-doar vor surprinde o asemenea prezență. Niciun rezultat. Învinsă de curiozitate, ea apăsase o dată butonul interfonului, după cum s-a divulgat panicată unora dintre vecini, auzise un sunet ca de pași târșâiți, zarul unei uși închizându-se și o șoaptă din difuzorul montat în ușă, sub vizorul mobil, ușor bombat, ceea ce sugera o cameră video: „Vă rog să mă lăsați în pace, nu deranjez pe nimeni, nu vreau să fiu deranjat și nu doresc să cunosc pe nimeni!”

Felix făcu o scurtă pauză, cât să bea o înghițitură

sănătoasă din suc de roșii rece, în timp ce privirea i se mută spre cei doi adolescenți care se așezaseră la o masă de lângă intrare și conversau molcom, de parcă atunci se cunoscuseră. Umbrele copacilor începuseră să crească în direcția răsăritului. Fata chicoti, probabil ca răsplata la vreo poantă a prietenului ei.

„Desigur vă întrebați cum l-am cunoscut eu. Ei bine, a fost surprinzător. Era într-o zi de joi. Fusesem la centrul de județ pentru semnarea unor documente la camera de comerț și la bancă. Mi-am anunțat soția că voi rămâne să iau masa de prânz la un restaurant împreună cu partenerul nostru de afaceri, căruia îi livram vițee pentru export. Ea m-a rugat să trec, la întoarcere, pe la apartament; avea nevoie de borcanele care mai rămăseseră aici, urma să le umple cu gem de căpșuni, ca în fiecare an. Dar astea sunt amănunte mai puțin semnificative în istorisirea noastră. M-am conformat și, după despărțirea de persoana amintită, într-o jumătate de oră am ajuns cu mașina în fața blocului. Parcarea era plină. Locul nostru de parcare, aflat în dreptul geamului de la sufragerie, ocupat de un jeep cu număr de Maramureș. Am oprit în dreptul acestuia, am coborât de la volan, am scrutat în dreapta și în stânga, am claxonat de două-trei ori și, tocmai când mă hotărâsem să încui mașina și să urc, în fond, nu-mi lua mult timp să scot cele câteva borcane din debara și să le aranjez într-o sacoșă, iată și posesorul jeepului, un individ de vreo o sută douăzeci de kilograme, transpirat și arțăgos: «Ce s-a întâmplat, dom'le, ți-am ocupat locul? Noa, că doară n-am avut de gând să stau păstă noapte! De ce te alarmezi? Hai, mută-ți bado-gu' din fața tancului meu, să pot ieși!» Nu i-am replicat. M-am urcat la volan, am tras în față și i-am făcut loc să iasă, după care am parcat la rândul-mi. Am intrat în bloc și, ajuns la etajul întâi, n-am făcut doi pași de ușa cu pricina, când auzii ieșind din boxa difuzorului, despre care v-am spus, vocea vag hâșăită, dar având o tonalitate gravă și straniu-convingătoare: «Domnule, fiți vă rog amabil și intrați repede până la mine, am nevoie de ajutor, nu vă fie teamă, sunt pașnic, ușa e descuiată!» Am înțepenit. M-a prins un fel de tremur interior. Ca hipnotizat m-am apropiat de ușa, am deschis-o și am pătruns în hol. Vocea m-a invitat să intru în living. M-a frapat un miros, așa spune agresiv, de salon spitalicesc sterilizat, sau de laborator farmaceutic. Atunci l-am văzut pentru prima și ultima dată, conform dorinței sale, așa cum vi l-am descris mai înainte, stând în picioare sprijinit de-un cadru mobil pe roți în fața unui fotoliu medical multifuncțional cu telecomanda montată în brațele acestuia. Și-a cerut scuze că nu-mi întinde mâna, cum cer uzanțele în asemenea împrejurări, dar articulațiile și întregul său sistem osos sunt atât de fragile, încât îi este frică de contactul cu alte persoane. Presupun că este un om foarte cult, din câte mi-am dat seama din acel dialog. Impropiu zis «dialog», pentru că a vorbit doar el. Pe scurt, mi-a dezvăluit un singur aspect identitar. Și anume, faptul că suferă de o boală degenerativă ereditară, care a debutat în urmă cu peste zece ani, aducându-l în situația de a-și masca părțile în general descoperite ale corpului. Nu este contagioasă. Simte că urmează să treacă în cealaltă parte a

existenței, «cosmice», și dorește să se confeseze, însă nicidecum unui lider religios, nici măcar unui simplu preot. Vrea să-i intermediez o întâlnire cu (după o pauză de cinci secunde) dumneavoastră, domnule profesor, iar eu să fiu garantul înlăturării oricărei incertitudini privind integritatea dumneavoastră fizică și intelectuală. S-a interesat, știți cum se spune, în stânga și în dreapta și, în plus, a intuit că sunteți omul potrivit, a accentuat asupra acestei calități, adică de om, repet: omul potrivit căruia ar dori să i se confeseze. La sfârșitul întâlnirii, mi-a mulțumit și mi-a cerut să promit, atenție, nu m-a rugat, că nu voi divulga nimănui, în afară de dumneavoastră, această întâlnire. Tonul grav, accentuat, al acestei cereri m-a înfiorat. Ceea ce am reușit să fur cu privirea în timpul monologului, poate vă interesează, este dotarea tehnică, a apartamentului, cred. Camere video, boxe audio, mascate, din câte bănuiesc, monitor montat pe un braț mobil atașat fotoliului pat. M-a convins de... această realitate, până la urmă, faptul că, înainte de a-mi «permite» să plec, a privit cu atenție spre ecranul monitorului și a apăsă pe un buton să deschidă ușa. A! Totul e zugrăvit în alb. Doar două reproduceri colorează decorul, una după celebra *Gioconda* a lui Da Vinci, cealaltă după nu mai puțin celebrul *Taur* al lui Picasso. Mă văd obligat să-mi cer scuze pentru... pretextul viclean, ca să nu-i zic minciună, cel cu «medicamente pentru un prieten», invocat la rugămintea de-a accepta să vă însoțesc până la farmacia din centru. V-am mai spus, nu-mi stă în caracter, detest minciuna. O accept dificil doar pe aceea care protejează temporar».

„Cum ar fi?” intră în scenă Raul. Nu își dezlipise privirea de pe chipul colocutorului său pe întregul parcurs al relatării. Îi urmărise involuntar ușoarele modificări faciale din timpul relatării, deși „cazul” îl prinsese. Fusesse tentat de vreo trei ori să intervină, să-l întrebe cum își dăduse seama că existau difuzoare și video-camere peste tot, aspect care lui îi alimenta imaginația și starea de panică.

„Cum ar fi diagnosticarea decesului vreunui bolnav, sau anunțarea morții subite a cuiva drag aparținătorilor în vederea atenuării șocului. Dar să nu ne îndepărtăm de subiect! Ce ziceți, intrați în această «piesă»? fiindcă «joc» nu e, vă garantez».

Raul se ridică de pe scaun, urmat aproape instantaneu de Lavric. Întinse mâna dreaptă, cu degetul arătător spre pieptul acestuia, privindu-l sever și i se adresă aproape în șoaptă: „Domnule, ai avut dreptate, nu știu cine ești. Nu am certitudinea că te numești... Lavric, nici dacă ești ceea ce ai declarat. Ne-am intersectat de câteva ori prin oraș. M-ai abordat, am intrat în jocul dumitale, ne-am plimbat, am băut un ceai, am ascultat o poveste despre un personaj straniu. De ce mă urmărești, domnule... Laur fericit?”

- Salut, Felix! Te-am căutat acasă. Un amic mi-a spus că te-a văzut venind încoace. M-am gândit că ai ieșit la o plimbare prin parc.

La circa doi metri de ei, autorul salutului, un bărbat scund, pîrpiriu chiar, îi privea zâmbind.

(va urma)

Jocul omonimelor într-o poveste

Ce frumos râd zmeii când râd de Mioara Pop

Prozatoarea Mioara Pop tatonează formele diferite ale prozei, impuse de subiectele cărților sale. După *Casa cu pisică la fereastră* (Ed. Școala Ardeleană, 2016), o evocare nostalgică a copilăriei, și microromanul *Dimineață pentru toți* (Ed. Princeps Multimedia, 2017), o ficțiune biografică, publică o poveste pentru copii: *Ce frumos râd zmeii când râd* (Ed. Limes, 2018).

Titlul trimite cititorul spre lumea basmului prin personaj, o forță a răului, dar sugerează totodată o metamorfoză, o transcendere a condiției clasice de personaj negativ și o posibilă intrare în zona beneficului. Anunță o poveste ce răstoarnă binecunoscutele condiții și percepții ale personajului: ceva înspăimântător poate deveni frumos și anula spaima.

Și într-adevăr, povestirea Mioarei Pop e una frumoasă, cu happy-end, adaptată lumii contemporane. E povestea lui Vlăduț, copilul care își dorește să câștige o competiție la un concurs cu zmeie de hârtie. Dar pentru a câștiga are nevoie de ceva deosebit, de o jucărie cu totul aparte, și iată-l plecat în căutarea unui zmeu adevărat căruia să-i ceară ajutorul. Dorința lui se împlinește, întâlnirea cu personajul din basm e posibilă, iar îndrăzneala, curajul și credința lui că va fi ajutat înving. Bătrânul zmeu cu patru capete, surprins de atitudinea copilului care vede în el un personaj capabil de a face bine, îl ajută, devine prietenul nevăzut al lui Vlăduț.

Autoarea creează cel mai simpatic zmeu din istoria poveștilor, un zmeu atipic, bun, cu patru capete, fiecare întruchipând un tip uman desemnat prin nume: Celmare, Celvesel, Celtrist, Celdeștept. Lui i se alătură zmeoaica cea bătrână și animalele din lumea reală: câinele Cafeluță, care are și el povestea lui, o poveste

în poveste, și porumbeii de pe pervazul ferestrei. Astfel se întrepătrund lumile reală/ireală prin personaje fantastice și obișnuite care se ajută reciproc. Vlăduț dăruiește propria sa mâncare zmeilor înfometați, care nu mai mănâncă oameni, cucerți de credința copilului că ei sunt buni, iar zmeii curioși învață să se joace, încântați să afle ce este și cum se construiește un zmeu de hârtie, să-l ajute pe Vlăduț să câștige concursul.

Povestea umanizării zmeilor arată că răul poate fi convertit în bine, crezând sincer că e posibilă metamorfoza și înlăturând teama. În lumea copilului, fantezia și jocul e totul, nu există praguri de netrecut, nu există spaimă, de aceea și zmeii pot fi schimbați în personaje pozitive.

Zmeul de hârtie e construit împreună cu fiecare personaj al poveștii, care îi adaugă ceva ca să-l facă unic și învingător cu o bucurie sinceră, într-o atmosferă de veselie continuă: zmeoaica își oferă șorțul înflorat ca pânză, câinele Cafeluță, curelușă roșie primită în dar ca să-i poarte noroc, zmeul aduce crengi și frunze pentru coadă, porumbeii, pene și o frunză de măsline, iar Vlăduț, sfoara. Apoi e botezat cu un nume, Curcubeul zburător, și testat ca să vadă toți dacă poate zbura. În ziua concursului, zmeul lui Vlăduț se înalță cel mai sus, dar vântul se oprește și copilul riscă să piardă, însă intervine zmeul care suplinește vântul cu suflarea lui, iar jucăria se înalță tot mai sus până dispăre la orizont.

Autoarea povestește cu mult farmec, cu momente de suspans. Dezvăluie totodată sentimentele personajelor, mai ales ale lui Vlăduț, prin mănuierea iscusită a monologului interior. Dialogul personajelor nu e distinct în cadrul narațiunii, ci integrat în ea, la fel ca și gândurile copilului. Vlăduț dialoghează neînțecat cu sine, vocea lui e de fapt vocea naratoarei, care intră în poveste, identificându-se cu vocea copilului.

Sonia ELVIREANU

Astfel se explică bucuria și uimirea ce transpar din poveste, ca și cum povestitorul însuși ar fi alter ego-ul reflexiv al lui Vlăduț.

Finalul e surprinzător: povestea cu zmeul se petrece în timp ce copilul delirează din cauza febrei. Când Vlăduț își revine, întreabă de zmeu, iar mama îi răspunde: „Unde să fie, zice ea, zâmbind, s-a întors în poveste”. Astfel, zmeul de hârtie intră în poveste, alături de personajul fantastic din povești, metamorfozat în element pozitiv.

Ce frumos râd zmeii când râd e o poveste inspirată de cotidian, o altfel de reîntoarcere spre copilărie decât în volumul de debut *Casa cu pisică la fereastră*. Cele două cărți ale Mioarei Pop propun două modalități diferite de explorare a acestui univers: rememorarea unor întâmplări trăite, cu implicarea biograficului în povestire, și readaptarea poveștii clasice lumii contemporane, prin intermediul imaginației creatoare.

Prozatoarea creează o poveste luminoasă, cum e și scrisul său, în ciuda dramatismului existențial din *Dimineață pentru toți*, o poveste nouă, mizând pe omonimia dintre zmeu (personaj arhicunoscut din basme) și zmeu (jucăria de hârtie), după cum remarcă Mircea Petean: „Inteligentă ideea Mioarei Pop de a fructifica jocul omonimelor într-un basm. Zmeul – personaj fantastic, atât de familiar devoratorilor de povești de toate vârstele și din toate colțurile lumii, întruchipând forțele răului, și zmeul – primul aparat de zbor al copiilor”.

Malaxorul de septembrie

■ Dintr-un număr consistent și variat, dar în limitele obișnuitului (8/2018) al *Vieții Românești*, ies în relief trei materiale care nu pot lăsa indiferent cititorul atent.

Editorialul lui Nicolae Prelipceanu, *Ravagiile ignoranței*, scris în stilul-i ironic bine ținut, arată îngrijorarea unui intelectual responsabil vizavi de prăbușirea accelerată a limbii române în mass-media, la concurență cu instituția tot mai precară a școlii. Esența articolului e că degradarea limbii se produce în paralel cu deteriorarea socială. Sub sigla „avanpremieră editorială”, Marian Drăghici prezintă un extraordinar poet, un destin nefericit, aflat în pragul debutului editorial, Florin Caragiu. Din grupajul său impresionant de poeme religioase și de dragoste, alegem unul: „rugăciunea aceasta o spun:/ te iubesc/ sunt un pământ plin de răme/ ce ține pașii tăi/ ca o candelă flacăra/ roiul de viespi se împrăștie/ trupul meu stă lângă mine și plânge/ mai e vară?/ lupii se roagă/ piciorul s-a prins de cârlig/ cântă alunii/ unde ne poartă pașii?/ ei știu”. La rubrica „meridian”, poeme de poeta poloneză Ewa Lipska, în prezentarea și traducerea lui Nicolae Mareș. Deschiderea selecției o face acest tulburător *Mesaj*: „Scrie așa încât cerșetorul/ Bani să creadă că faci./ Iar cei ce mor/ să creadă că se nasc”. Mai semnează, printre alții, Mircea Popa, Gheorghe Grigurcu, Irina Petraș, Leo Butnaru.

(V.M.)

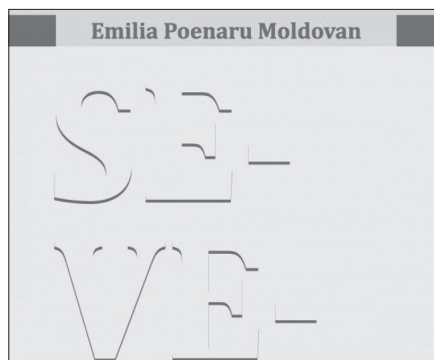
■ **Constantin Arcu, *Prin lumea largă. Însemnare a călătoriei mele în America de Sud (Jurnal de voiaj în contratimp)*, Ed. Limes, Florești – Cluj, 2018.**

„Un împătimit al *departelui*, ispitit de zăriștea noilor orizonturi ce așteaptă a fi nu doar atinse, dar și străbătute temeinic, dacă nu chiar răscolite cu febrilitatea căutătorului, nu de aur, ca atâția alții înaintea sa, ci de vechi și venerabile straturi de cultură și civilizație, se vedește a fi Constantin Arcu în cartea sa. (...)

Ca un membru ales al comunității restrânse a călătorilor de profesie, Constantin Arcu este un seducător sedus; lângă sublimile versuri kavafiene dedicate călătoriei ca aventură lăuntrică, reproduse la finele minunatei sale cărți, sunt sigur că el va pune și versetul lui Milarepa care glăsuiește așa: *Să fii neobosit în iubirea de călătorie e bucurie...*” (Mircea Petean).

■ **Emilia Poenaru Moldovan, *Severus (proză scurtă)*, Ed. Colorama, Cluj-Napoca, 2018.** „E multă delicatețe în aceste povestiri, e și ironie și umor, e și cinism, dar și mult lirism, totul derulat ca într-o reverie decupată dintr-un vis al copilăriei.

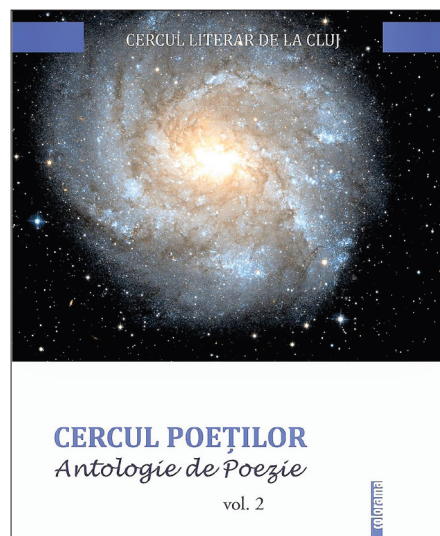
Cartea se citește cu plăcere, prozatoarea având un stil format, simplu, degajat, fără alambicări lexicale, nu fără apelări însă, uneori, la simboluri și parabole. E reconstituită astfel, din fragmente, o întreagă lume trecută, în care vârsta inocenței își află locul aparte, în care lectorul se refugiază cu plăcere, furat de propunerile unor intrigi naive, grave din perspectiva vârstei copilăriei, și nici nu e nevoie de mai mult. Proza de acest tip are întotdeauna menirea de a provoca, celui căruia i se adresează, emoții și lacrimi de duioșie” (Constantin Cubleşan).

■ **Cercul literar de la Cluj, *Trepte. Antologie de proză*, vol. 1/ 2017, ediție coordonată de Emilia Poenaru Moldovan, Ed. Colorama, Cluj-Napoca, 2017.**

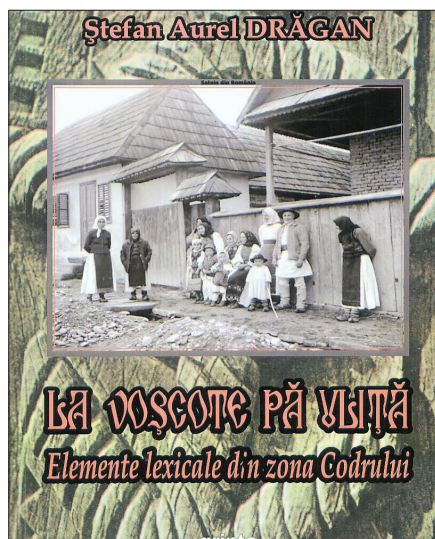
„Ideea antologiei de proză s-a născut din *Lunea de proză* din cadrul grupului și s-a materializat în volumul *Trepte*, al zecelea volum din colecția Cercul Literar de la Cluj a Editurii Colorama și primul din secțiunea de proză” (Emilia Poenaru Moldovan, în *Cuvânt înainte*). Autorii antologați în acest volum sunt: Alin Cordoș, Marian Danci, Alexandru Iancu, Oxana Kopas, Eleanor Mircea, Radu-Ilarion Munteanu, Daniel Onaca, Emilia Poenaru Moldovan, Savu Popa, Luminița Rusu, Bogdan Stoicescu, Dumitru Tâlvescu, Larisa Tomescu, Rebeka Török-Ágoston. Colaboratoarea revistei noastre, Alice Valeria Micu, a scris comentariile critice pentru trei dintre autorii antologați în *Trepte*.

■ **Cercul literar de la Cluj, Cercul poezilor. Antologie de poezie, vol. II/ 2018, ediție coordonată și prefăcută de Emilia Poenaru Moldovan, Ed. Colorama, Cluj-Napoca, 2018.**

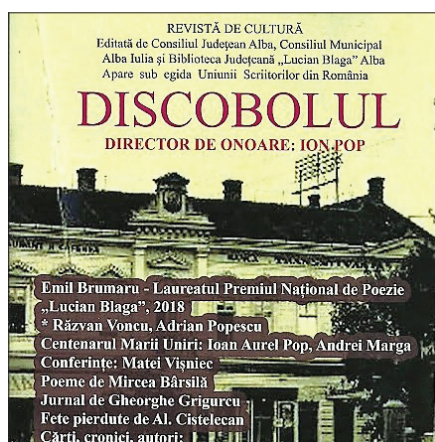
„În această antologie veți găsi diverse modalități poetice, vârste poetice, experiențe diverse, nu există o uniformitate, un model nivelator, există deja câteva personalități. Sentimentul meu e că această carte clocotește de poezie, e un cazan din care vor izbucni personalitățile de mâine (...)” (Ion Cristofor); „O antologie e mai mult expresia unei stări de spirit. Eu am văzut, cheagul acestei antologii este o mare iubire de poezie, de frumos. I-am citit pe poeții prezenți aici și la toți am văzut o propensiune, o dorință de a rosti frumos cuvinte și de a fi frumos în lume, ori asta nu e puțin și face ca acest grup să fie omogen. (...)” (Ion Mureșan); „Antologia probează un anumit nivel, nu se scrie naiv, nu se scrie stângaci, este o experiență deja consumată și asimilată, câțiva sunt autori cu cărți individuale, comentate la vremea lor, deci discutăm de o anumită maturitate, nu vorbim despre niște începători. (...)” (Adrian Popescu).

■ **Ștefan Aurel Drăgan, La voșcote pă uliță. Elemente lexice din zona Codrului (lucrări realizată în colaborare cu prof. Sever Răciu), Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2017.**

„Materialul lingvistic din această lucrare a fost preluat din vorbirea, graiul colectivității aflătoare în zona Codru, delimitată administrativ-teritorial de satele și comunele ce se întind pe ambii versanți ai Munților Codrului, în județele Maramureș, Satu Mare și Sălaj, loc în care au trăit și muncit mai mult de 1500 de ani locuitorii acestui areal. Pentru a realiza acest glosar s-a folosit, în primul rând, graiul viu al populației trăitoare pe aceste meleaguri, urmărind cu atenție comunicarea orală a vorbitorilor în multiple contexte cotidiene, la care s-a adăugat și girul științific al unor lucrări lingvistice prestigioase” (Sever Răciu, în *Cuvânt înainte*).

■ **Discobolul, nr. 244-245-246/ aprilie-mai-iunie 2018.**

Din sumar: Gheorghe Grigurcu – „Găsind un ton când începi să scrii” (Jurnal); Al. Cistelean – „Versuri de pension (Nina Vēja)”; Ion Pop

– „Un «ciudat» document proletcultist”; Iulian Boldea – „Lirismul sceptic”; Mircea Popa, „Ovidiu Birlea – Ion Taloș. Corespondență 1963-1977”; Ion Buzași – „Un prozator din Țara Moților”; Viorel Mureșan – „Alexandru Vlad: inele concentrice”; Alexandra Cordoș – „Magistrul și imaginația”; Vistian Goia – „Ștrengăria – un mod de viață inconfundabil”; Adina Curta – „Când diavolul te duce la cinema”; Matei Vișniec – „Occidentul: laborator al lumii sau decadentă?”; Ioan-Aurel Pop – conferință despre centenarul Marii Uniri (Alba Iulia, 2018); Andrei Marga – „Revenirea la identități”; Mircea Popa – „Visul milenar al Unirii”...

■ **România literară, nr. 39/ 31 august 2018.**

Din sumar: Mihai Zamfir – „Nobelul valah”; Gabriel Chifu – „Cum suntem după o sută de ani”; Ion Buzași – „D. Vatamaniuc și cercetarea ardelenismului eminescian”; Irina Petraș – „«Rătăcirile» lui Horia Gârbea”; Daniel Cristea-Enache – „Spionaj și etnografie”; Răzvan Voncu – „Tonul care schimbă muzica”; Sorin Lavric – „Valea plângerii”; Olimpiu Nușfelean – „Supremația râsului”... Din finalul textului lui Gabriel Chifu: „Cert e că stăm rău la aproape toate capitolele. Se vorbește că, în anul Centenarului, neprietenii din afara țării vor căuta să ne strice sărbătoarea. Nu e nevoie de intervenția lor: ne-o stricăm singuri, la asta suntem pricepuți. Se pare că suntem cei mai mari dușmani ai noștri”.

(D.H.)

Pești în apa Iordanului

Daniel SĂUCA

Pești mari. Mulți pești mari. La apa Iordanului. Martori nevorbitori ai Botezului. Poate vorbesc și peștii. Poate limba lor nu e înțeleasă decât de alți pești. Probabil unii oameni înțeleg și ei limba peștilor. Și limba păsărilor. Și limba jivinelor. Pești mari. Mulți pești mari am văzut la apa Iordanului. Și, curios, primul gând mi-a zburat la șobolanul de Veneția. Singura dată când am ajuns în serenissima republică acvatică, m-a izbit imaginea unui șobolan imens, care se plimba țațoș printre ruinele istoriei. Printre miile de turiști grăbiți, absenți, incredibilul

șobolanoc de Veneția mi-a apărut ca Sfârșitul, ca supraviețuirea morții. La Yardenit peștii din Iordan asistau ca niște gardieni ai nemuririi la ritualica, simbolică ori ipocrita îmbăiere a milioanele de creștini ce-și caută vindecarea. Poate vorbesc și peștii. Poate limba lor nu e înțeleasă decât de alți pești. Probabil unii oameni înțeleg și ei limba peștilor. Și limba păsărilor. Și limba jivinelor. La Yardenit aproape de luminoasa liniște interioară am auzit parcă sâsâitul Șarpelui. Poate erau alți pești. Ori șobolanul de Veneția. Probabil.

foto: D.S.

Transilvania din cuvinte

1918-2018. Studii, eseuri, evocări, memorii

O antologie alcătuită de Irina Petraș

Ediția a doua, adăugită și revizuită

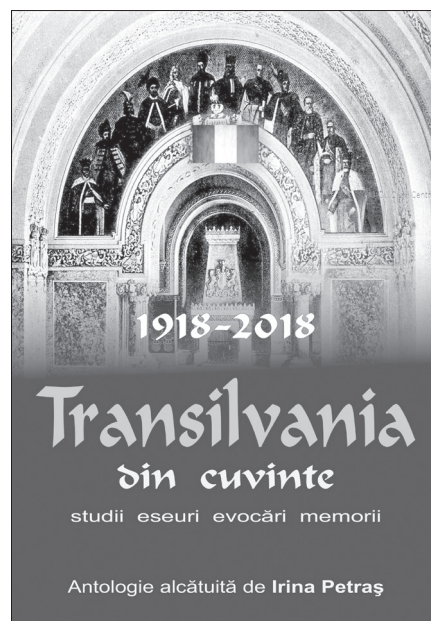
Volum dedicat Centenarului Marii Uniri, editat de Uniunea Scriitorilor din România – Filiala Cluj, cu sprijinul Primăriei și al Consiliului Local al municipiului Cluj-Napoca

Transilvania din cuvinte e continuarea firească a *Clujului din cuvinte*, dar și a *Clujului din povești*, a *Clujului din legende*, a *Luminii din cuvinte*, a albumului *100 de ani de viață literară transilvană...* Toate, antologii pe care le-am gândit și editat din 2005 până astăzi (se pot consulta pe site-ul: www.uniuneascriitorilor-filialacluj.ro, la secțiunea Editoriale). *Viața literară la Cluj* va avea anul viitor, când Filiala clujeană împlinește 70 de ani de existență, o ediție aniversară – *Viața literară transilvană în imagini și cuvinte*.

Proiectele editoriale dedicate Centenarului Marii Uniri promit să fie – spuneam la începutul acestui an – o reușită. Pe fondul absenței unui program coerent și necontroversat la nivel național, Cărțile Unirii vor aduce în atenția publică figuri, evenimente, documente istorice importante pentru statura noastră identitară. Vor propune împreună o lecție de istorie într-o vreme minată de ezitări, gafe și o vinovată uitare a trecutului. Citind câteva dintre aceste cărți și lucrând la ediția aniversară a antologiei *Transilvania din cuvinte*, mi-am dat seama că, pe tonuri și din perspective diverse, ele vorbesc despre „încercarea de a fi român” și o fac, cu sobrietate și un dram de deznădejde, mai ales în numele românilor ardeleni cărora le dă din nou târcoale sentimentul că destinul lor nu se numără printre preocupările clasei politice. În ultimul sfert de veac, legi pripite și ignorante sau măcar *ne-păsătoare* (adică, etimologic, ne-gândind) cu privire la starea de lucruri din Transilvania le-au pus în pericol drepturi și rânduieli dobândite la Marea Unire. Ce s-a clădit

cu trudă atunci e lăsat de izbeliște, risipit, înstrăinat. Dar „România nu poate fi întreagă fără Ardeal... Ardealul e leagănul care i-a ocrotit copilăria, e școala care i-a făurit neamul, e farmecul care i-a susținut viața...” (N. Titulescu). „Nu ne putem înțelege pe noi [românii] ca neam dacă nu înțelegem Ardealul” (Vasile Băncilă). „Învățata Transilvanie” (N. Bălcescu) este martoră stupefiată, alături de surorile ei, la prețul tot mai scăzut care se pune azi pe învățătură, pe cultură. Însă „misiunea Transilvaniei este de a aduce în viața românească acea concepție de seriozitate de care aceasta are așa de multă nevoie” (Liviu Rebreanu), căci: „A fi ardelean înseamnă a duce un gând până la capăt” (Lucian Blaga).

Pentru ediția a doua din *Transilvania din cuvinte* (Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018, 636 pagini), am reținut din precedentă eseurile, studiile, memoriile, evocările, așadar textele cele mai apropiate de subiectul aniversării centenare, și le-am adăugat altele pe aceeași temă. Scrise de scriitori, sociologi, istorici, etnologi, ele readuc în actualitate detalii importante din istoria noastră și puncte de vedere competente și ferme. Am păstrat și o secțiune de evocări mai pronunțat sentimentale. Autori: Elena Abrudan, Sânziana Batiște, Horia Bădescu, Mihaela Bedecan, Sanda Berce, Ana Blandiana, Iulian Boldea, Ioan Bolovan, Ștefan Borbély, Alexandru Bogdan Bud, Constantina Raveca Buleu, Ion Brad, Ion Buzași, Mircea Ioan Casimcea, Dumitru Cerna, Ruxandra Cesereanu, Mihai Cimpoi, Radu Constantinescu, Sanda Cordoș, Cornel Cotuțiu, Icu Cră-

ciun, Constantin Cubleşan, Ștefan Damian, Vasile Sebastian Dâncu, Răzvan Ducan, Marius Eppel, Ștefan J. Fay, Valer Gligan, Vasile Gogea, Vistian Goia, Adrian Grănescu, Dan Er. Grigorescu, Oana Habor, Săluc Horvat, Gelu Hossu, Vasile Igna, Vasile Lechințan, Adrian Lesenciuc, Lukács József, Liviu Maior, Valentin Marica, Mirel Matyas, Alexandra Medrea, Andrei Moldovan, Vasile Muscă, Mircea Muthu, Eugeniu Nistor, Adrian Onofreiu, Corneliu Pădurean, Gheorghe Pârja, Iuliu Pârvu, Ovidiu Pecican, Ioan-Pavel Petraș, Ion Petrovai, Petru Poantă, Gavril Pompei, Ioan-Aurel Pop, Mircea Popa, Ioan Pop-Curșeu, Adrian Popescu, Nicolae Prelipceanu, Vasile Pușcaș, David Prodan, Ilie Rad, Aurel Rău, Dorina N. Rusu, Tudor Sălăgean, Miron Scorobete, Sorina Stanca, Ion Taloș, Livia Titieni, Ionuț Țene, Adrian Țion, Maria Vaida, Mircea Vaida-Voevod, Ion Vartic, Alexandru Vlad, Ion Vlad, Răzvan Voncu, Ionuț Vulpescu, George Vulturescu, Mircea Zaciuc, Cornel Udrea.

Cartea va fi lansată la Filiala Cluj a UR de Ziua Școlii Ardelene (11 octombrie), dar și la Festivalul Internațional de Carte Transilvania.

Irina PETRAȘ

Rainer Maria Rilke

(1875-1926)

S-a născut la Praga, ca fiu al unui funcționar feroviar. Începe, fără a le și termina, o școală militară, alta comercială și, în sfârșit, una cu profil artistic și umanist. Sedus de mirajul călătoriilor, ajunge în diferite orașe din Rusia, Franța și Italia. În anul 1905 a fost secretarul sculptorului francez Auguste Rodin, despre a cărui operă a scris o suită de eseuri, adunate într-o carte. După încheierea Primului Război Mondial, s-a stabilit în Elveția. În 1923 apare la Paris prima ediție a *Elegiilor duineze*, una din culmile poetice din secolul 20. Poetul moare în decembrie 1926, în apropierea localității Montreux.

Zi de toamnă

E vremea, Doamne! Vara a fost lungă.
Aruncă-ți umbra peste cadranele solare
și vânturile pe câmpii le-alungă.

Dă fructelor din urmă porunci să fie pline;
mai dă-le două zile de la sud,
îndeamnă-le s-ajungă coapte bine,
și toarnă dulce suc în vinul crud.

De-acum cel fără casă mereu pribeag va fi.
Cel singur va fi singur vreme lungă,
va sta de veghe, lungi scrisori va scrie
și prin alei mereu va rătăci,
neliniștit, când frunzele s-alungă.

(În românește de Al. Philippide, în vol. Rilke, *Versuri*,
Editura pentru Literatură Universală, 1966)